

Systemy kształcenia nauczycieli w wybranych krajach europejskich

Autor: Dr hab. Jan Fazlagić, prof. nzw. Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu

Poznań 2017

Wprowadzenie

Cel i struktura niniejszego raportu

Opracowanie niniejsze ma służyć opisaniu systemów kształcenia nauczycieli w wybranych krajach europejskich oraz wskazaniu rozwiązań i dobrych praktyce funkcjonujących w tych krajach, które możnaby zarekomendować do wdrożenia w Polsce. Ponadto w przypadku każdego z omawianych systemów zaprezentowano zestawienie jego silnych i słabych stron. Niniejsze opracowanie bierze pod uwagę przede wszystkim systemy kształcenia nauczycieli w następujących krajach europejskich:

1. Dania.
2. Holandia.
3. Finlandia
4. Irlandia
5. Niemcy.
6. Szwajcaria.
7. Wielka Brytania

Kraje te zostały wybrane jako obszary analizy ze względu na wysokie lub bardzo wysokie wyniki uzyskiwane przez uczniów pochodzących z tych krajów w międzynarodowych testach kompetencji, zróżnicowanie systemów edukacji pomiędzy tymi krajami (a więc potencjalną możliwość zidentyfikowania szerszego spektrum dobrych praktyk i rozwiązań systemowych) oraz wysoki poziom rozwoju gospodarczego tych krajów, związany nierozdzielnie z wysoką jakością zasobów ludzkich w gospodarce.

Na strukturę niniejszego raportu składają się:

- 1) Wprowadzenie do tematyki kształcenia nauczycieli.
- 2) Opis każdego z wybranych systemów kształcenia nauczycieli. Na końcu każdego opisu znajduje się zestaw dobrych z perspektywy Polski praktyk i rozwiązań oraz opis jego silnych i słabych stron,
- 3) Wnioski końcowe.

Uwagi wprowadzające w zagadnienie organizacji systemów kształcenia nauczycieli

Edukacja jest złożonym systemem osadzonym w kontekście politycznym, kulturowym oraz ekonomicznym. Jakość kompetencji nauczycieli jest jednym z kluczowych czynników, które są dodatnio skorelowane z wynikami nauczania. Ten aspekt podkreśliła także Rada Europy w uchwale z marca 2006 roku. Warto także zauważyć, że istnieje wiele wyników badań, które nie potwierdzają istnienia zjawiska pozytywnego wpływu jakości szkoleń na efekty nauczania uczniów. Zarówno w badaniach Douglasa N. Harrisa (2007)¹ jak i we wcześniejszych badaniach Jacoba i Lefgrena (2002) nie udało się stwierdzić pozytywnego wpływu szkoleń nauczycieli (in-service professional development)² na produktywność nauczycieli w szkołach podstawowych w Stanach Zjednoczonych. Jednak taki wpływ udało się zauważyć w przypadku nauczycieli gimnazjów i liceów – w przypadku nauczycieli matematyki. Te pozytywne efekty są spowodowane przebytymi przez nauczycieli szkoleniami z zakresu wiedzy merytorycznej (content-focused). Inne rodzaje szkoleń dla nauczycieli (z zakresu wiedzy psychopedagogicznej) wydają się nie mieć wpływu na produktywność nauczycieli. Zauważono także, że nauczyciele matematyki, którzy w czasie studiów uczestniczyli w większej liczbie zajęć (zdobyli więcej punktów „ECTS”), osiągnęli lepsze wyniki nauczania matematyki jako nauczyciele w liceach. Z badań zrealizowanych przez High/Scope Training of Trainers (TOT) wynika, że systematyczne szkolenia dla wychowawców opieki przedszkolnej zwiększają jakość procesu wychowawczego w porównaniu z grupą kontrolną. Ponieważ doświadczeni nauczyciele są bardziej produktywni, opłacalnym z punktu widzenia ekonomiki systemu edukacji, wydaje się dążenie do zwiększenia retencji nauczycieli.³ Z tych samych badań wiadomo także, że posiadanie stopni kwalifikacji zawodowych nie zwiększa produktywności nauczycieli nauczania początkowego. W związku z tym należy zakwestionować zasadność łączenia wynagrodzeń nauczycieli z ich stopniem awansu zawodowego. Udowodniono także, że absolwenci kierunków pedagogicznych nie są bardziej produktywni jako nauczyciele niż

---

¹ D. N. Harris, T. R. Sass, *Teacher Training, Teacher Quality, and Student Achievement*, CALDER Working Paper 3. Washington, DC: The Urban Institute, 2007.

² B. A. Jacob, L. Lefgren, *The impact of teacher training on student achievement: Quasi-experimental evidence from school reform efforts in Chicago*. National Bureau of Economic Research Working Paper 8916, April, 2002.

³ M. Darmowy, E. Smyth, *Entry to Programmes of Initial Teacher Education*, The Economic and Social Research Institute, Dublin, November 2016, s. 7-36.

absolwenci kierunków nie-pedagogicznych. W związku z tym uzasadnionym wydaje się wprowadzenie programu „alternatywnej certyfikacji”, który umożliwiłby podjęcie pracy w szkole na stanowisku nauczycielskim przez osoby bez wykształcenia pedagogicznego. Co prawda obecnie w Polsce mamy do czynienia z sytuacją, gdy coraz większy odsetek nauczycieli osiąga status nauczyciela mianowanego, ale stan ten nie wynika z niezwyklej zdolności do podnoszenia swoich kompetencji przez duży odsetek nauczycieli. Raczej wynika on ze specyfiki systemu awansu zawodowego, który stał się zbiurokratyzowany i mało restrykcyjny wobec osób, które być może na status nauczyciela mianowanego nie zasługiwały w momencie otrzymania awansu na to zaszczytne stanowisko.

W badaniach powiązań pomiędzy cechami ośrodków doskonalenia nauczycieli, ich programami szkoleniowymi i wynikami uzyskiwanymi przez uczniów. Odkryto jedynie bardzo słabą statystycznie istotną zależność. Znacznie silniejszą korelację z wynikami nauczania wykazywały zmienne związane z uczniem – poprzednie wyniki testów oraz pochodzenie społeczne. Wpływ jakości szkoleń dla nauczycieli był relatywnie mały .

Rozwój zawodowy nauczycieli w krajach należących do organizacji OECD jest zorganizowany według dwóch różnych modeli: modelu „kariery” oraz modelu „stanowiska”. OECD zaleca, aby:

1. Przedkładać jakość ponad ilość szkoleń dla nauczycieli. Z wielu badań wynika, że jakość nauczycieli i ich nauczania jest najważniejszym czynnikiem decydującym o wynikach w nauczaniu uczniów. Poprawa jakości może następować poprzez: bardziej rygorystyczne procedury rekrutacji do zawodu nauczyciela, ewaluacje nauczycieli pracujących w tym zawodzie, oraz uznawanie i wynagradzanie najbardziej efektywnych nauczycieli.
2. Stworzenie zestawu przejrzystych oczekiwań wobec nauczycieli. Kandydaci do zawodu nauczyciela powinni posiadać wiedzę o tym, czego się od nich oczekuje i w jaki sposób te oczekiwania zostaną spełnione w czasie procesu ich edukacji. Wiedza nauczyciela powinna się opierać na solidnych podstawach wiedzy merytorycznej (przedmiotowej), wiedzy psychopedagogicznej, zdolności do współpracy z innymi nauczycielami, umiejętności dostarczania swojego wkładu w życie szkoły i innych nauczycieli, a także zdolności do ciągłego doskonalenia się.

3. Postrzegać rozwój zawodowy nauczycieli, jako continuum. Ścieżka rozwoju zawodowego powinna być spójna i płynna, szczególnie pomiędzy momentem zakończenia edukacji w szkole wyższej, a podjęciem pierwszej pracy w szkole na stanowisku nauczycielskim. Nauczyciele powinni być motywowani do dalszego rozwoju zawodowego.
4. Uzyskanie uprawnień do wykonywania zawodu nauczyciela powinno być bardziej elastyczne. Nauczyciele powinni mieć prawo do obniżenia pensum dydaktycznego w zamian za możliwość doskonalenia się. Osoby z niepełnymi kwalifikacjami powinny mieć ułatwione możliwości w zakresie nabywania prawa do wykonywania zawodu nauczyciela.
5. Przekształcić nauczanie w profesję bogatą w wiedzę (a knowledge-rich profession). Nauczyciele powinni analizować swoje działania z wykorzystaniem metod naukowych, poznawać nową wiedzę, korzystać z wyników badań naukowych.
6. Szkoły powinny być odpowiedzialne za zarządzanie zasobami ludzkimi. Szczególnie chodzi o to, aby biurokratyczne kryteria nie ograniczały rozwoju i możliwości awansu dla młodych, zdolnych nauczycieli, którzy legitymują się sukcesami w nauczaniu.

Reasumując, systematyczne szkolenia dla nauczycieli po zakończeniu edukacji formalnej są istotnym czynnikiem poprawiającym jakość nauczania tylko, jeśli:

1. Nauczyciele są aktywnie zaangażowani w proces szkoleniowy.
2. W treściach szkoleń znajdują się zarówno elementy praktyczne jak i teoretyczne.
3. Szkolenia są prowadzone w cyklach (więcej niż jedna sesja) zamiast szkoleń jednorazowych.
4. Osoby szkolące (wykładowcy) odwiedzają nauczycieli w ich miejscu pracy (w klasie, w gabinecie dyrektora) i dostarczają im informacji zwrotnej.
5. Istnieją szanse na refleksję nad własnym zachowaniem i dzieleniem się doświadczeniami.

Głównym celem systemu kształcenia nauczycieli jest przygotowanie ich do pracy w szkołach podstawowych i średnich. Pomimo faktu istnienia różnego rodzaju kryteriów drogowych umożliwiających rozpoczęcie kształcenia na studiach, w różnych krajach brakuje twardych dowodów na istnienie związku pomiędzy skutecznością wykorzystania tych kryteriów w selekcji kandydatów o spodziewanych cechach. Przede wszystkim ocenia się

wyniki związane z certyfikatem ukończenia szkoły średniej. Jednak z wyników badań wynika, że istnieje stały związek pomiędzy średnią ocen ze szkoły średniej a przyszłymi osiągnięciami zawodowymi danej osoby.⁴ Oczywiście dobre podstawy wiedzy akademickiej są niezbędne aby rozpocząć karierę nauczyciela ale nie wystarczające. Systemy edukacji jako dotąd nie wypracowały efektywnych metod związanych z selekcją do zawodu. Np. nauczyciele mogą wykazywać braki w kompetencjach interpersonalnych lub wykazywać luki w zakresie wiedzy matematycznej. Tylko w 1/3 krajów europejskich istnieją specjalne metody selekcji nauczycieli, w tym wywiady, w czasie których ocenia się poziom motywacji kandydata do wykonywania zawodu nauczyciela. Testy standardowe nie są dobrym predyktorem wskazującym na potencjał do stania się w przyszłości dobrym nauczycielem. W krajach, w których dostrzeżono tę zależność wprowadzono oprócz oceny wiedzy akademickiej, także testy zdolności (np. w Finlandii, Holandii, W. Brytanii). Egzamin wstępny na studia nauczycielskie nie są według badań Coatest Friedman (2010) dobrym predyktorem. Uznaje się, że najlepszym sposobem na „selekcję właściwego kandydata” jest wywiad. W czasie wywiadu można zebrać informacje na temat zdolności językowych, postaw i umiejętności interpersonalnych. Np. w Stanach Zjednoczonych opracowano specjalny program wywiadu (Teacher Quality Index). Przeprowadzenie wywiadu jest niezbędne w celu ocenienia postaw moralnych i etycznych. Jednak nawet wyniki wywiadów pogłębionych z kandydatami na nauczycieli nie są doskonałym narzędziem selekcji. Na przykład udowodniono, że osobowość ekstrawertyczna, która może dawać przewagę kandydatom w czasie wywiadów pogłębionych nad kandydatami o osobowości introwertycznej wcale nie jest dobrym predyktorem efektywności pracy nauczyciela (związek pozytywny 0,09). Jednak w świetle dotychczasowych praktyk stosowanych na świecie połączenie wyników nauki ze szkoły średniej z rzetelnie przeprowadzonym wywiadem jest najlepszym instrumentem selekcji do zawodu nauczyciela. Jakość procesu selekcji można jeszcze zwiększyć za pomocą metody portfolio, to znaczy poprzez przedkładanie przez kandydatów szerszego opisu ich dotychczasowych aktywności życiowych. Czasami dodatkowych informacji dostarczyć mogą listy rekomendacyjne.

Zgodnie z raportem Euridice z 2013 roku najbardziej popularną kwalifikacją nauczycielską w Europie był tytuł licencjata, z wyjątkiem nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych, gdzie w większości krajów wymagany jest tytuł magistra. Generalnie

---

⁴ M. Darmowy, E. Smyth, *Entry to Programmes of Initial Teacher Education*, ... , s. 7-36.

panuje zgodność wśród praktyków i teoretyków, co do tego, że im lepszych nauczycieli zatrudnimy w szkołach tym lepsze wyniki będą osiągać ich uczniowie. Jednak w praktyce szkołom brak zasobów oraz wiedzy co do tego jak selekcjonować do zawodu nauczyciela. W przypadku polskiego systemu edukacji niezbędnym wydaje się uwzględnienie w przyszłych reformach aspektu związanego z podniesieniem jakości kandydatów na studia nauczycielskie. W modelu docelowym idealnym kandydat do wykonywania zawodu nauczyciela powinien przejść proces selekcji, w którym wykorzystywano by jednocześnie następujące narzędzia i procesy:

- Analiza wyników nauczania w szkole średniej,
- Symulacja zachowań w klasie – odgrywanie scenek (metoda dramy),
- Analiza port folio osiągnięć kandydata (w tym listy rekomendacyjne, analiza aktywności pozaszkolnych itp.),
- Wywiad z kandydatem,
- Wyniki wizytacji w czasie lekcji.

W Polsce wyniki edukacji poziomu średniego nie mają wpływu na zatrudnienie w szkole, są jedynie wykorzystywane w procesie rekrutacji na studia. Wymagane kwalifikacje dla nauczycieli to wykształcenie wyższe zawodowe lub wyższe magisterskie, w zależności od typu szkoły. W przypadku prowadzenia zajęć z wychowania fizycznego realizowanych w formach pozalekcyjnych lub pozaszkolnych oraz zajęć szkolenia sportowego w szkołach i klasach sportowych oraz mistrzostwa sportowego osoba może posiadać wykształcenie średnie i tytuł zawodowy trenera lub instruktora w określonej dyscyplinie sportu oraz posiada przygotowanie pedagogiczne.

System rekrutacji jest zróżnicowany, uzależniony od typu studiów wyższych.

Ścieżki kwalifikacji dla nauczycieli:

- poziom wyższy zawodowy, kierunek pedagogiczny (3 lata),
- poziom wyższy magisterski kierunek pedagogiczny 2 lata lub 5,
- poziom wyższy bez przygotowania pedagogicznego 3 lub 5 lat + kwalifikacje pedagogiczne,
- studia podyplomowe na kierunku pedagogicznym,
- kurs kwalifikacyjny z zakresu metodyki nauczania j. obcego nowożytnego + certyfikat języka obcego (znajomość języka na określonym poziomie),

- wykształcenie techniczne oraz kurs pedagogiczny (dotyczy nauczycieli przedmiotów zawodowych).

Od nauczycieli wymagane są kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela (rozporządzenie MEN). Istnieje możliwość zatrudnienia w szkole nauczyciela za zgodą Kuratora Oświaty (procedura prawna). Osobami, które mogą prowadzić zajęcia są trenerzy sportowi, nauczyciele praktycznej nauki zawodu, opiekunowie praktyk zawodowych, np. zasadnicza szkoła zawodowa.

Awans powiązany jest z uzyskaniem kolejnych stopni awansu zawodowego nauczycieli posiadających kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela (dotyczy szkół publicznych). Wejście do zawodu następuje od stanowiska stażysty poprzez nauczyciela kontraktowego, mianowanego a kończąc na dyplomowanym. Poniżej opisano główne cechy charakterystyczne każdego ze stanowisk:

1. Nauczyciel stażysta: 9 m-cy staż, realizacja planu rozwoju zawodowego, ocena dorobku zawodowego za okres stażu, rozmowa kwalifikacyjna z dyrektorem dyrektor. Przerwa trwająca dwa lata w celu zdobycia doświadczenia zawodowego.
2. Nauczyciel kontraktowy: 2 lata i 9 m-cy stażu; realizacja planu rozwoju zawodowego, ocena dorobku zawodowego, egzamin (komisja egzaminacyjna) przeprowadzany przez organ prowadzący JST. Przerwa – 1 rok (doświadczenie zawodowe).
3. Nauczyciel mianowany: 2 lata i 9 m-cy staż; realizacja planu rozwoju zawodowego, ocena dorobku zawodowego, rozmowa kwalifikacyjna (komisja kwalifikacyjna) – organ nadzoru KO.
4. Nauczyciel dyplomowany - możliwość uzyskania stopnia awansu zawodowego po 10 latach pracy w szkole. Regulacja prawna MEN – ustawa, rozporządzenie.
5. Profesor oświaty – tytuł honorowy nadawany przez Kapitułę; ocena dorobku zawodowego i osiągnięć.

Uzyskanie kolejnych stopni awansu wiąże się z uzyskiwaniem wyższego poziomu wynagrodzenia. W przypadku niektórych funkcji wymagany określony poziom awansu, np. dyrektor szkoły, doradcy metodyczny, konsultant w PDN.

Status społeczny i reputacja zawodu nauczyciela w polskim społeczeństwie w większości raczej niski ale w niektórych przypadkach może on być wyższy. Wynika to z

autorytetu nauczyciela w określonym środowisku, na który składa się etyka zawodowa, kompetencje, postawy. Na niski status zawodu nauczyciela składają się:

- niskie w stosunku do innych zawodów wynagrodzenie (od 2012 r. kwota bazowa w ustawie budżetowej pozostawała na tym samym poziomie i wynosiła - 2.717,59 zł. W 2017 r. podwyższenie kwoty bazowej do 2.752,92 zł, co oznacza niewielkie podwyżki średnich wynagrodzeń pedagogów. Wzrost wynagrodzeń w państwowej sferze budżetowej oraz średnich wynagrodzeń nauczycieli na poszczególnych stopniach awansu zawodowego ma wynieść tyle, ile planowana na 2017 r. inflacja, czyli 1,3 proc. – dane z marca 2017r.),
- feminizacja zawodu,
- reputacja nauczyciela uzależniona od wyników nauczania, wychowania. Schematyzm myślenia w społeczeństwie „Dobry nauczyciel potrafi nauczyć to taki , który osiąga dobre wyniki nauczania),
- łatwość uzyskania kwalifikacji zawodowych (niewielki stopień odrzucania kandydatów na studia nauczycielskie),
- Niski poziom finansowy na początku kariery w stosunku do czasu przeznaczonych na uzyskanie wymaganych kwalifikacji (3 lub 5 lat) wymagań merytorycznych i metodycznych stawianych przez organy prowadzące, nadzorujące i dyrektora szkoły. Możliwość uzyskania przez nauczyciela rozpoczynającego pracę jednorazowego zasiłku na tzw. zagospodarowanie.

Zgodnie z raportem Euridice z 2013 roku najbardziej popularną kwalifikacją nauczycielską w Europie był tytuł licencjata, z wyjątkiem nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych, gdzie w większości krajów wymagany jest tytuł magistra.⁵ Głównym celem systemu kształcenia nauczycieli jest przygotowanie ich do pracy w szkołach podstawowych i średnich. Pomimo faktu istnienia różnego rodzaju kryteriów drogowych umożliwiających rozpoczęcie kształcenia na studiach, w różnych krajach brakuje twardych dowodów na istnienie związku pomiędzy skutecznością tych kryteriów w selekcji kandydatów o spodziewanych cechach. Przede wszystkim ocenia się wyniki związane z certyfikatem ukończenia szkoły średniej. Jednak z wyników badań Old Stat (1997) wynika, że istnieje stały związek pomiędzy średnią ocen ze szkoły średniej a przyszłymi osiągnięciami zawodowymi

---

⁵ Eurydice (2013). *Key Data on Teachers and School Leaders in Europe*, Brussels.

danej osoby. Oczywiście dobre podstawy wiedzy akademickiej są niezbędne aby rozpocząć karierę nauczyciela ale nie wystarczające. Systemy edukacji jako dotąd nie wypracowały efektywnych metod związanych z selekcją do zawodu. Na przykład nauczyciele mogą wykazywać braki w kompetencjach interpersonalnych lub wykazywać luki w zakresie wiedzy matematycznej. Tylko w 1/3 krajów europejskich istnieją specjalne metody selekcji nauczycieli, w tym wywiady, w czasie których ocenia się poziom motywacji kandydata do wykonywania zawodu nauczyciela. Testy standardowe nie są dobrym predyktorem wskazującym na potencjał do stania się w przyszłości dobrym nauczycielem. W krajach, w których dostrzeżono tą zależność wprowadzono oprócz oceny wiedzy akademickiej, także testy zdolności (np. w Finlandii, Holandii, W. Brytanii). Egzamin wstępny na studia nauczycielskie nie są według badań Coates Friedman (2010) dobrym predyktorem⁶. Uznaje się, że najlepszym sposobem na „selekcję właściwego kandydata” jest wywiad. W czasie wywiadu można zebrać informacje na temat zdolności językowych, postaw i umiejętności interpersonalnych. Np. w Stanach Zjednoczonych opracowano specjalny program wywiadu (Teacher Quality Index). Przeprowadzenie wywiadu jest niezbędne w celu ocenienia postaw moralnych i etycznych. Jednak nawet wyniki wywiadów pogłębionych z kandydatami na nauczycieli nie są doskonałym narzędziem selekcji. Na przykład udowodniono, że osobowość ekstrawertyczna, która może dawać przewagę kandydatom w czasie wywiadów pogłębionych nad kandydatami o osobowości introwertycznej wcale nie jest dobrym predyktorem efektywności pracy nauczyciela (związek pozytywny 0,09). Jednak w świetle dotychczasowych praktyk stosowanych na świecie połączenie oceny wyników nauki kandydata ze szkoły średniej z rzetelnie przeprowadzonym wywiadem jest najlepszym instrumentem selekcji do zawodu nauczyciela. Jakość procesu selekcji można jeszcze zwiększyć za pomocą metody portfolio to znaczy poprzez przedkładanie przez kandydatów szerszego opisu ich dotychczasowych aktywności życiowych. Czasami dodatkowych informacji dostarczyć mogą listy rekomendacyjne.

W badaniu przeprowadzonym w 2007 roku wśród 25 najlepszych systemów edukacji na świecie starano się ustalić, jakie czynniki determinują wysoką jakość nauczania w szkołach. Ustalono, że czynnikami tymi są:

---

⁶ H. Coates, L. Goedegebuure, *The Real Academic Revolution: Why we Need to Reconceptualise Australia's Future Academic Workforce, and Eight Possible Strategies for How to Go About This, Research Briefing*, LH Martin Institute, 2010.

- 1) rekrutowanie do zawodu nauczycieli odpowiednich osób.
- 2) Zapewnienie im odpowiedniego wykształcenia.
- 3) Tworzenie warunków instytucjonalnych w systemie oświaty, które pozwalają zapewnić każdemu uczniowi najlepsze możliwe wykształcenie.

Generalnie panuje zgodność wśród praktyków i teoretyków, co do tego, że im lepszych nauczycieli zatrudnimy w szkołach, tym lepsze wyniki będą osiągać ich uczniowie.⁷ Jednak w praktyce szkołom brak zasobów oraz wiedzy odnośnie tego, jak selekcjonować do zawodu nauczyciela. W przypadku polskiego systemu edukacji niezbędnym wydaje się uwzględnienie w przyszłych reformach aspektu związanego z podniesieniem jakości kandydatów na studia nauczycielskie. W polskim modelu docelowym- idealnym kandydat do wykonywania zawodu nauczyciela powinien przejść proces selekcji, w którym wykorzystywano by jednocześnie następujące narzędzia i procesy:

- Analiza wyników nauczania w szkole średniej,
- Symulacja zachowań w klasie – odgrywanie scenek (metoda dramy),
- Analiza portfolio osiągnięć kandydata (w tym listy rekomendacyjne, analiza aktywności pozaszkolnych itp.),
- Wywiad z kandydatem,
- Wyniki wizytacji w czasie lekcji.

---

⁷ Eurydice, *Key Data on Teachers and School Leaders in Europe*, Brussels 2013.

Duński system kształcenia nauczycieli

System edukacji w Danii jest silnie scentralizowany i regulowany przez państwo (jednak słowo „centralizacja” w przypadku tak małego kraju, jakim jest Dania ma inny wymiar niż w przypadku Polski). W duńskim systemie edukacji, podobnie jak w większości krajów OECD istnieje typowy podział na edukację przedszkolną, podstawą i gimnazjalną, ponadgimnazjalną, zawodową, wyższą oraz kształcenie dorosłych.

Podstawą prawną do funkcjonowania systemu oświaty jest w Danii ustawa *Folkeskole*. Według jej założeń kształcenie powinno koncentrować się na indywidualnych potrzebach uczniów, co z kolei jest bodźcem dostosowania spersonalizowanych metod nauczania. Szkoły dużo wagi poświęcają uczniom o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Nauczyciele wyznaczają ogólne cele edukacyjne dla całej klasy a w ich ramach ustalają cele indywidualne dla poszczególnych uczniów lub grup uczniów.

W dniu 23 listopada 2015 Rząd Duński zaprezentował nowy program pod nazwą „Wzrost i Rozwój na Terenie Danii”. W skład programu wchodzi aż 100 inicjatyw dotyczących różnych dziedzin życia. W obszarze edukacji, rząd stawia sobie za cel poprawę jakości nauczania, zwłaszcza w niewielkich miejscowościach. Szkoły mogą łączyć się w grupy pod wspólnym zarządem, co pomoże im poprawić ofertę edukacyjną. Szkoły mogą również wchodzić w partnerstwa z innymi nie-szkolnymi instytucjami. Rząd planuje również wspierać nauczanie zdalne, tak by uczniowie w każdym zakątku kraju mieli dostęp do wykwalifikowanych nauczycieli i pedagogów. Od czerwca 2016 roku gminy uzyskały prawo tworzenia placówek edukacyjnych dla dzieci dwujęzycznych. Zmiana w regulacji ma za zadanie ułatwienie dzieciom obcego pochodzenia wejścia w system edukacji publicznej w Danii. Uczniowie mogą korzystać ze specjalnego programu przez okres do dwóch lat, po którym (lub wcześniej) zostaną przeniesieni do rejonowej szkoły podstawowej. Reforma edukacji to zadanie trudne i budzące wiele obaw. Rząd duński postawił na kampanię informacyjną, mającą na celu wypuklenie największych zalet nowego systemu. Sprawna komunikacja dotycząca reformy – jak i w poprzednich wypadkach jest odpowiedzialnością gminy i może być realizowana na różne sposoby.

Duński system edukacji składa się z przedszkoli, zintegrowanej szkoły podstawowej i średniej I stopnia - Folkeskole, szkolnictwa średniego - Ungdomsuddannelse i wyższego, jak również systemu kształcenia dorosłych i ustawicznego. System edukacji jest finansowany przez państwo i samorządy lokalne na poziomie gminy. Niektóre instytucje, w tym szkoły średnie drugiego stopnia, są niezależne i samorządne, podczas gdy inne są własnością państwa lub gmin. Za duński system edukacji w dużej mierze odpowiedzialne są Ministerstwo Edukacji oraz Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Ustawodawstwo krajowe obejmuje cele i ramy kształcenia, finansowanie, a w niektórych przypadkach programy nauczania, oceniania i sprawy kadrowe. Przedszkole - jest nieobowiązkowe, czteroletnie, przeznaczone dla dzieci w wieku od 3 do 6 roku życia. Dzieci 5-6 letnie mają obowiązek uczęszczać na zajęcia przygotowujące do podjęcia nauki w szkole podstawowej, w najstarszych grupach w przedszkolu lub klasach wstępnych w Folkeskole.

Folkeskole - duńska szkoła podstawowa, jest szkołą zintegrowaną obejmującą zarówno ISCED 1 (klasy 1-6) i ISCED 2 (klasy 7-9/10) co oznacza, że obejmuje kształcenie dzieci i młodzieży w wieku lat 7-16/17. Ministerstwo Edukacji jest odpowiedzialne za ustanowienie ram dla treści programowych na poziomie szkół podstawowych i średnich. Jednak nauczane treści określone są przez nauczycieli we współpracy z uczniami. Ministerstwo Edukacji nadzoruje Folkeskole we współpracy z urzędami gminy. W Danii szkoły podstawowe są zarządzane przez 98 gmin. Ustawa o Folkeskole określa zakres odpowiedzialności lokalnych samorządów. Odpowiedzialne są one za ogólną jakość kształcenia w podległych im szkołach oraz ustalenie celów i warunków lokalnych, jakie szkoły muszą spełniać, w tym celów i zakresu działalności szkoły. Gminy zajmują się także nadzorem nad szkołami. Lokalne władze w Danii muszą publikować roczny raport dotyczący jakości, który opisuje nauczanie w gminie, poziom nauczania w szkołach i kroki poczynione przez władze lokalne w celu ewaluacji jakości pracy szkoły. Sprawozdanie powinno zawierać także wnioski i ewentualne zmiany wprowadzone na podstawie wyników ostatniego raportu.

Szkoły podstawowe cieszą się znaczną autonomią i mogą swobodnie decydować o sposobie organizacji dnia i tygodnia szkolnego w przynależnych im szkołach. Ministerstwo regularnie komunikuje się z nimi poprzez publikowane na dedykowanej stronie dotyczące poszczególnych obszarów organizacji pracy w szkole. W rekomendacjach zawarte są też

podsumowania rozwiązań zastosowanych w poszczególnych gminach i ich ewaluacja. Jednym z największych wyzwań przed jakimi stanęły gminy po reformie szkolnictwa w 2014 roku, była i jest nadal kwestia organizacja dnia i tygodnia szkolnego. Pierwszy rok funkcjonowania szkół na nowych zasadach, pozwolił zidentyfikować różne rozwiązania, które z perspektywy zdały egzamin. Zgodnie z zasadami reformy, nauka w szkole podstawowej ma w jak największym stopniu wzmacniać indywidualny potencjał ucznia. W tym celu wprowadzono zróżnicowany proces nauczania, dostosowany do umiejętności i predyspozycji uczniów. Proces ten wymaga odejścia od tradycyjnego modelu nauczania, obecnego w szkole podstawowej i elastycznego podejścia do nie tylko kwestii organizacji planu lekcji, ale i klasy. W tym celu, wiele szkół zdecydowało się zastosować nauczanie w tzw. klasach mieszanych, eksperymentując z prowadzeniem zajęć w grupach o zróżnicowanym wieku, grupach sformowanych pod kątem zainteresowań uczniów, potrzeb edukacyjnych, czy ich motywacji.

Dyrekcja szkoły może dowolnie organizować pracę szkoły w tym tygodniowe i dzienne plany zajęć i współpracę szkoły z różnymi interesariuszami zewnętrznymi oraz zatrudniać nauczycieli, o ile kształcenie w szkole odbywać się będzie w ramach określonych w programie nauczania pt. „Wspólne Cele” (Wspólne Cele przedstawiają cel nauczanego przedmiotu, kompetencje, umiejętności i wiedzę jaką powinien posiadać uczeń). Ministerstwo Edukacji jest odpowiedzialne za ustanowienie ram dla treści programowych na poziomie szkół podstawowych i średnich. Jednak nauczane treści określone są przez nauczycieli we współpracy z uczniami. Pod koniec 9. klasy uczniowie zdają obowiązkowe egzaminy. Jednakże wyniki tych egzaminów nie są decydujące przy przyjęciu do szkół średnich. Poza tym uczniowie szkół podstawowych biorą udział w różnych testach ogólnokrajowych na różnych etapach kształcenia obowiązkowego. Uczniowie mają możliwość wybrania dodatkowej dziesiątej klasy, która kończy się, tak jak w przypadku klasy 9., egzaminami. Dzięki temu mają szansę uzyskać lepsze oceny na zakończenie tego etapu kształcenia oraz większe szanse na dostanie się do wybranej szkoły średniej. Około połowa uczniów decyduje się na pozostanie w klasie 10. Alternatywą dla Folkeskole są prywatne niezależne szkoły, szkoły z internatem - dla klas 7-9, szkoły wieczorowe - również dla ostatnich klas 7-9/10 i edukacja domowa.

Jeśli chodzi o szkoły średnie, uczniowie mogą wybrać naukę w czterech typach szkół oferujących wykształcenie średnie: STX, HHX, HTX i HF. Nazwy typów szkół pochodzą od rodzaju egzaminu jakim kończy się edukacja w danej szkole. STX - jest to szkoła średnia

ogólnokształcąca, zawiera szeroką gamę przedmiotów humanistycznych, nauk przyrodniczych i nauk społecznych. HHX - szkoła średnia handlowa - skupia się na dyscyplinach ekonomicznych, językach obcych i przedmiotach ogólnokształcących, HTX - szkoła średnia techniczna - skupia się na dyscyplinach technologicznych i naukowych w połączeniu z przedmiotami ogólnokształcącymi, HF- szkoła średnia przygotowawcza - tak jak STX. We wszystkich szkołach oprócz HF kształcenia trwa 3 lata, w HF dwa, ale warunkiem przyjęcia do HF jest ukończona 10 klasa. Inne typy szkół nie stawiają tego wymagania. Szkoły średnie mają na celu przygotowanie młodych ludzi do studiów wyższych. Ministerstwo Edukacji jest ustala ramy dla treści programowych dla szkół średnich. Jednak, tak samo jak w przypadku szkół podstawowych, nauczane treści określone są przez nauczycieli we współpracy z uczniami. Takie podejście do pedagogiki ma swoje silne uzasadnienie behawioralne. Włączenie ucznia w proces decydowania o tym, czego ma się uczyć znacząco zwiększa retencję wiedzy. Na zakończenie szkoły średniej uczniowie zobowiązani są zdać egzamin dający im prawo kontynuowania nauki na studiach wyższych.

W dziedzinie kształcenia i szkolenia zawodowego, komitety sektorowe złożone z przedstawicieli organizacji działających na rynku pracy powiązanych z kierunkiem kształcenia odgrywają ważną rolę w definiowaniu i rozwoju kwalifikacji zawodowych i określają warunki kształcenia. Szkoły techniczne i biznesowe są niezależnymi instytucjami pod ogólnym zwierzchnictwem Ministerstwa Edukacji. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego jest w dużej mierze odpowiedzialne za szkolnictwo wyższe. Niektóre z programów szkolnictwa wyższego w dziedzinie sztuki podlegają Ministerstwu Kultury, na przykład szkoły sztuk wizualnych i akademie muzyczne. Wyspecjalizowane programy w ramach obronności są zarządzane przez Ministerstwo Obrony. Instytucje szkolnictwa wyższego w Danii mają długą tradycję wolności akademickiej i autonomii. Ministerstwa określają ogólne przepisy dotyczące wszystkich szkół wyższych. Należą do nich przepisy dotyczące przyjmowania studentów, struktury studiów, oferowanych programów, przyznawania stopni, mianowania nauczycieli i kadry akademickiej. Poszczególne instytucje sporządzają i aktualizują swoje programy studiów, wskazując cele, zakres i czas trwania, formę i zawartość kursów, a także sylabus.

Ministerstwo Edukacji Narodowej proponuje też szereg praktycznych rozwiązań do zastosowania w procesie kształtowania kompetencji proinnowacyjnych w szkole podstawowej i gimnazjum. W 2013 roku duński rząd uchwalił reformę standardów w duńskiej szkole

publicznej obejmującą 16 obszarów. Reforma weszła w życie w sierpniu 2014 roku, stawiając sobie trzy podstawowe cele:

- Szkoła powinna rozwijać każdego z uczniów, wykorzystując w pełni jego indywidualny potencjał.
- Szkoła ma zredukować wpływ kapitału społecznego na osiągnięcia edukacyjne uczniów.
- W szkole panować ma atmosfera wzajemnego zaufania i dobrego samopoczucia, kultywowana poprzez propagowanie respektu dla wiedzy i praktyki zawodowej.

Kluczowe elementy reformy zawierają m.in.:

- Wydłużony i bardziej zróżnicowany tydzień szkolny. Szkolny dzień i tydzień uległ wydłużeniu, dodano godziny zajęć przeznaczone zarówno na rozwijanie potencjału akademickiego, jak i czas na rozwijanie nowych sposobów nauki. Zmiany w planach lekcji mają zapewnić możliwości interakcji między teorią z podręczników szkolnych, otaczającego społeczeństwa i świata, który uczniowie znają.
- Zwiększoną liczbę lekcji języka duńskiego w klasach od 4 do 9 - jedna dodatkowa lekcja tygodniowo.
- Zwiększoną liczbę lekcji matematyki w klasach od 4 do 9 - jedną dodatkową lekcję tygodniowo.
- Zwiększoną liczbę lekcji języka angielskiego w klasie 1 i 2 - jedna lekcja tygodniowo.
- Zwiększoną liczbę lekcji wychowania fizycznego w klasie 1 - jedna dodatkowa lekcja tygodniowo.
- Zwiększoną liczbę lekcji muzyki na poziomie klasy 1 i 5 - jedna dodatkowa lekcja tygodniowo.
- Zwiększoną liczbę lekcji z zajęć technicznych i zajęć projektowych w klasie 4 - jedna dodatkowa godzina lekcyjna tygodniowo.
- Wprowadzono drugi język obcego w klasie 5 postaci - jedna lekcja tygodniowo, a w klasie 6, dwie lekcje tygodniowo.
- Zwiększoną liczbę lekcji przyrody/nauki/technologii w klasie 2 i 4 – jedna dodatkowa lekcja tygodniowo.
- Wprowadzono przedmioty fakultatywne od klasy 7, w wymiarze dwóch lekcji tygodniowo - zakres przedmiotów do wyboru został także rozszerzony o fakultatywne lekcje na przykład z astronomii, obróbki drewna i metali/warsztaty technologiczne i

projektowanie stron internetowych; wprowadzono również możliwość wyboru pakietów przedmiotów dodatkowych z różnych tematów, na przykład takich jak innowacje czy nauki przyrodnicze.

- Zakres materiału z przedmiotu ekonomia domowa został zmodernizowany i jego nazwa została zmieniona na wiedzę o odżywianiu się/dietetykę.

Kształcenie nauczycieli do pracy odbywa się w wyższych szkołach zawodowych w ramach studiów nauczycielskich, i podyplomowych. Część teoretyczna pedagogikum, które muszą odbyć nauczyciele w szkołach średnich w trakcie pierwszego roku pracy aby uzyskać prawo do wykonywania zawodu, organizowana jest przez Uniwersytet Południowej Danii, na mocy porozumienia zawartego z Ministerstwem Edukacji, którego obecny termin upływa w 2018. Duński Instytut Ewaluacji (EVA) przeprowadza ocenę nauczania na wszystkich poziomach kształcenia. Instytut jest samorządną instytucją, która przeprowadza oceny zarówno z własnej inicjatywy, jak i na zlecenie rządu, ministerstw i komitetów doradczych, a także lokalnych i placówek edukacyjnych. Ewaluacje obejmują zarówno publiczne placówki edukacyjne, jak i te prywatne, które otrzymują dofinansowanie z budżetu państwa. W Danii obowiązuje 10-letni obowiązek edukacyjny, obejmujący wszystkie dzieci od 6 do 16 lat, ale nie ma obowiązku szkolnego. Oznacza to, że rodzice mogą wybrać inne rozwiązanie, jeśli nie chcą, aby ich dzieci uczęszczały do szkoły - niezależne szkoły prywatne, szkoły z internatem - zamiast klas 7-9, szkoły wieczorowe – również zamiast ostatnich klas 7-9/10 i edukacji domowej. Obowiązek nauki obejmuje jeden rok edukacji wczesnoszkolnej, zazwyczaj w formie klasy 0 w Folkeskole. Dzieci zazwyczaj rozpoczynają obowiązkową naukę w sierpniu roku, w którym kończy 6 lat. Zdecydowana większość uczniów realizuje obowiązek edukacyjny w Folkeskole, jednak odsetek dzieci uczęszczających do prywatnych szkół po 6 klasie jest wyższy, zwłaszcza w powodu popularności w Danii niezależnych szkół z internatem. Ministerstwo Edukacji jest odpowiedzialne za ustanowienie ram dla treści programowych na poziomie szkół podstawowych i średnich. Nauczane treści określone są przez nauczycieli we współpracy z uczniami. Ministerstwo Edukacji nadzoruje Folkeskole we współpracy z urzędami gminy. Funkcjonowanie szkoły podstawowej jest zadaniem lokalnych samorządów. Rada gminy podejmuje wszystkie decyzje związane z lokalnym systemem szkolnictwa i poszczególnymi szkołami, jest także odpowiedzialna za zapewnienie bezpłatnej edukacji na poziomie Folkeskole dzieciom i młodzieży poniżej 18 lat, mieszkającym lub przebywającym na terenie

gminy. Uprawnienia lokalnych samorządów ograniczają tylko określone w ustawie o Folkeskole uprawnienia, jakie mają dyrekcja i rada szkoły. Dyrekcja i rada szkoły są odpowiedzialne za zarządzanie administracją i dydaktyką. Lokalny samorząd ma obowiązek co dwa lata przeprowadzić ewaluację i upublicznić raport o jakości podlegających danej gminie szkół. Raport ma pomagać szkołom w udoskonalaniu oferowanego kształcenia i dawało Ministerstwu Edukacji wgląd w wewnętrzne działanie systemu szkolnego gminy. Publikowane raporty są narzędziem z którego korzysta Krajowa Rada Jakości Kształcenia do monitorowania rozwoju jakości Folkeskole. Edukacja jest traktowana priorytetowo i hojnie finansowana w Danii. Fundusze przeznaczone na Folkeskole na jednego ucznia są wysokie w porównaniu do innych krajów. Duński rząd zapewnia granty blokowe do gmin, ale to do gminy należy określenia środków i poziomu usług świadczonych na rzecz szkół, w celu zapewnienia bardziej elastycznego zaspokojenia lokalnych potrzeb. Większość wydatków na edukacji kształtuje się na poziomie samorządowym. Prywatne szkoły otrzymują również znaczne ilości funduszy rządowych, w celu kultywowania tradycji oferowania alternatyw wobec szkolnictwa publicznego.

Ministerstwo Edukacji jest odpowiedzialne za ustanowienie ram dla treści programowych szkół średnich, zapewnia finansowanie i sprawuje nadrzędną kontrolę. Jednakże szkoły średnie, w przeciwieństwie do Folkeskole, są instytucjami samorządnym. Dyrekcja szkoły odpowiedzialna jest za codzienne sprawy administracyjne. Dyrektor musi zapewnić, że instytucja jest zarządzana i rozwija się zgodnie z celem tej instytucji oraz strategią i celami określonymi przez Radę Szkoły. Rada ponosi całkowitą odpowiedzialność za działania instytucji, jej obowiązki obejmują funkcjonowanie i rozwój instytucji w odniesieniu do działań dydaktycznych i kształcenia jakie instytucja oferuje. Rada wybiera też dyrektora szkoły. Edukacja w Danii jest obowiązkowa dla dzieci i młodzieży w wieku 6-16/17 lat, ale nie ma obowiązku szkolnego. Rodzice mogą wybrać dla swoich dzieci szkołę prywatną. Szkoły prywatne są to samorządne instytucje, mające obowiązek spełniania tych samych standardów, jakie obowiązują w szkołach publicznych. Duńska szkoła publiczna - "Folkeskole" - to kompleksowe, zintegrowana szkoła obejmująca wykształcenie podstawowe i gimnazjalne (ISCED 1 i 2). Folkeskole podlega lokalnym samorządom na poziomie gminy. Oprócz obowiązkowych klas od 0 do 9, uczniowie mogą wybrać nieobowiązkową klasę 10. Folkeskole i częściowo szkoły prywatne są finansowane przez państwo. W porównaniu z innymi krajami,

Dania poświęca dość znaczną część budżetu na edukację. Środki w znacznej mierze przyznawane są gminom, które następnie według lokalnych potrzeb rozdysponowują fundusze.

W Danii, szkoły średnie (ISCED 3), można podzielić na ogólnokształcące, które przede wszystkim przygotowują uczniów do studiów wyższych i zawodowe, które przede wszystkim przygotowują uczniów do pracy w danej gałęzi przemysłu, ale też kończą się egzaminami umożliwiającymi dalszą edukację. Szkoły średnie są, podobnie jak szkoły podstawowe, finansowane przez państwo ale nie podlegają lokalnym samorządom.

Kandydat do zawodu powinien ukończyć czteroletnie studia licencjackie będące ekwiwalentem 240 punktów ECTS. Aby zostać przyjętym na takie studia kandydat musi mieć ukończoną szkołę średnią. Na studia w pierwszej kolejności przyjmowani są kandydaci, którzy osiągnęli średnią ocen 7,0 czyli w systemie ECTS ocenę C. Jeżeli pozostają wolne miejsca na studiach przyjmuje się kandydatów z niższymi ocenami, którzy muszą jednak odbyć rozmowę kwalifikacyjną. Oprócz wymogu odpowiedniej średniej z egzaminów, kandydat musi spełniać określone wymagania wstępne dla przedmiotów, nauczaniem których jest zainteresowany (w zależności od przedmiotu ocena z egzaminu kończącego szkołę średnią z przedmiotów na odpowiednim poziomie). Jeżeli nie spełnia tych formalnych wymogów, może skorzystać z indywidualnej oceny kompetencji. Na studiach nauczyciele specjalizują się w trzech przedmiotach: język duński, matematyka i język angielski. Ponadto muszą wybrać dwa pozostałe przedmioty spośród następujących: język niemiecki, muzyka, biologia wychowanie fizyczne, historia, geografia, fizyka/chemia, sztuka, nauka/technologia, nauki społeczne, rzemiosło i projektowanie oraz religia.

W sierpniu 2014 roku wprowadzono w Danii reformę w zakresie podstawy programowej. Ustalono następujące cele:

- Należy sprawić aby każdy uczeń wykorzystał swój pełen potencjał.
- Należy maksymalnie zredukować znaczenie różnic w pochodzeniu społecznym ucznia, które mogą wpływać na jego wyniki we wykształceniu akademickim.
- Należy w uczniach kształtować zaufanie do wiedzy i praktyki.

Aby osiągnąć te cele, reforma ustaliła trzy obszary poprawy, które wzajemnie się uzupełniają i które mogą wpłynąć na poprawę wyników nauczania:

- Dłuższy i bardziej zróżnicowany okres przebywania ucznia każdego dnia w szkole, w czasie którego stosowane są lepsze metody nauczania i uczenia się,
- Zwiększona intensywność doskonalenia się zawodowego wśród nauczycieli i dyrektorów szkół, mniejsza liczba i bardziej przejrzyste przepisy i regulacje,

W Danii istnieją specjalne wymagania odnośnie nauczycieli matematyki i przedmiotów ścisłych. Aby zostać nauczycielem matematyki studenci muszą posiadać tytuł magistra z matematyki oraz studiować nauczanie matematyki w klasach 1-6 lub klasach 4-10.

Przygotowanie nauczycieli matematyki opiera się na czterech polach kompetencji:

- Przedmioty matematyczne,
- Metody matematyczne i sposoby myślenia,
- Nauczanie, dydaktyka matematyki,
- Praktyki nauczycielskie w nauczaniu matematyki.

Przedmioty ścisłe (science and technology) mogą być wybrane jako drugi lub trzeci przedmiot na studiach nauczycielskich i składają się z czterech pól kompetencji:

- Nauczanie (dydaktyka) przedmiotów ścisłych,
- Przyroda, nauka i technologia,
- Nauczanie głównych przedmiotów związanych z nauką i techniką (1) interakcja człowieka z naturą i wykorzystanie technologii; (2) bliskie i dalsze środowisko.

Niektóre uczelnie kształcące nauczycieli oferują programy nazwane Advanced Science Teacher Education (ASTE). Studenci tych kierunków wybierają matematykę jako pierwszy przedmiot, a po ukończeniu studiów zdobywają kwalifikacje do nauczania czterech następujących przedmiotów: matematyka, biologia, fizyka/chemia oraz geografia. Szeroka gama dostępnych kursów i studiów podyplomowych dla nauczycieli zachęca kadrę nauczycielską do rozwijania kompetencji i odkrywania nowych możliwości, nie tylko zawodowych. Wzbudzenie ciekawości i odkrywanie nowych możliwości są ważnym elementem studiów nauczycielskich dla nauczycieli szkół podstawowych. Przyszłych nauczycieli zachęca się do rozwijania horyzontów poprzez oferowanie możliwości nauki nauczania większej ilości przedmiotów. W przebiegu studiów studenci przygotowują się do nauczania co najmniej dwóch przedmiotów, ale mogą wybrać ich więcej w zależności od swych własnych zainteresowań i pasji. Studia nauczycielskie skupiają się nie tylko na teoretycznej wiedzy, jaką przyszli nauczyciele będą przekazywać uczniom szkół podstawowych, ale również

na nauczaniu przez praktykę i doświadczenia. Rozwijanie ciekawości uczniów jest ważnym elementem kształcenia nauczycieli. Studenci uczą posługiwać się narzędziami do przedstawiania wiedzy teoretycznej w sposób budzący zainteresowanie; uczą się jak stworzyć środowisko kształcenia otwarte na zadawanie pytań i praktyczną weryfikację wiedzy. Przyszli nauczyciele zdobywają umiejętności planowania, wdrażania, oceny i rozwoju nauczania, które rozwijają u uczniów gotowość i chęć do zastanawiania się, zadawania pytań, formułowania hipotez i prowadzenia badań oraz wyciągania z nich wniosków. W kształceniu nauczycieli szkół średnich największe znaczenie odgrywa własna inicjatywa przyszłego nauczyciela wobec rozwijania swoich możliwości i chęć pracy w szkole średniej. W przebiegu studiów nauczycielskich studenci uczą się planować, wdrażać i opracować metody kształcenia, które rozwijają wyobraźnię, są innowacyjne i przekazują umiejętności w zakresie przedsiębiorczości oraz wzmacniają chęć do nauki i motywują uczniów do działania. Nauczyciele szkół średnich z racji tego, że są praktykami w ramach obszaru w którym nauczają, wchodząc w zawód nauczyciela posiadają już kompetencje w generowaniu i realizowaniu pomysłów. Studia podyplomowe uprawniające do wykonywania zawodu dają im zaplecze metodologiczne i odpowiednie narzędzia do przekazania swoich umiejętności uczniom. Studenci zdobywają kompetencje do prowadzenia nauki w szkole według intencji nauczyciela i korzystania z własnego profesjonalnego osądu w złożonych sytuacjach oraz opracowania zajęć szkolnych wykształcających u uczniów innowacyjne i przedsiębiorcze podejście do rozwiązywania problemów. Ponadto uczą się planować kształcenie, w tym wyznaczać cele edukacyjne zarówno dla klasy jak i poszczególnych uczniów. Przyszli nauczyciele zdobywają umiejętności włączania w przebieg nauki przykładów zastosowania wiedzy z danego przedmiotu w społeczeństwie, planowania i wdrażania nauczania przedmiotu na podstawie interdyscyplinarnych zagadnień, które rozwijają umiejętności poznawcze uczniów. Studia przygotowawcze uprawniające do pracy w szkole podstawowej mają na celu przygotowanie do planowania i realizowania nauczania przedmiotu, tak aby uczniowie byli w stanie zrozumieć przyczyny problemów i wyzwań w obszarach związanych z tematyką nauczania oraz mogli omówić możliwe rozwiązania. Co więcej, nauczyciele uczą się, jak kształcić umiejętności analizowania i rozwiązywania problemów poprzez zadania praktyczne, w oparciu o wiedzę merytoryczną zdobytą w ramach przedmiotu. Daje to możliwość opracowania zajęć szkolnych

wykształcających u uczniów innowacyjne i przedsiębiorcze podejście do rozwiązywania problemów.

Studia nauczycielskie mają sprawiać, że nauczyciele będą: rozwijali współpracę z innymi pracownikami szkoły w oparciu o wzajemny szacunek i wrażliwość, korzystali z i potrafili ocenić różne systemy rozumowania etycznego, korzystali z szerokiego repertuaru odpowiednich zasobów edukacyjnych i innych, oraz będą potrafili je krytycznie ocenić w zależności od potrzeb i zastosowania. Będą też potrafili uzasadnić własne podejście do przedmiotu w stosunku do rozwoju dyscypliny oraz w świetle ostatnich badań dydaktycznych, oraz analizować konkretne metody kształcenia i przebieg nauki na podstawie danych z ewaluacji. Przyszli nauczyciele uczyć się, jak formować i rozwijać umiejętność samodzielnej i badawczej pracy wśród uczniów, w tym przeprowadzać aktywności i ćwiczenia mające na celu przygotowanie do wykonywania projektów. Uczą się też krytycznie oceniać pracę uczniów przy wyszukiwaniu informacji i kształcić wśród uczniów zrozumienie dla zagadnień etycznych związanych z danym projektem, przygotować, przeprowadzić, ewaluować i dopasować kształcenie tak aby uczniowie nabyli umiejętność stosowania modeli i oceniania ich przydatności w rozumieniu zjawisk, procesów i kontekstów oraz planować i realizować lekcje obejmujące uzasadnione wykorzystanie wycieczek terenowych i kształcenia poza szkołą.

W trakcie przygotowania do zawodu przyszli nauczyciele uczyć się: realizować kształcenie skoncentrowane na wiedzy naukowej (knowledge-focus) zapewniające spójność między celami edukacyjnymi, zajęciami dydaktycznymi i wynikami nauczania, krytycznie oceniać zasoby cyfrowe i ich zastosowanie, rozwijać swoje umiejętności jako nauczyciela poprzez refleksję nad własnym nauczaniem, rozpoznawać braki i potrzeby w zakresie rozwoju własnych kompetencji, być na bieżąco z badaniami w dziedzinie dydaktyki i śledzić nowe trendy, nowe materiały i nową literaturę, opracowywać, wdrażać i oceniać długoterminowe programy nauczania uwzględniające indywidualny rozwój ucznia i organizację roku szkolnego, we współpracy z innymi nauczycielami oraz pozostałymi pracownikami szkoły.

Aby uzyskać prawo do wykonywania zawodu nauczyciel musi:

- potrafić korzystać z różnych form pracy dydaktycznej w oparciu o relację między treściami przedmiotowymi a możliwościami uczniów,

- włączać w kształcenie przykłady ludzkiej kreatywności w celu rozwinięcia chęci i gotowości do działania i wyobraźni uczniów, kierować uczestnictwem uczniów w zajęciach, postawić jasne ramy uczenia się i życia społecznego klasy.

Przygotowanie do zawodu nauczyciela obejmuje naukę organizowania i przeprowadzania sytuacji edukacyjnych, rozwijających ciekawość, gotowość do zadawania pytań, formułowania hipotez i przeprowadzania badań i doświadczeń. Nauczyciele uczą się wspierać wytrwałość uczniów, szczególnie tych z trudnościami w nauce, poprzez stosowanie zróżnicowanych metod kształcenia dla uczniów o różnych możliwościach i predyspozycjach do nauki. Studia nauczycielskie mają sprawiać, że nauczyciele będą potrafili: wspierać kształtowanie konsumpcji mediów i nawyków czytelniczych poszczególnych uczniów oraz motywować każdego ucznia do odkrywania własnych pasji, możliwości i potencjału.

Nauczyciele mogą podjąć kursy rozwijające kompetencje zawodowe, uaktualniające zasób wiedzy w ramach nauczanych przedmiotów, zwiększające zaplecze metodologiczne czy też przygotowujące do funkcji administracyjnych, jak również studia podyplomowe dające im uprawnienia do nauczania w innym przedmiocie. Udział w kursach dokształcających w większości przypadków zależy od własnej inicjatywy nauczycieli, niekiedy szkoła lub urząd gminy oferuje nauczycielowi bezpośrednio możliwość rozwoju. Wiele gmin dofinansowuje dokształcanie nauczycieli, a rozwijanie kompetencji zawodowych jest nagradzane. Doskonalenie zawodowe nauczycieli jest ściśle związane z praktyką i z powodu niedawnej reformy szkolnictwa podstawowego i nadchodzącej reformy szkół średnich, skupia się na wprowadzaniu zmian określonych przez reformy. W przypadku szkoły podstawowej jest to również powiązane z nauczaniem innowacyjności i przedsiębiorczości, ponieważ jest to jeden z trzech tematów przekrojowych, które muszą być włączone do nauczania każdego przedmiotu w publicznych szkołach podstawowych. Umiejętności najczęściej rozwijane przez nauczycieli dotyczą komunikacji i kompetencji interpersonalnych, co jest odzwierciedleniem zorientowanego na ucznia systemu edukacji. Reforma kształcenia nauczycieli szkół podstawowych, która weszła w życie w 2013 roku sprawiła, że nowi nauczyciele dobrze sobie radzą z prowadzeniem klasy oraz do oceną i dokumentowaniem kształcenia uczniów; są też bardziej kompetentni w nauczaniu języka duńskiego, matematyki i języka angielskiego, czyli przedmiotów, których liczba godzin nauczania wzrosła po reformie szkolnictwa. Mają jednak niższe kompetencje w nauczaniu pozostałych przedmiotów szkolnych.

Aby móc wykonywać zawód nauczyciela w szkole podstawowej (klasy 1-10), nauczyciel powinien ukończyć studia przygotowujące do zawodu nauczyciela w szkole podstawowej lub inną formę kształcenia nauczycieli zatwierdzoną przez Ministerstwo Edukacji. Prawo do wykonywania zawodu może być uzależnione od pomyślnego ukończenia studiów przez kandydata w wyższej szkole zawodowej (professionshøjskole), która jest upoważniona przez ministerstwo edukacji do kształcenia nauczycieli szkół podstawowych. Wyjątkiem są osoby o konkretnych, wyjątkowych kwalifikacjach, które mogą być zatrudnione do nauczania w szkole konkretnego ściśle związanego z kwalifikacjami kandydata przedmiotu np. osoba o wieloletnim doświadczeniu i wykształceniu z dziedziny gastronomii i żywienia może prowadzić zajęcia z wiedzy o żywieniu. Krajowa Rada Szkolnictwa Wyższego może przyznać prawo do nauczania w klasach 1-10 nauczycielowi, który nie posiada skończonych duńskich studiów przygotowujących do pracy w szkole podstawowej lub też nie otrzymał innego duńskiego wykształcenia przygotowującego do pracy nauczyciela, na podstawie udokumentowanych kwalifikacji posiadanych przez kandydata, o ile odpowiadają one kwalifikacjom jakie dają studia nauczycielskie. Decyzja Krajowej Rady Szkolnictwa Wyższego jest ostateczna i nie można się od niej odwołać.

W przypadku szkół średnich nauczyciele muszą posiadać kompetencje zawodowe w dziedzinie przedmiotu lub przedmiotów, których będą nauczać i kompetencje pedagogiczne. Przez kompetencje zawodowe rozumie się ukończone studia na poziomie odpowiadającym polskiemu tytułowi magistra, w jednym lub kilku przedmiotów nauczanych w szkołach średnich. Co więcej nie mogą to być jakiegokolwiek studia, tylko takie, w ramach których kandydat na nauczyciela zdobył wystarczającą zawodową i metodologiczną wiedzę aby móc uczyć na odpowiednio profesjonalnym poziomie odpowiadającym podstawie programowej przedmiotów w szkole średniej. Nauczyciele przedmiotów zawodowych muszą mieć co najmniej 2 lata odpowiedniego doświadczenia zawodowego. Prawo do wykonywania zawodu nauczyciela w szkole średniej zdobywa dopiero po skończeniu "pædagogikum". Pædagogikum to roczne pedagogiczne studia podyplomowe, które odbywa się w trakcie pierwszego roku pracy w szkole. W przypadku pædagogikum, koniecznością jest zatrudnienie w szkole średniej, która zgłasza kandydata do odpowiedniej instytucji, do 2018 roku tą instytucją będzie Uniwersytet Południowej Danii.

Osoby, które chcą podjąć studia podyplomowe uprawniające do zawodu nauczyciela muszą: albo mieć ukończone inne studia na poziomie kandydat, bachelor lub professionsbachelor, odpowiadającym polskim studiom I lub II stopnia, albo mieć skończone 25 lat i ukończoną szkołę średnią zawodową i wykazać co najmniej 2 lata doświadczenia zawodowego. Należy pamiętać, że istnieją szczególne wymagania przy wyborze przedmiotów nauczania. Są one takie same jak wobec studentów studiów nauczycielskich. Kandydaci mogą ubiegać się o uchylenie tego warunku jeżeli posiadają równoważne kwalifikacje nabyte w ramach wcześniejszej edukacji lub mają odpowiednie doświadczenie zawodowe. Kandydaci na nauczycieli w szkołach średnich muszą zdać ogólnokrajowy egzamin teoretyczny kończący roczny przebieg pedagogikum. W przypadku kandydatów na nauczycieli są to egzaminy w trakcie studiów.

Po otrzymaniu prawa do wykonywania zawodu nauczyciel nie musi zdawać dodatkowych egzaminów. Nauczyciel, jeżeli chce, może zdobyć uprawnienia do nauczania dodatkowego przedmiotu lub przedmiotów. Zwiększone kompetencje powodują wzrost wynagrodzenia. Na poziomie krajowym i gminnym jest wyznaczona przez ministerstwo edukacji całkiem duża pula środków na dofinansowywanie i organizowanie doskonalenia zawodowego nauczycieli, co zwiększa możliwości poszczególnych nauczycieli do podjęcia interesującego ich doksztalcania, niwelując jednocześnie indywidualne bariery finansowe. Szkoła może pomóc w samorozwoju nauczycieli, poprzez organizowanie i opłacanie lub dofinansowywanie udziału całej kadry nauczycielskiej w programach doksztalcających, zapraszając instytucje do szkoły w celu przeprowadzenia kursu lub oferując albo też sugerując konkretne kursy dla konkretnych nauczycieli.

Ocena nauczycieli nie jest systematyczna i nie ma jednej wspólnej definicji normatywnej dobrego nauczyciela. Według raportu TALIS z 2013 roku, około jeden na dziesięciu duńskich nauczycieli w szkole podstawowej, i jeden na pięciu w szkole średniej nigdy nie został formalnie oceniony, a prawie jedna czwarta nauczycieli na obu poziomach edukacji nie otrzymała opinii zwrotnej na temat wykonywanego nauczania.

W Danii, w przeciwieństwie do Polski nie ma stopni nauczycielskich, nie ma też wielu ścieżek kariery dla nauczycieli. Możliwością rozwoju kariery dla nauczyciela jest zostanie kierownikiem oddziału, kierownikiem oddziału specjalnego lub dyrektorem szkoły. Poza tym nauczyciel może np. zdobyć uprawnienia do nauczania dodatkowego przedmiotu lub

przedmiotów, przeprowadzania doradztwa, oraz rozwijać swoje kompetencje zawodowe w celu podniesienia swego wynagrodzenia lub może zmienić miejsce zatrudnienia na szkołę prywatną. Inną możliwością jest zatrudnienie w urzędzie gminy w charakterze konsultanta lub jako pracownik wydziału zajmującego się szkołami lokalnymi. Kompetencje proinnowacyjne są ważnym elementem kształcenia nauczycieli, ponieważ innowacyjność i przedsiębiorczość w świetle ostatnich reform systemu edukacji jest ważnym elementem kształcenia zarówno nauczycieli szkół podstawowych jak i średnich. CUDiM - Centrum Rozwoju Edukacji i Mediów Cyfrowych - we współpracy z Duńską Fundacją Przedsiębiorczości oferuje: "E3U" - kursy w zakresie przedsiębiorczości. Kursy skupiają się na nauce przedsiębiorczości na różnych poziomach edukacji, są skierowane do nauczycieli szkół podstawowych i średnich, jak i do nauczycieli akademickich. Wyższa szkoła zawodowa UCC oferuje 2 typy kursów innowacyjności i przedsiębiorczości w kształceniu w szkole podstawowej; jeden dla nauczycieli przedmiotów ścisłych a drugi dla nauczycieli języka duńskiego. Wyższa szkoła zawodowa Metropol również oferuje podobne kursy; jeden dotyczący włączania innowacyjności i przedsiębiorczości w lekcje języka duńskiego, drugi nosi nazwę "innowacyjność i integracja w szkole podstawowej". Innowacje w kształceniu - program dający nauczycielom konkretne podstawy do innowacyjnej pracy w szkole - w ramach nauczania przedmiotu, we współpracy z pozostałą kadrą i w kontekście ogólnego rozwoju szkoły. Program oferowany jest przez wyższą szkołę zawodową UCC, która poza tym oferuje kursy innowacyjnego nauczania przedmiotów ścisłych i języka duńskiego w szkole podstawowej. Kursy z programu "Innowacje - reforma szkół średnich" Kursy omawiają różne definicje innowacji oraz wyjaśniają, dlaczego ważne jest rozwijanie umiejętności innowacyjnych uczniów. Przedstawiane są odpowiednie wzory rozwiązań innowacyjnych i omawiane są praktycznych przykłady zadań, ćwiczeń i aktywności. Celem kursów jest danie nauczycielom odpowiednich narzędzi do rozwijania kreatywnych i innowacyjnych umiejętności uczniów. Kursy są dopasowany do konkretnych przedmiotów i dla poszczególnych grup nauczycieli. Kursy "E3U" w swoim programie poza przedsiębiorczością mają też zawarte kształcenie umiejętności innowacyjnych, to samo dotyczy kursów oferowanych przez UCC. Jest obowiązkową częścią pracy nauczycieli w szkołach podstawowych po reformie szkolnictwa podstawowego i wraz ze zbliżającą się reformą szkół średnich wykształcanie umiejętności innowacyjnych również stanie się obowiązkową częścią pracy nauczyciela.

Podsumowanie opisu systemu duńskiego

Dania: dobre praktyki i wnioski dla Polski

Na podstawie analizy sytuacji w Danii warto odnotować następujące dobre praktyki i rekomendacje dla zmian w polskim systemie kształcenia nauczycieli:

- W duńskich szkołach bardzo dobrze funkcjonuje współpraca szkoły z jej najbliższym otoczeniem. Dyrektorzy i nauczyciele potrafią współpracować z lokalnymi interesariuszami. Otoczenie szkoły jest traktowane jako wartościowy zasób służący podniesieniu jakości edukacji. Celem tej współpracy jest przyczynianie się do tworzenia innowacyjnego środowiska edukacyjnego. W duńskich szkołach takie środowisko tworzy się poprzez działania podejmowane przez jednostkę zarządzającą szkołą, co ma na celu otwarcie jej na świat zewnętrzny poprzez współpracę z przedsiębiorstwami, instytucjami i inni zainteresowanymi stronami. Kompetencje proinnowacyjne uczniów kształcone są poprzez nauczanie odbywające się w dialogu ze wszystkimi interesariuszami zewnętrznymi i wewnętrznymi poza tradycyjnym systemem szkolnym. Istotną rolę odgrywa zatem dyrekcja szkoły poprzez wyszukiwanie partnerów i zawieranie kontaktów poza środowiskiem oświatowym. Znacznie ma także poziom i treść interakcji szkoły ze światem zewnętrznym a interaktywny charakter współpracy jest rozwiązaniem sprzyjającym kształtowaniu kompetencji proinnowacyjnych wśród duńskich uczniów.
- Duńscy nauczyciele są uczeni kreatywności na studiach i następnie pracują z uczniami oferując im środowisko nauczania bogate w różnego rodzaju bodźce. Duński system kształcenia jest niezwykle proinnowacyjny a więc absolwenci szkół duńskich, po tym jak ukończą studia sami stają się kreatywnymi nauczycielami. Urozmaicenie procesu kształcenia odbywa się na kilku płaszczyznach i przybiera różne formy, np. zajęć i aktywności o charakterze interdyscyplinarnym, przełamania rutynowej pracy szkoły, przeniesienia nauki poza klasę lub budynek szkoły, współpracy między różnymi rocznikami i klasami. Tego typu rozwiązania wymagają od szkoły gotowości do eksperymentowania i zmian oraz otwartego i konstruktywnego dialogu między nauczycielami, pracownikami i kierownictwem szkoły w ramach uczącej się organizacji. W przypadku Danii jest to łatwiejsze do osiągnięcia dzięki istnieniu w kulturze duńskiej

małemu „dystansowi do władzy” (Power distance), charakterystycznemu także dla innych kultur krajów skandynawskich oraz wysokiemu poziomowi wzajemnego zaufania oraz deliberatywnemu i partycypacyjnemu sposobowi podejmowania decyzji w miejscu pracy.

- W Danii kultywuje się najlepsze skandynawskie tradycje wspólnotowości. Na ich bazie powstają efektywne rozwiązania organizacyjne sprzyjające zapewnieniu jakości w edukacji. Opierają się one głównie na kompetencjach miękkich osób i instytucji, które biorą udział w realizacji tych rozwiązań. Wysoki poziom demokratyzacji środowiska szkolnego i nastawienie na pracę w grupie sprzyja rozwijaniu umiejętności proinnowacyjnych. Zakłada się, że umiejętności samodzielnego i krytycznego myślenia, kompetencje społeczne, otwartość na nowe pomysły i inne pożądane postawy, zostają wykształcone wśród uczniów dzięki uczeniu się w grupie, zaś demokratyczna szkoła uczy uczniów pomysłowości, aktywności, podejmowania inicjatyw i konstruktywnego sprzeciwu.
- W Danii dostrzega się kluczową rolę nauczania matematyki. W związku z tym obowiązują podwyższone wymagania wobec nauczycieli matematyki. Aby zostać nauczycielem matematyki, studenci muszą posiadać tytuł magistra z matematyki oraz studiować nauczanie matematyki w klasach 1-6 lub klasach 4-10.
- Uczniowie są nauczani samodzielności myślenia. Są włączani w procesy decyzyjne w szkole, co uczy ich odpowiedzialności i wyobraźni. Uczestniczą między innymi w decydowaniu o tym, czego będą się uczyć (w ramach ograniczonej liczby opcji). Takie podejście z punktu widzenia psychologii i pedagogiki jest korzystne ze względu na większą retencję wiedzy spowodowaną emocjonalnym zaangażowaniem ucznia. To jednak wymagałoby wprowadzenie specjalnych programów szkolenia dla polskich nauczycieli.

Ocena silnych i słabych stron duńskiego systemu kształcenia nauczycieli

Poniżej przedstawiono ocenę duńskiego systemu kształcenia za pomocą scoringu. Wysoką ocenę scoringową należy utożsamiać ze stwierdzeniem, że dane kryterium jest silną stroną danego systemu kształcenia nauczycieli, a niską, że słabą stroną. W prawej kolumnie dokonano

oceny każdego kryterium wg następującej skali: 1 - słaba strona; 2 - ocena neutralna; 3 - silna strona.

Kryteria scoringowe	Ocena
1. Rygorystyczne procedury rekrutacji do zawodu nauczyciela	2
2. Ewaluacje nauczycieli pracujących w tym zawodzie	1
3. Uznawanie i wynagradzanie najbardziej efektywnych nauczycieli	2
4. Przejrzyste oczekiwania wobec kandydatów do zawodu nauczyciela	2
5. Elastyczność systemu wobec oczekiwań otoczenia społeczno-gospodarczego – zdolność do szybkiej adaptacji do potrzeb zmieniającej się gospodarki	3
6. Przygotowanie nauczycieli do pracy w środowisku wielokulturowym (praca z uczniami cudzoziemców itp.)	3
7. Wyposażenie nauczycieli w kompetencje umożliwiające zindywidualizowanie procesu nauczania i dostosowanie go do indywidualnych potrzeb ucznia	3
8. Kształtowanie samodzielności wśród studentów studiów pedagogicznych	3
9. Wpływ pracodawców na kształtowanie programów nauczania	3
10. Intensywność współpracy Ministerstwa Edukacji/Rządu z samorządami	3
11. Instrumenty umożliwiające uzyskiwanie informacji zwrotnej na temat pracy nauczycieli (w tym ewaluacja)	3
12. Objętość (nasylenie treściami) programów kształcenia nauczycieli	3
13. Przygotowanie metodyczne do nauczania przedmiotów ścisłych	3
14. Przygotowanie metodyczne do nauczania innych przedmiotów, ze szczególnym naciskiem na rozbudzanie zainteresowania ucznia danym przedmiotem	3
15. Bariery utrudniające przyjęcie do zawodu nauczyciela oparte na wysokich wymaganiach odnośnie wyników matury	3
16. Dostępność kursów podyplomowych i innych form kształcenia	3
17. Nacisk na aspekty praktyczne nauczania w czasie studiów nauczycielskich	3
18. Możliwość wejścia do zawodu nauczyciela kompetentnych osób (po uzupełnieniu wiedzy pedagogicznej), które nie skończyły studiów nauczycielskich (kształcenie nauczycieli może odbywać się zarówno w modelu równoległym (kształcenie pedagogiczne jest zintegrowane z kształceniem ogólnym w programie studiów magisterskich) lub modelu sekwencyjnym, w którym zdobywanie kompetencji do nauczania odbywa się po ukończeniu wykształcenia ogólnego).	3
19. Zdolność do wyprzedzania zmian w otoczeniu (antycypowanie zmian)	2

20. Nauczyciele szkół średnich muszą legitymować się stopniem magistra z przedmiotu, którego nauczają.	2
21. Orientacja na uczenie się na błędach	1
22. Mechanizmy odmówienia prawa do kontynuacji studiów tym studentom, którzy nie uzyskują satysfakcjonujących wyników w nauce	2
23. Kształtowaniu u nauczycieli umiejętności nauczania interdyscyplinarnego (cross curricular)	3
24. Istnienie wyselekcjonowanych uczelni kształcących nauczycieli obok uniwersytetów „tradycyjnych”	1
25. Mentoring na studiach nauczycielskich obejmujący większość studentów	1
26. Akcentowanie rozwoju kompetencji badawczych wśród studentów	2

Fiński system kształcenia nauczycieli

Wieloletnie sukcesy fińskiego systemu edukacji stworzyły w ostatnich latach swego rodzaju „przemysł turystyczny”: delegacje urzędników i nauczycieli z całego świata przyjeżdżają do Finlandii, aby podziwiać doskonały system edukacji w tym kraju i, jeśli to możliwe, poszukiwać inspiracji i dobrych praktyk.

Podstawy do obecnego modelu kształcenia nauczycieli w Finlandii zostały położone na początku lat dwudziestych XX wieku. Kilka lat wcześniej Finlandia odzyskała niezależność od Rosji. Celem kształcenia nauczycieli było w pierwszych latach niepodległości podniesienie poziomu wykształcenia kompetencji cywilizacyjnych narodu fińskiego oraz wzmocnienie tożsamości narodowej. Edukacja przede wszystkim polegała na kształtowaniu charakteru a nie przekazywaniu wiedzy.

Od nauczyciela oczekiwano, aby był wzorcem postępowania także poza budynkiem szkoły. Dużą wagę przywiązywano do kształtowania moralności i postaw chrześcijańskich (w Finlandii dominują protestanci, co ma także specyficzny wpływ na postrzeganie wartości pracy, edukacji, relacji międzyludzkich a także nawyku czytania itp.). O tym, że edukacja w okresie międzywojennym była skuteczna najlepiej świadczy sukces Finlandii w wojnie zimowej z Rosją Sowiecką w latach 1939/1940. Wówczas to Finowie byli w stanie powstrzymać potęgę Armii Czerwonej dzięki bohaterstwu i wytrwałości fińskich żołnierzy, umiejętności samodzielnego działania, patriotyzmowi, doskonałemu dowodzeniu i umiejętnościom

zarządzania skąpymi zasobami. Z perspektywy ostatnich 100 lat można powiedzieć, że fiński system edukacji nie tyle *nadążał* za zmianami w otoczeniu, co je *antycypował*. Także z czasów międzywojennych pochodzi tradycja rekrutacji do zawodu nauczyciela najlepszych kandydatów. W czasie studiów nauczycielskich oczekiwano od studentów nienagannego zachowania. A studenci, którzy naruszali wysokie normy społeczne byli zmuszani do przerwania studiów, np. zabronione było palenie papierosów lub chodzenie na potańcówki a także noszenie wyzywających ubrań. Dzisiaj normy zachowań oczekiwane od kandydatów na nauczycieli nie są już tak restrykcyjne. Tym niemniej nadal bardzo wysokie. To właśnie ta przedwojenna tradycja kontynuowana do dziś związana z przestrzeganiem norm moralnych pozwala utrzymać wysoki status nauczyciela w społeczeństwie fińskim.

W Finlandii system edukacji jest podzielony na oświatę oraz szkolnictwo wyższe. System oświaty kształci uczniów w wieku 7 do 17 lat. Po ukończeniu edukacji obowiązkowej absolwenci mogą wybrać kształcenie ogólne lub średnie zawodowe. Obie formy dają możliwość ubiegania się o przyjęcie na studia wyższe po trzech latach nauki. Kryteria selekcji uczniów do szkół ponadgimnazjalnych są oparte na systemie punktów przyznawanych za zdobycie wiedzy teoretycznej. Osiągnięcia uczniów w zakresie aktywności poza szkolnej także mogą być brane pod uwagę. Większość uczniów w Finlandii wybiera możliwość kształcenia w technikach zawodowych.

Sukces systemu oświaty w Finlandii przypisuje się trzem czynnikom:

1. Wykwalifikowanym nauczycielom.
2. Wysokiej jakości edukacji dla nauczycieli. Zawód nauczyciela jest w Finlandii zawodem elitarnym o wysokim prestiżu: tylko co siódmy kandydat jest przyjmowany na studia dla nauczycieli.
3. Egalitarnemu systemowi edukacji.

Władze lokalne i szkoły zachęcane są do wypracowania własnych innowacyjnych sposobów osiągnięcia celów. Podstawa programowa nauczania przedmiotów została napisana w taki sposób, aby cele nauczania obejmowały cele kompetencji, które są najważniejsze dla wspomnianych celów. Kompetencje zostaną również ocenione jako część oceny przedmiotowej. W ten sposób każdy przedmiot szkolny w zamyśle stymuluje rozwój wszystkich siedmiu obszarów kompetencji. Jest to nowy sposób łączenia nauczania opartego na kompetencjach i przedmiotach.

Podstawa programowa uchwalana jest przez parlament fiński, na podstawie propozycji rządowej. Uchwała określa:

- Treści prawodawstwa dotyczącego edukacji i badań,
- Krajowe cele edukacyjne,
- Alokację czasu na przedmioty obowiązkowe i fakultatywne w podstawowym i ponadpodstawowym systemie edukacji.

Narodowy program nauczania jest określony przez Fińską Narodową Agencję Edukacji. Narodowy program nauczania podstawowego zawiera cele i podstawowe elementy nauczania każdego przedmiotu. Obejmuje również zasady oceniania uczniów, edukację w zakresie specjalności, dobrobyt uczniów i wytyczne dotyczące edukacji. Pod koniec 2014 r. Fińska Narodowa Rada Edukacji (od 2017 roku: Fińska Narodowa Agencja Edukacji) ukończyła pracę nad nowym krajowym programem nauczania podstawowego i przedszkolnego. Szkoły zaczęły pracować zgodnie z nowymi programami nauczania w sierpniu 2016 roku (klasy 1-6, klasy 7-9 od 2019 roku). Zgodnie z założeniami reformy, podstawowymi celami nowej podstawy programowej jest:

- Rozwijanie szkół jako wspólnot edukacyjnych,
- Kształtowanie radość uczenia się i naturalną ciekawość ucznia,
- Dbanie o atmosferę współpracy,
- Promowanie autonomii uczniów w nauce i życiu szkolnym.

Aby sprostać wyzwaniom przyszłości, szkoły mają skupić się na rozwoju kompetencji interdyscyplinarnych, których elementy powinny znaleźć się w nauce każdego przedmiotu. Są nimi:

- Nauka uczenia się,
- Kompetencje komunikacyjne: interakcja, ekspresywność,
- Kompetencje ICT,
- Multialfabetyzacja i umiejętność interpretacji złożonych tekstów,
- Innowacyjność i przedsiębiorczość,
- Umiejętność organizowania własnej pracy.

Podczas reformy krajowego programu nauczania nacisk położony został na wspólne praktyki w klasie. Nowy program wprowadził także nauczanie interdyscyplinarne oraz projekty oparte na doświadczeniu, w których kilku nauczycieli może pracować z uczniami studiując ten

sam temat. Zgodnie z nowym programem wszystkie szkoły muszą zaplanować i zapewnić co najmniej jeden taki okres nauki w roku szkolnym dla wszystkich uczniów, koncentrując się na badaniu zjawisk lub tematów, które są szczególnie interesujące dla nich. Od uczniów wymaga się, aby uczestniczyli w procesie planowania projektów. Kiedy uczniowie mogą aktywnie uczestniczyć w planowaniu swojej pracy w szkole, a zwłaszcza wielodyscyplinarnych projektach badawczych, nauka staje się dla nich bardziej inspirująca i znacząca. Nauczyciele autonomicznie dobierają metody pracy uwzględniające cele określone w programie nauczania. Podstawa programowa obejmuje ogólne wytyczne i zalecenia dotyczące metod nauczania i materiałów, brak jednak wskazań konkretnych metod czy materiałów. Nauczyciel cieszy się w Finlandii ogromnym zaufaniem i poważaniem społecznym – samodzielnie wybiera metody pracy odpowiednie dla różnych grup wiekowych i różnych sytuacji edukacyjnych, a jego wybory nie są kwestionowane. Ze stosowanych przez nauczycieli w Finlandii technik nauczania, które stymulują rozwój zdolności poznawczych u uczniów można wymienić:

- Eksperymentalne i funkcjonalne metody pracy, zaangażowanie różnych zmysłów i wykorzystanie ruchu zwiększają empiryczny charakter uczenia się i wzmacniają motywację. Motywację wzmacniają również metody pracy, które wspierają samoregulację i poczucie bycia częścią grupy.
- Eksperymentalne i skoncentrowane na problemach podejście do pracy, odgrywanie ról, wykorzystywanie wyobraźni i artystycznych działań stymuluje rozwój kompetencji koncepcyjne i metodyczne, myślenie krytyczne i twórcze oraz umiejętności wykorzystywania kompetencji.
- Metody pracy wspierające rozwój ucznia jako członka grupy, gdzie kompetencje i umiejętności zdobywane są na drodze interakcji z innymi. Uczniowie przyjmują różne role, dzielą między sobą zadania i przyjmują odpowiedzialność za cele osobiste i wspólne.
- Zróżnicowane i właściwe wykorzystanie technologii informacyjnych i komunikacyjnych poszerza możliwości uczniów do rozwijania własnej motywacji edukacyjnej i umiejętności odnajdywania się w społeczności. Pozwala im to też ich niezależnie, interaktywnie i krytycznie pozyskiwać i przetwarzać informacje. W pracy z uczniami wykorzystuje się możliwości oferowane przez gry i zabawy.

Powszechnie uważa się, że jednym z powodów dla którego fińska edukacja jest tak efektywna jest kładzenie dużego nacisku na aspekty praktyczne wykorzystania wiedzy i rozwój umiejętności rozwiązywania problemów przez uczniów. W Finlandii duży nacisk kładzie się na „naukę mającą znaczenie”, w której uczniowie stosują to, czego się uczą w realnych kontekstach, np. podczas zajęć artystycznych w klasie pierwszej i drugiej uczniowie używają piły ręcznej do kształtowania plastikowych bumerangów i dokonują eksperymenty elektryczne, aby zmniejszyć ciężar skrzydeł, dzięki czemu bumerangi będą mogły latać. Po skończeniu pracy uczniowie mogą wyjść na zewnątrz i przetestować swój własny projekt w praktyce. Podczas zajęć z sztuki uczniowie klasy trzeciej samodzielnie mieszają farby, aby osiągnąć pożądany kolor kory na zdjęciu lasu sosnowego. W piątej klasie uczniowie używają iPadów do budowania wirtualnych mostów za pomocą trójkątów, a następnie projektują i konstruują krzesła, używając plastikowych zestawów konstrukcyjnych. Rozwiązywanie problemów jest naturalnie częścią każdego zajęcia.

Za sprawą nowej podstawy programowej i wprowadzenia bloków „nauki przez doświadczenie” rozwiązywanie problemów i obserwowanie efektów własnej pracy realnym życiem, zostało podniesione do rangi głównego elementu edukacji fińskiej. Rozwiązywanie problemów nie jest jednak nowością w systemie edukacji Finlandii i od kilkudziesięciu lat stanowi ważny punkt chociażby nauczania matematycznego, jak i nauczania ogólnego. Kilkakrotnie stanowiło też centralny punkt podstawy programowej (np. w latach 1985, 1994, 2004). W szkołach fińskich nauczyciele kierują się zasadą, iż zróżnicowane i właściwe wykorzystanie technologii informacyjnych i komunikacyjnych poszerza możliwości uczniów do rozwijania własnej motywacji edukacyjnej i umiejętności odnajdywania się w społeczności. Pozwala im to też ich niezależnie, interaktywnie i krytycznie pozyskiwać i przetwarzać informacje. W pracy z uczniami wykorzystuje się możliwości oferowane przez gry i zabawy. Uczniowie cieszą się dużą dozą swobody zarówno podczas zajęć, jak i w przestrzeni szkolnej. Dzieci samodzielnie poruszają się po budynku szkoły, zazwyczaj same też do niej chodzą i wracają korzystając z publicznego transportu.

W wyższych klasach szkoły podstawowej oczekuje się, że uczniowie przyczynią się do opracowania przebiegu nauki. Fińscy uczniowie otrzymują mniej godzin nauki w formie wykładów/instrukcji niż uczniowie w innych krajach OECD. Finowie uczą się tylko przez 600 godzin w roku, w porównaniu do 1080 godzin w tych krajach OECD, które charakteryzuje

najwięcej godzin nauki. Nauczyciele fińscy spędzają pozostałe godziny pracy starannie opracowując swoje plany lekcji i pracując nad innowacyjnymi sposobami angażowania swoich uczniów. Nauczyciele prowadzą lekcje w dowolny sposób, aby dopasować się do swojej klasy i dać studentom indywidualną uwagę. Mniej godzin standardowej nauki z nauczycielem oznacza więc więcej czasu na pracę indywidualną i kształtowanie niezależnego i krytycznego myślenia. Zniesienie podziału na szkołę podstawową i zawodową (począwszy od lat 60-tych XX wieku – w pełni wprowadzone w latach 80-tych XX wieku) zrównało szanse edukacyjne i zlikwidowało podziały ze względu na predyspozycje intelektualne. Zmiana ta podyktowana była założeniem, że tylko społeczeństwo szanujące odmiennosc i różnicowanie jego członków jest w stanie rozwijać się w sposób zrównoważony i przetrwać. U podstaw tej zmiany leżało przekonanie, że każdy jest w stanie nauczyć się wszystkiego – osiągnie to jednak w swoim tempie i na swój sposób. Fakt, że ktoś uczy się szybciej od innych lub wybiera inny tok rozumowania nie jest w żaden sposób oznaką jego intelektualnej przewagi nad innymi. Uczniowie są wychowywane w poszanowaniu opinii innych i nie boją się obierać własnych ścieżek. Szkoła tworzy dzięki temu inkluzywne środowisko edukacyjne. Dzięki pracy w grupie uczniowie uczą się dostrzegać inne aspekty tego samego zagadnienia. Ważnym elementem kształtowania tej kompetencji jest też idea „naucznia równieśniczego”. Eksperymentalne i skoncentrowane na problemach podejście do pracy, granie, wykorzystywanie wyobraźni i artystycznych działań promuje kompetencje koncepcyjne i metodyczne, myślenie krytyczne i twórcze oraz umiejętności wykorzystywania kompetencji. Eksperymentalne i funkcjonalne metody pracy, zaangażowanie różnych zmysłów i wykorzystanie ruchu zwiększają empiryczny charakter uczenia się i wzmacniają motywację. Motywację wzmacniają również metody pracy, które wspierają samoregulację i poczucie bycia częścią grupy.

Szkolnictwo wyższe w Finlandii posiada strukturę dualną: składają się na nią uniwersytety oraz politechniki zwane także uniwersytetami nauk stosowanych (University of Applied Sciences). Finlandia może poszczycić się jednym z najwyższych w krajach OECD odsetków osób uczestniczących w szkolnictwie wyższym.

Kształcenie nauczycieli może odbywać się zarówno w modelu równoległym (kształcenie pedagogiczne jest zintegrowane z kształceniem ogólnym w programie studiów magisterskich) lub modelu sekwencyjnym, w którym zdobywanie kompetencji do nauczania odbywa się po ukończeniu wykształcenia ogólnego. Ten drugi model jest stosowany np.

kształceniu nauczycieli szkół zawodowych. Model sekwencyjny służy także tym osobom, które decydują się na pracę w oświacie w pewnym opóźnieniu w stosunku do momentu ukończenia studiów wyższych. Nauczyciele w Finlandii są bardzo dobrze wykształceni. W szkołach ogólnokształcących wszyscy nauczyciele muszą legitymować się tytułem magistra, a w szkołach zawodowych tytułami albo magistra albo licencjata. Nauczyciele w Finlandii cieszą się niezwykle wysoką autonomią, lecz aby ją powierzyć „w dobre ręce” należy wykształcić osoby, które będą potrafiły i chciały wziąć na swoje barki takie brzemie odpowiedzialności. Zawód nauczyciela w Finlandii cieszy się dużym uznaniem społecznym a liczba kandydatów na studia nauczycielskie znacząco przewyższa liczbę oferowanych miejsc (tylko co szósty kandydat zostaje przyjęty na studia). Nauczyciele szkół podstawowych powinni posiadać tytuł magistra edukacji oraz licencjata z dwóch obszarów nauczania w szkole podstawowej. Nauczyciele szkół średnich muszą legitymować się stopniem magistra z przedmiotu, którego uczą. W praktyce studenci chcący wykonywać zawód nauczyciela rozpoczynają studia pedagogiczne po tym, jak poprzednio zdobyli 50 lub 60 punktów ECTS z przedmiotu akademickiego, którego chcą nauczać. Zwykle dzieje się to po trzecim roku nauki w szkole wyższej. Kształceniem nauczycieli zajmują się wyłącznie instytucje państwowe. Uczelnie kształcące nauczycieli cieszą się dużym stopniem autonomii. Główne kryteria stosowane przez nie to ocena wyników matury oraz wyniki z egzaminów wstępnych. Kryteria przyjęcia różnią się ze względu na to, czy kandydat ubiega się o późniejszą możliwość nauczania w szkole podstawowej lub średniej.

Fiński system edukacji nie ma problemów z przyciąganiem do zawodu nauczyciela kandydatów- jednym wyjątkiem są studenci matematyki oraz niektórych nauk ścisłych.

System edukacji w Finlandii jest znany nie tylko z tego, że jest *skuteczny*, ale także *efektywny*, tzn. osiągnięcie danych wyników przez uczniów kosztuje fińskiego podatnika mniej niż w innych krajach. Inne najbardziej efektywne kosztowo systemy edukacji według badania GEMS to Korea Płd., Czechy oraz Węgry. Najmniej efektywne kosztowo spośród 30 badanych krajów to Brazylia i Indonezja (badaniem nie objęto Polski). Fińscy nauczyciele co prawda zarabiają lepiej niż amerykańscy czy brytyjscy ale mniej niż irlandzcy czy koreańscy. Najlepiej opłacani na świecie nauczyciele są w Szwajcarii, Holandii, Niemczech i Belgii. Nie można powiedzieć, że czynnikiem decydującym o wysokiej jakości nauczania w Finlandii jest niewielka

liczba uczniów przypadających na jednego nauczyciela. Mniej uczniów na jednego nauczyciela przypada w takich krajach, jak Polska, Turcja, Niemcy, W. Brytania, czy Belgia.

Najważniejszym przesłaniem, które dotyczy fińskiego systemu kształcenia nauczycieli jest przekazanie im maksimum autonomii. Autonomia ta jednak przekazywana jest także dobrze wykształconym osobom, które uczą się jak rozwiązywać problemy za pomocą metod naukowych. Co roku na studia nauczycielskie nie jest przyjmowanych ponad 90% chętnych, co sprawia, że w fińskich szkołach naucza absolutna elita intelektualna tego kraju. W kształceniu nauczycieli dużą wagę przywiązuje się do łączenia teorii i praktyki. Dotyczy to zarówno kształcenia nauczycieli jak i współpracy pomiędzy ośrodkami prowadzącymi badania naukowe nad edukacją i jednostkami kształcącymi nauczycieli.

Fiński system kształcenia nauczycieli dynamicznie odpowiada na takie zmiany w otoczeniu społeczno-gospodarczym, jak internacjonalizacja, wielokulturowość i globalizacja. W odpowiedzi na te wyzwania do programów kształcenia nauczycieli wprowadza się takie wątki jak wielokulturowość, tolerancja, współpraca z przedstawicielami innych zawodów. Ponadto nauczyciele fińscy uczą się działania w sieciach współpracy z: uczniami, rodzicami, innymi nauczycielami, przedsiębiorcami z otoczenia szkoły itp. Szczególnie ceniona w pracy nauczyciela jest współpraca z rodzicami w wychowaniu uczniów.

Kompetencje wymagane od nauczycieli są zdefiniowane na poziomie ustawy. W Finlandii jest zatrudnionych około 65 tys. nauczycieli szkół podstawowych i średnich, spośród których około 70% stanowią kobiety (w szkołach zawodowych około połowy). Większość nauczycieli jest zatrudniona przez samorządy. Kryteria przyjęcia na studia nauczycielskie są wyznaczone przez poszczególne uczelnie, które wyznaczają egzaminy wstępne. Program nauczania przyszłych nauczycieli jest ustalany autonomicznie w uczelniach. Od studentów wymaga się, aby uczyli się wykorzystywania najnowszych odkryć z zakresu wiedzy naukowej w swojej pracy. Zakłada się, że wykształcenie tej umiejętności pozwoli przyszłemu nauczycielowi samodzielnie doskonalić się we współpracy z innymi nauczycielami. W ramach tak określonej niezależności nauczyciele w Finlandii mają swobodę w wyborze metod nauczania i pomocy naukowych. W Finlandii nauczyciele są zawodem zaufania publicznego co m.in. przejawia się brakiem rozbudowanego nadzoru pedagogicznego i systemu kontroli pracy nauczycieli.

Nauczyciele w Finlandii mają do wyboru 8 uniwersytetów (w tym jeden szwedzkojęzyczny), na których mogą zdobyć tytuł magistra i zrealizować wymagania dotyczące minimum pedagogicznego (60 punktów ECTS). Nauczyciele cieszą się bardzo dużą autonomią, co wynika bezpośrednio z ich bardzo wysokich kompetencji, zaufania społecznego oraz braku zewnętrznych kontroli (np. ze strony państwa). Swoboda ta dotyczy jednak jedynie kwestii wyboru metod dydaktycznych oraz – w pewnym stopniu – szkoły, w której nauczyciel chce pracować. Informacje o konkursach na wolne stanowiska publikowane są w prasie codziennej oraz Internecie i pod tym względem są dostępne dla wszystkich. Zakres możliwości wyboru szkoły determinuje jednak w ogromnym stopniu specjalizacja nauczyciela: nauczyciel-wychowawca (klasy 1-6 szkoły podstawowej) może pracować jedynie w podstawówce (chyba że dodatkowo specjalizuje się w jakimś przedmiocie), natomiast nauczyciel przedmiotowy może szukać pracy zarówno w szkołach podstawowych (klasy 7-9), jak i średnich. Dyrektor szkoły odpowiada za plany lekcji, zarządza budżetem i koordynuje pracę nauczycieli (w dużej mierze kwestie związane z dobrostanem ucznia), natomiast nie decyduje m.in. o angażach dla nauczycieli. Za organizację edukacji w gminach odpowiadają samorządy, i to one występują w roli pracodawców. Na podstawie ogólnopństwowych ram programowych gminy same ustalają również bardziej szczegółowe programy dla swoich szkół. Prawodawstwo jest również ogólnokrajowe i to ono wraz ze wspomnianymi wyżej ramami programowymi wyznacza wspólny kierunek wszystkim instytucjom edukacyjnym (to zapewnia spójność systemu). Bardziej szczegółowe ustalenia podejmowane są na poziomie gmin lub szkół, co sprawia, że system jest z jednej na tyle elastyczny, by uwzględniać lokalne uwarunkowania i potrzeby. Nauczyciele w Finlandii studiują 5-6 lat i uzyskują stopień magistra. Każdy nauczyciel musi zrealizować blok pedagogiczny w wymiarze minimum 60 ECTS, a może to zrobić albo w trakcie studiów albo po ich ukończeniu. Nauczyciele-wychowawcy studiują na kierunku pedagogika, natomiast nauczyciele przedmiotowi na odpowiadających ich specjalizacji wydziałach. Nieodłączną częścią edukacji nauczycieli są praktyki, do których przykładą się ogromną wagę: instytucje kształcące muszą zapewnić studentom dostęp do praktyk spełniających wszystkie odgórne wymogi, co do ich treści, długości trwania, miejsca itd. Najistotniejszą cechą fińskiego systemu edukacji jest jego jednoczesna spójność (gwarantowana przez ogólnokrajowe zapisy prawne i ramy programowe) i elastyczność (programy są ustalane lokalnie). Takie rozwiązanie

gwarantuje wszystkim równy dostęp do wysokiej jakości edukacji, sprawia też, że jest ona efektywna.

Nauczyciele dbają o to, aby uczenie się było przyjemnością, dawało radość (osiągnięcia w nauce zależą od wewnętrznej motywacji ucznia). Nauczyciel może stosować indywidualne metody nauczania, wykorzystujące jego własne zasoby oraz uwzględniające indywidualność ucznia; zainteresowania (i inny potencjał) ucznia jako punkt wyjścia dla metod nauczania. Podkreśla się znaczenie nauki analitycznego i krytycznego myślenia oraz samodzielności w zdobywaniu informacji. Wspiera się rozwój poczucia własnej wartości ucznia i rozwija jego poczucie odpowiedzialności za siebie i innych. Dostępne są dotacje rządowe na rozwój zróżnicowanych środowisk nauczania. W ramach pracy zespołowej oswaja się uczniów z sytuacjami, w których pojawiają się różne punkty widzenia i krzyżują różne interesy. Dbą się o wykorzystanie potencjału kultury jako źródła inspiracji, metafor i porównań. Nauczyciel nie boi się trudnych pytań, na które być może nie zna odpowiedzi. System oceniania zachęca do podejmowania ryzyka i sięgania po nowe rozwiązania (ocena opisowa w klasach 1-6; liczne konsultacje z nauczycielem; celem nauki jest zdobywanie wszechstronnych umiejętności a nie stopni). Nauczyciel motywuje, chwali i dodaje uczniom odwagi. Słabszych uczniów wspomagają nauczyciele wspomagający (opiekują się mniejszymi grupami: dziećmi niepełnosprawnymi, z problemami z koncentracją, problemami wychowawczymi itd.). Fińska szkoła jest inkluzywna (nadrzędną zasadą jest umożliwić wszystkim dzieciom bycie częścią grupy na równych i sprawiedliwych zasadach; nikogo się nie wyklucza, lecz wspomaga). Dbą się o to, aby nauka odbywała się przez zabawę. Przedmioty artystyczne są traktowane na równi z innymi, docenia się wagę i rolę sztuki w edukacji. Praca zespołowa uczy odpowiedzialności za własne wybory i uwrażliwia na innych. Uczeń sam stawia sobie cele na dany rok, co czyni go współodpowiedzialnym za efekty nauki. System oceniania bazuje na pozytywnej motywacji (uczeń jest wspierany, chwalony i nagradzany). Uczeń widzi związek nauki z życiem oraz przekonuje się, że ma wpływ na swoją przyszłość (jest włączony w organizację pracy szkoły na wszystkich płaszczynach). Wspiera się wewnętrzną motywację ucznia (uczenie się ma być ciekawe, dziecko ma aktywnie uczestniczyć w procesie uczenia się, a nauczyciel ma spełnić rolę przewodnika). System oceniania czyni ucznia współodpowiedzialnym za efekty jego pracy (uczeń sam wyznacza cele dla siebie i to z nich jest rozliczany; zawsze wie, za co jest oceniany; prezentuje zdobytą wiedzę w najdogodniejszy

dla siebie sposób). W fińskim systemie edukacji najważniejszy jest sam proces uczenia się (to znaczy przeniesienie akcentu z tego, czego uczyć, na to, jak uczyć). Dbą się o to, aby rozbudzić u dziecka zainteresowanie zagadnieniem. W szkole podstawowej dla uczniów klas 1-3 obowiązuje krótki dzień zajęć, aby dzieci miały czas na zabawę (wykorzystuje się naturalne skłonności dzieci do zdobywania wiedzy i umiejętności w działaniu - zdobywanie wiedzy ma być przyjemnością a uczenie się poprzez aktywność). Nauczyciel stara się zainteresować ucznia problemem, tak by dziecko samo chciało go zgłębić. Jeśli chodzi o zarządzanie szkołą dba się o dzielenie się wiedzą pomiędzy szkołami wykorzystując. Fińska szkoła nie jest oderwana od życia, uczniowie doświadczają, jak uczenie się wpływa na jego jakość. W systemie edukacji dba się o dostosowanie działania szkoły do wymogów zmieniającego się świata (elastyczność w zarządzaniu szkołą; wykorzystanie wyników badań z dziedziny psychologii; oparcie systemu edukacji na wartościach: poszanowaniu jednostki i zasad demokracji). W Finlandii wysoki status ma umiejętność czytania. Warunkiem otrzymania promocji do 3 klasy jest czytanie ze zrozumieniem. Co ciekawe odchodzi się od uczenia kaligrafii (nauka wyłącznie wielkich i małych liter - bez łączenia ich – zwiększa ich czytelność). Nauka czytania odbywa się w grupach w zależności od stopnia zaawansowania w czytaniu i pisaniu (kilka klas jest łączonych, a następnie dzielonych na podgrupy). Są dostępne dotacje rządowe na cyfryzację szkół oraz wykorzystanie technologii wspierających nauczanie oraz wykorzystanie pedagogicznego potencjału druku 3D, programów komputerowych oraz innych narzędzi cyfrowych na lekcjach. W systemie informatycznym znajdziemy e-portfolio ucznia, e-dzienniki (zapewniają dostęp do aktualnej wiedzy o uczniu i usprawniają komunikację między wszystkimi członkami szkolnej społeczności: uczniami, nauczycielami, pedagogami, rodzicami itd.).

Działanie fińskiej szkoły opiera się na ogólnokrajowych zapisach prawnych oraz podstawie programowej, co gwarantuje wszystkim uczniom równy dostęp do wysokiej jakości edukacji. Podstawy programowe są modyfikowane, tak by odpowiadały wymogom zmieniającego się świata (ostatnie zmiany wprowadzono lata 2012-2016). Szkoła podstawowa obejmuje 9 klas i dzieli się na szkołę „niższą” (klasy 1-6) i „wyższą” (klasy 7-9), a podział ten bazuje na dwóch podstawowych różnicach: w „niższej” jest jeden nauczyciel prowadzący, a oceny są wyłącznie opisowe; w „wyższej” poszczególnych przedmiotów nauczają różni nauczyciele, ocena zaś jest numeryczna. Ze względów praktycznych w niektórych szkołach

proceeds the science only for selected classes. The primary school ends with an exam, which is necessary for the study in a gymnasium or vocational school.

Schools organize jointly the study of languages, religion and activities musical, plastic and practical-technical. In this way they ensure children access to a rich offer of educational. Schools cooperate also with various specialists, business representatives and the third sector and benefit from their knowledge and experience. Over the lessons experimental pedagogical supervision always performs the teacher. In every school there is a large staff responsible for the well-being of the student: his physical and mental health and self-esteem. To this group belong pedagogues, curators and psychologists. They remain in constant contact both with teachers and parents, so as to respond in time to the problems of students. All the above mentioned solutions result from the basic principle of the Finnish school: respect for the individual and the rule of democracy. Learning is according to the Finns a necessary and integral part of personal and social development; ensuring equal access to high quality education for all children is at the same time the basis for building a fair society. Care for the well-being of the student has many dimensions and includes: monitoring the health of the child, his family and personal situation, responding to the problems that arise and the lack of acceptance for violence. The Finnish education system benefits from the latest research results in various fields, in particular medicine and psychology. The Finnish school cares for the internal motivation of the student and recognizes it as a factor deciding on his progress in learning. The learning program is not overloaded, and the emphasis is on the learning process itself (i.e. acquiring comprehensive competences). It is emphasized that the relationship between teacher and student, as a reflection of social reality, is important. The connection between school and life outside the classroom is considered the basis of effective learning: the child must realize that the school is not detached from the daily affairs of life. Method, place and time of learning are closely related to the subject (learning can take place outside the classroom). The Finnish school benefits from a flexible assessment system, which allows the student to present the results of his own work in the most appropriate way. Digital tools allow the teacher to comment on the student's progress, which in turn makes the child aware of what he is being assessed on. The Finnish education system aims at developing comprehensive skills such as knowledge (in particular, how to learn), cultural and social competences, values, attitudes (how to care for oneself) and willingness

(uczestniczenia, wpływania). System ten wspiera indywidualność ucznia, podkreśla jego wyjątkowość i zapewnia go o możliwościach nieustannego rozwoju.

Ogólne warunki rozpoczęcia pracy w zawodzie obejmują uzyskanie tytułu stopień magistra oraz odbycia szkolenia pedagogicznego w wymiarze minimum 60 ECTS, w skład którego wchodzi praktyki. Wymagania dotyczące kwalifikacji nauczycieli zharmonizowano w 1999 roku. Motywację do samokształcenia studenci wynoszą ze studiów, a kluczową rolę zdają się tutaj odgrywać praktyki, których celem jest wyposażenie praktykanta w wiedzę i umiejętności (np. dotyczące metod nauczania). Praktyki pomagają znaleźć studentowi własny styl pracy, pokazują drogi/metody samodoskonalenia, rozwijają jego niezależność, kreatywność oraz moralność i wspierają jego rozwój zawodowy. System kształcenia nauczycieli opiera się na wzajemnym zaufaniu, stawia na lokalność, profesjonalizm i autonomię (w latach 90-tych XX wieku nastąpiło odejście od ścisłych wytycznych, kontroli i szczegółowych regulacji). Finowie wychodzą z założenia, że tylko zmotywowani, doskonale wykształceni nauczyciele dysponujący odpowiednimi metodami, będą w stanie zapewnić odpowiedni poziom edukacji). Nauczyciele mają wewnętrzną motywację do udziału w szkoleniach, którą tłumaczy się przez: chęć rozwoju zawodowego, zweryfikowania swojej wiedzy, podniesienia kompetencji i zdobycia nowych umiejętności oraz satysfakcję zawodową.

Nauczyciele raz w semestrze semestr odbywają godzinną rozmowę z dyrektorem szkoły, podczas której dokonują autoprezentacji i uzyskują informację zwrotną. Oceniane są raczej szkolenia niż ich uczestnicy (podmiotem odpowiedzialnym jest Advisory Board for Professional Development of Education Personnel). Nauczyciele mają bardzo ograniczone możliwości rozwoju kariery – de facto nie ma możliwości rozwijania kariery w sensie podwyższenia swoich dochodów, chyba że obejmie się funkcję administracyjną (np. dyrektora szkoły); na posadach państwowych (część nauczycieli zatrudniają władze państwowe, a część lokalne) można zostać co najwyżej koordynatorem danego przedmiotu, co nieznacznie zwiększa wynagrodzenie. Stopień mobilności nauczyciela determinuje w ogromnym stopniu jego specjalizacja (a więc wybory dokonane jeszcze w trakcie studiów): największe możliwości mają nauczyciele przedmiotowi (klasy 7-9 szkoły podstawowej i szkoły ponadpodstawowe) i ci nauczyciele-wychowawcy (klasy 1-6 szkoły podstawowej), którzy wyspecjalizowali się dodatkowo w jakimś przedmiocie

Praktyki studenckie odbywają się etapami:

- podstawowe („zapoznawcze”): student oswaja się z uczniami i zapoznaje z pracą nauczyciela; odbywają się w szkołach „dedykowanych” (tj. przypisanych danym instytucjom kształcącym nauczycieli) lub przy uniwersyteckich; zadania praktykanta na tym etapie obejmują: obserwację, pracę w zespole nauczycielskim oraz eksperymentowanie (próba wykorzystania wiedzy teoretycznej w praktyce)
- zaawansowane (dotyczące konkretnego przedmiotu): obejmują planowanie zajęć i naukę wydawania zrozumiałych poleceń

Okres trwania studiów wynosi, w zależności od specjalizacji 5 lub 5-6 lat. Blok pedagogiczny można zrealizować w trakcie studiów bądź po ich ukończeniu. Zaliczenie wszystkich przedmiotów z minimum programowego oraz praktyk wystarcza, by rozpocząć pracę jako nauczyciel – nie istnieje żaden dodatkowy system akredytacji. Instytucje kształcące nauczycieli same ustalają zasady oceniania osiągnięć studenta: podstawą wystawienia oceny może być egzamin albo wykonanie zadania; ocena może być numeryczna (skala 1-5) lub opisowa typu: „zdał”/„nie zdał”. Praktyki oceniają: koordynator praktyk w danej szkole (tzw. edukator) oraz nauczyciel-opiekun praktykanta. Ocena jest typu „zdał”/„wymaga dodatkowej praktyki”. Fiński system kształcenia nauczycieli (tak jak i cały system edukacji) bazuje na wewnętrznej motywacji nauczyciela/przyszłego nauczyciela oraz na jakości. Na studia nauczycielskie dostają się nie tylko najlepsi studenci, ale też dysponujący odpowiednimi umiejętnościami (egzaminacje mogą obejmować wykonanie jakichś zadań praktycznych) i motywację (Finowie od lat zastanawiają się nad sposobami jej weryfikacji). Studiowanie ma kształtować/wzmacniać postawę moralną przyszłego nauczyciela, dlatego:

- zajęcia są na najwyższym poziomie,
- ponieważ proces kształcenia nauczycieli jest długotrwały, w trakcie całego okresu edukacji studenta wspiera osobisty opiekun/mentor,
- celem praktyk jest pomóc studentowi znaleźć własny styl pracy oraz wspierać jego niezależność,
- wzajemne zaufanie odgrywa kluczową rolę w zapewnieniu jakości edukacji.

Wysoka jakość szkoleń dla nauczycieli wpływa na ich dużą atrakcyjność: prelekcje prowadzą profesjonaliści, część szkoleń odbywa się w formie warsztatów, nauczycieli

wyposaża się w konkretną wiedzę, umiejętności i narzędzia (materiały). Nauczyciele sami doświadczają radości z uczenia się, poznają innowacyjne rozwiązania organizacyjne oraz uzmysławiają sobie rolę integracji i współdziałania. Wszystko to wpływa dodatnio na motywację nauczycieli. Finowie doceniają rolę badań, dlatego dokładnie i często analizują swoje systemy, w tym system kształcenia nauczycieli. Dzięki temu nauczyciel, który udaje się na szkolenie, ma gwarancję, że wykorzysta go efektywnie. Na satysfakcję nauczycieli oraz ich wewnętrzną motywację wpływa dodatkowo fakt, iż:

- zawód nauczyciela wiąże się z dużym poczuciem komfortu i bezpieczeństwa: pensje są stosunkowo wysokie i równe dla wszystkich nauczycieli tego samego szczebla (oznacza to stabilność i transparentność); nauczyciele są urzędnikami, mają tym samym zagwarantowane stałe zatrudnienie,
- profesja wiąże się z prestiżem, powszechnym szacunkiem społecznym,
- nauczyciele otrzymują kompleksowe wsparcie: począwszy od spraw organizacyjnych (np. obecność nauczycieli wspomagających w każdej klasie) i kwestii merytorycznych (szkolenia, bliski kontakt ze szkolnym psychologiem, pedagogiem i kuratorem), poprzez sprawy zawodowe (prężnie działające związki zawodowe), aż po osobiste (mają zapewnioną nieodpłatną opiekę zdrowotną dostępną w godzinach pracy) system cechuje doskonała komunikacja (zarówno w gronie pedagogicznym jak i między instytucjami), która zwiększa poczucie bezpieczeństwa nauczyciela, wpływa na skuteczność rozwiązywania problemów oraz pozwala dzielić się doświadczeniami.

Podsumowanie opisu systemu fińskiego

Finlandia: dobre praktyki i wnioski dla Polski

- Z faktu, że fińscy nauczyciele to elita inteligencji w tym kraju wynika to, że system edukacji jest „tani” w utrzymaniu. Nie trzeba wydawać dodatkowych środków na kosztowny system nadzoru i doskonalenia nauczycieli (tak, jak ma to miejsce w Polsce). Duży nacisk kładzie się na kształtowanie kompetencji analitycznych wśród nauczycieli w Finlandii sprawia, że nauczyciele w tym kraju są w stanie samodzielnie doskonalić się i przekazywać modele i schematy myślowe pozwalające zrozumieć otaczający świat młodszemu pokoleniu. Wśród polskich nauczycieli spotkać można także wiele

wybitnie uzdolnionych i gruntownie wykształconych osób, ale jednak zawód nauczyciela nie przyciąga wyłącznie najlepszych absolwentów polskich uniwersytetów.

- W Finlandii nauczyciel powinien posiadać kompetencje badacza – refleksyjnego praktyka. Warto śladem Finlandii położyć w Polsce większy nacisk na umiejętność prowadzenia badań naukowych przez nauczycieli (stosowanie metod ilościowych i jakościowych, formułowanie postaw badawczych i hipotez, metodyki badań itp.).
- W Finlandii stawia się na kształcenie holistyczne i interdyscyplinarne, „w poprzek” przedmiotów i dyscyplin akademickich. Fiński system edukacji odchodzi o tradycyjnego, akademickiego podziału na przedmioty, które odpowiadają dyscyplinom naukowym. W to miejsce szkoły mają skupić się na rozwoju kompetencji interdyscyplinarnych, których elementy powinny znaleźć się w nauce każdego przedmiotu. To z kolei wymaga zmian w kształceniu nauczycieli – taki system edukacji promuje raczej erudyty niż ekspertów w jednej dziedzinie.
- Autonomia nauczyciela jest atutem systemu lecz jest ona możliwa jedynie dzięki silnej pozytywnej selekcji do zawodu. Kluczem do efektywnego kształcenia nauczycieli jest skupienie się na ich rozwoju jako odpowiedzialnych i autonomicznych jednostek. Nie bez znaczenia jest również fakt, że wysoka jakość edukacji wykształca w studencie przekonanie o sensowności i konieczności nieustannego samokształcenia.
- Finowie stawiają na silne relacje wiedzy teoretycznej i praktycznej na wszystkich stadiach systemu edukacji. Fiński nauczyciel a także uczeń potrafi dostrzec powiązania między teorią a praktyką. Ważnym czynnikiem wpływającym na jakość nauczania jest też pragmatyzm: teoria musi przekładać się na praktykę, a uczenie się nie może być oderwane od życia; stąd też tendencja do zwiększania elastyczności systemu, który ma uwzględniać lokalne uwarunkowania i potrzeby.

Ocena silnych i słabych stron fińskiego systemu kształcenia nauczycieli

Poniżej przedstawiono ocenę fińskiego systemu kształcenia za pomocą scoringu. Wysoką ocenę scoringową należy utożsamiać ze stwierdzeniem, że dane kryterium jest silną stroną danego systemu kształcenia nauczycieli, a niską, że słabą stroną. W prawej kolumnie dokonano

oceny każdego kryterium wg następującej skali: 1 - słaba strona; 2 - ocena neutralna; 3 - silna strona.

Kryteria scoringowe	Ocena
1. Rygorystyczne procedury rekrutacji do zawodu nauczyciela	3
2. Ewaluacje nauczycieli pracujących w tym zawodzie	1
3. Uznawanie i wynagradzanie najbardziej efektywnych nauczycieli	1
4. Przejrzyste oczekiwania wobec kandydatów do zawodu nauczyciela	3
5. Elastyczność systemu wobec oczekiwań otoczenia społeczno-gospodarczego – zdolność do szybkiej adaptacji do potrzeb zmieniającej się gospodarki	3
6. Przygotowanie nauczycieli do pracy w środowisku wielokulturowym (praca z uczniami cudzoziemców itp.)	3
7. Wyposażenia nauczycieli w kompetencje umożliwiające zindywidualizowanie procesu nauczania i dostosowanie go do indywidualnych potrzeb ucznia	3
8. Kształtowanie samodzielności wśród studentów studiów pedagogicznych	3
9. Wpływ pracodawców na kształtowanie programów nauczania	2
10. Intensywność współpracy Ministerstwa Edukacji/Rządu z samorządami	3
11. Instrumenty umożliwiające uzyskiwanie informacji zwrotnej na temat pracy nauczycieli (w tym ewaluacja)	2
12. Objętość (nasylenie treściami) programów kształcenia nauczycieli	3
13. Przygotowanie metodyczne do nauczania przedmiotów ścisłych	3
14. Przygotowanie metodyczne do nauczania innych przedmiotów, ze szczególnym naciskiem na rozbudzenie zainteresowania ucznia danym przedmiotem	3
15. Bariery utrudniające przyjęcie do zawodu nauczyciela oparte na wysokich wymaganiach odnośnie wyników matury	3
16. Dostępność kursów podyplomowych i innych form kształcenia	3
17. Nacisk na aspekty praktyczne nauczania w czasie studiów nauczycielskich	3

18. Możliwość wejścia do zawodu nauczyciela kompetentnych osób (po uzupełnieniu wiedzy pedagogicznej), które nie skończyły studiów nauczycielskich (kształcenie nauczycieli może odbywać się zarówno w modelu równoległym (kształcenie pedagogiczne jest zintegrowane z kształceniem ogólnym w programie studiów magisterskich) lub modelu sekwencyjnym, w którym zdobywanie kompetencji do nauczania odbywa się po ukończeniu wykształcenia ogólnego)	2
19. Zdolność do wyprzedzania zmian w otoczeniu (antycypowanie zmian)	3
20. Nauczyciele szkół średnich muszą legitymować się stopniem magistra z przedmiotu, którego uczą	3
21. Orientacja na uczenie się na błędach	1
22. Mechanizmy odmówienia prawa do kontynuacji studiów tym studentom, którzy nie uzyskują satysfakcjonujących wyników w nauce	2
23. Kształtowaniu u nauczycieli umiejętności nauczania interdyscyplinarnego (cross curricular)	3
24. Istnienie wyselekcjonowanych uczelni kształcących nauczycieli obok uniwersytetów „tradycyjnych”	3
25. Mentoring na studiach nauczycielskich obejmujący większość studentów	3
26. Akcentowanie rozwoju kompetencji badawczych wśród studentów	3

Niderlandzki system kształcenia nauczycieli

Generalnie rzecz biorąc holenderski system edukacji ma dobrą reputację na świecie, czego dowodem są m.in. wysokie wyniki uzyskiwane przez holenderskich uczniów w testach PISA. System edukacji w Holandii składa się z 8 lat szkoły podstawowej oraz 4, 5 lub 6 lat szkoły ponadpodstawowej.

Obowiązkowa edukacja w Holandii (europejska część Królestwa Niderlandów) dotyczy wszystkich dzieci w wieku 5-18 mieszkających na terenie tego kraju. Przymus edukacyjny (*leerplicht*) obejmuje uczniów do osiągnięcia 16. roku życia plus jeden lub dwa lata. Większość dzieci rozpoczyna edukację szkolną w wieku 4 lat po przejściu z przedszkola lub żłobka. Większość rodziców może otrzymać pomoc finansową.

Wszystkie trzynaście państwowych uniwersytetów doskonale wypada w rankingach międzynarodowych (The Times Higher Education World University Rankings). Słabością system edukacji jest duży rozrzut wyników uczniów słabszych i najlepszych. W praktyce oznacza to, że wybór konkretnej szkoły może mieć duży wpływ na szanse edukacyjne ucznia. Zróżnicowanie wynosi 10-20% i wynika z jakości zarządzania w poszczególnych szkołach oraz jakości nauczania. Ma to negatywny wpływ na możliwości kontynuowania edukacji przez uczniów na wyższych stopniach.

Holandia jest jednym z najbardziej liberalnych krajów na świecie jeśli chodzi o możliwości założenia nowej szkoły. Każdy może otworzyć szkołę opartą na jego wewnętrznych przekonaniach, jeśli tylko będzie spełniać holenderskie standardy edukacyjne. Prywatne szkoły religijne od 1917 r. mogą otrzymywać od państwa dotacje na takich samych zasadach, jak szkoły państwowe. Liczba szkół prywatnych jest dwukrotnie większa niż liczba szkół państwowych. W Holandii znajomość języka angielskiego w społeczeństwie jest bardzo wysoka. Uczelnie holenderskie posiadają od dawna wiele programów w j. angielskim i pod względem stopnia internacjonalizacji wyprzedzają uczelnie z Niemiec, Francji czy Szwecji, nie wspominając o krajach Europy Środkowo-Wschodniej. W osiemnastu szkołach prywatnych realizowany jest obecnie pilotażowy program nauczania dwujęzycznego (niderlandzki + angielski), gdzie niektóre przedmioty takie, jak historia, biologia czy muzyka są nauczane wyłącznie po angielsku. Jeżeli do 2019 r. program zakończy się sukcesem, liczba dwujęzycznych szkół szybko wzrośnie. Niektóre szkoły holenderskie wprowadziły program nauczania International Primary Curriculum (IPC). W 2013 było 965 szkół podstawowych, które oferowały naukę j. angielskiego, a ponadto 100 szkół nauczają j. niemieckiego, francuskiego i hiszpańskiego. Prawo zobowiązuje szkoły do rozpoczęcia nauczania języka angielskiego nie później niż w wieku 10 lat ale wiele rozpoczyna naukę nawet w wieku 5 lat.

Każde miasto i gmina posiada własną, niezależną politykę aplikowania o miejsce w szkole. Na przykład w Amsterdamie dzieci są przydzielane do szkół na zasadach loterii, lecz można wskazać preferowane szkoły w okolicy miejsca zamieszkania. W Hadze z kolei można wybrać tylko jedną szkołę (rejonizacja). Informacje o wynikach wizytacji szkół są powszechnie dostępne w Internecie (www.owinsp.nl) w zakładce *Zoek Scholen*. Kolor zielony i czerwony oznaczają ogólny status wyników inspekcji. Ważną cechą holenderskiego systemu edukacji

jest wczesny wiek rozpoczynania edukacji szkolnej, który wynosi trzy lata dla 90% dzieci a niemal 100% dla dzieci w wieku 4 lat.

Wśród działających w Holandii szkół można wyróżnić następujące typy:

- 1) **Publiczne (*openbare*)** – nie wyznaniowe, lecz mogą nauczać zgodnie z obraną filozofia nauczania, np. Montessori, Steiner itp. Takimi szkołami zarządza samorząd lub fundacja. Szkoły podlegają ogólnym zasadom funkcjonowania w systemie oświaty.
- 2) **Prywatne specjalne (*bijzondere*)** – uczęszcza do nich około 2/3 wszystkich dzieci. Z punktu widzenia finansowego mają taki sam status jak publiczne *openbare*, lecz większość z nich ma charakter wyznaniowy (katolickie, protestanckie, islamskie, hebrajskie, hinduistyczne itd. lub zorganizowana jest wg podanego system filozoficznego. Te szkoły są zarządzane przez radę (w której skład często wchodzi rodzice) lub fundację, która je założyła. Szkoły te są bezpłatne, ale rodzice dodatkowo uiszczają pewne opłaty np. za zajęcia dodatkowe.
- 3) **Szkoły międzynarodowe (*International schools*)** – są przeznaczone dla rodzin cudzoziemców i funkcjonują o oparciu o międzynarodowe program nauczania (International Primary Curriculum) (4-1 lat), IGCSE (11 do 16 lat) lub International Baccalaureate programmes).
- 4) **Prywatne szkoły międzynarodowe (*private international schools*)** – nauczają albo międzynarodowego program nauczania lub podstawy programowej z danego kraju (np. amerykańskiej, francuskiej, niemieckiej, polskiej itd.).
- 5) **Szkoły specjalne (*special needs schools*)** – nie powinny być mylone ze szkołami *speciaal onderwijs*, które są przeznaczone dla dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych. W szkołach specjalnych są zatrudniani nauczyciele o specjalnych kwalifikacjach. Od 2014 roku wszystkie szkoły Holandii mają obowiązek zaspokajać potrzeby edukacyjne wszystkich uczniów
- 6) **Ipad schools** – nazywane czasami szkołami Steve’a Jobsa. Od 2014 powstałe w Holandii 20 takich szkół. Zostały założone przez holenderskiego przedsiębiorcę Maurice de Hond’a. Są to szkoły subsydiowane przez rząd a ich głównymi instrumentami nauczania są i-Pady I aplikacje internetowe. Nauczyciele odgrywają rolę “trenerów”.

Nadzór nad oświatą pełni w Holandii Ministerstwo Edukacji, Kultury i Nauki (Ministry of Education, Culture and Science), które wyznacza standardy nauczania, cele edukacyjne i

wychowawcze. W aktualnej polityce edukacyjnej ważną rolę pełni, jak już wcześniej wspomniano rozwój edukacji bilingwalnej (dwujęzycznej) a także łączenie edukacji z rynkiem pracy oraz podnoszenie jakości szkół, które uzyskują słabe rezultaty w w/w czasie wizytacji. Od 2015 roku prawo zezwala na prowadzenie do 15% zajęć w językach obcych: po angielsku, niemiecku i francusku.

W szkołach podstawowych standardy edukacyjne dotyczą sześciu obszarów podstawy programowej: j. niderlandzkiego, j. angielskiego, arytmetyki i matematyki, wiedzy o środowisku i społeczeństwie (social and environmental studies), kreatywnej ekspresji (creative expression) oraz sportu i ruchu (sports and movement). Ośmioletnia szkoła podstawowa kończy się testem zwanym CITO, który sprawdza znajomość języka niderlandzkiego, matematykę, umiejętność studiowania oraz (opcjonalnie) znajomość świata (world orientation). **Przed egzaminem nauczyciele klasy ósmej oceniają, do jakiego rodzaju szkoły średniej najlepiej nadaje się dany uczeń.**

Biorąc pod uwagę wyniki sprawdzianów z całego okresu nauki, inteligencję ucznia, postawę wobec nauki, zainteresowania i motywację. Ocena nauczyciela ma zwykle rolę decydującą. W szkołach średnich (*voortgezet onderwijs*) uczniowie rozpoczynają naukę w zunifikowanym programie (*basisvorming*), a w drugiej fazie nauki (*tweede fase*) następuje profilowanie (profil ogólnokształcący i profil zawodowy). W 2017 roku rząd holenderski oznajmił, że chce wprowadzić dodatkowy egzamin dla uczniów w wieku 14 lat, którzy stoją tuż przed decyzją o wyborze profile. Miałoby to pozwolić uczniom, których ścieżka edukacyjna została już wcześniej "określona" na zmianę ścieżki. W Holandii znajduje się około 40 szkół zawodowych oferujących możliwość zdobycia wykształcenia przyszłym nauczycielom.

Holenderski system szkolnictwa wyższego ma charakter binarny, co oznacza, że studenci mają do wyboru dwa rodzaje uczelni:

- 1) Uniwersytety badawcze (research universities);
- 2) Wyższe szkoły zawodowe oferowane przez uniwersytety nauk stosowanych (Universities of Applied Sciences).

Dodatkową istnieje trzecia, niszowa kategoria szkół wyższych, mianowicie instytuty edukacji międzynarodowej (institutes of international education). Na uniwersytetach holenderskich podobnie jak w Polsce obowiązuje trzystopniowy system nauki (licencjat, magister, doktorat).

Według raportów OECD system oświaty w Holandii jest jednym z najlepszych na świecie. Zawdzięcza on swój sukces dużej wadze przykładanej do standardów edukacyjnych w połączeniu z wykorzystaniem metod nauczania, które kładą duży nacisk na angażowanie ucznia oraz rozwój jego wyobraźni. Ponadto w szkołach kładzie się duży nacisk na praktyczne aspekty wykorzystania wiedzy. Niderlandy cieszą się długą tradycją odkryć naukowych i tworzenia innowacji na skalę światową co także pomaga w przekazywaniu wiedzy uczniom. Standardy są ustanawiane na poziomie centralnym a szkoły mają zapewnione dobre finansowanie. Niespełnienie przez daną szkołę standardów edukacyjnych skutkuje uruchomieniem procedury wsparcia szkoły.

Ważną cechą systemu oświaty w Holandii jest orientacja na uczenie się na błędach i eksperymentowanie. Wszelkiego rodzaju nieprawidłowości funkcjonowania szkół są identyfikowane a szkoły otrzymują wsparcie zewnętrzne. Dużą wagę przywiązuje się do doskonalenia zawodowego nauczycieli po to, aby znali wiedzę przedmiotową, a także byli na bieżąco z rozwojem wiedzy pedagogicznej. Konstruktywne podejście do doskonalenia systemu oświaty w Holandii dobrze ilustrują działania Marii van der Hoeven, Minister Edukacji w latach 2002-2007. Zaobserwowano wówczas spadające zainteresowanie przedmiotami ścisłymi u uczniów. Kultura ciągłego uczenia się na błędach i doskonalenia doskonale wpisuje się w filozofię nauczania przedmiotów ścisłych. Uczniowie rozumieją, że nie osiągnięcie dobrego rezultatu na początku nie oznacza, że nie mogą go osiągnąć w kolejnych próbach. Pod tym względem system holenderski przypomina systemy edukacji w krajach azjatyckich, gdzie ciągłe doskonalenie się i ciężka praca są częściami kodu kulturowego. W reakcji na ten trend wprowadzono reformę, której głównym celem było podniesienie zainteresowania tymi przedmiotami. Przede wszystkim skoncentrowano się na podniesieniu jakości nauczania nauczycieli. W efekcie, 10 lat później zaobserwowano owoce tego posunięcia. Na przykład jedną z innowacji wprowadzonych w szkołach podstawowych w Holandii mających na celu zwiększenie zainteresowania przedmiotami ścisłymi był "Zamek odkryć" (Ontdekkasteel), w którym można było przeprowadzać praktyczne eksperymenty.

Szkoły wyższe w Holandii zaliczamy do trzech rodzajów:

- **Państwowe (bekostigde)** – zaliczany do nich 13 uniwersytetów, the Open Universiteit oraz ponad 50 wyższych szkół zawodowych. Wysokość czesnego jest regulowana ogólnie przez prawo.

- **Akredytowane (aangewezen)**, w tym m.in. Universiteit voor Humanistiek oraz the Nyenrode Business Universiteit. Te uczelnie nie otrzymują dotacji państwowych, ale mają prawo nadawania stopni naukowych. Posiadają pełną swobodę w ustalaniu wysokości czesnego.
- Prywatne (particuliere) – uczelnie zagraniczne, których nie obowiązuje prawo holenderskie.

Uczelnie ze względu na profile nauczania są podzielone na akademickie (Research-oriented education - wetenschappelijk onderwijs) oraz wyższe szkoły zawodowe (Higher professional education - HBO). Oferują one wykształcenie kierunkowe: rolnicze (hoger agrarisch onderwijs, HAO), ekonomiczne, menedżerskie (hoger economisch onderwijs, HEO), ochrony zdrowia (hoger gezondheidszorgonderwijs, HGZO), **nauczycielskie** (hoger pedagogisch onderwijs, HPO), spracownika socjalnego (hoger sociaal-agogisch onderwijs, HSAO), inżynierskie (hoger technisch onderwijs, HTNO) oraz w edukacji artystycznej (kunstonderwijs, KUO). W ramach każdego obszaru studenci mogą wybierać profile nauczania. Najbardziej popularne szkoły zawodowe to te nauczające przyszłych menedżerów a zaraz za nimi nauczycieli i inżynierów.

Na uczelniach badawczych (Wetenschappelijk onderwijs, WO) głównym celem nauczania jest “umiejętność samodzielnego uczestniczenia w życiu akademickim lub zawodowe wykorzystanie wiedzy akademickiej”. W tych uczelniach pierwszy stopień (licencjat) obejmuje 180 punktów ECTS. Następnie program magisterski (1- jednoroczny - 60 pkt. ECTS; dwuletni – 120 pkt. ECTS lub trzyletni 180 pkt. ECTS) w zależności od specjalizacji.

Akredytacją uczelni w Holandii zajmuje się the Accreditation Organisation of the Netherlands and Flanders (NVAO). Głównym zadaniem tej organizacji jest monitorowanie jakości szkolnictwa wyższego w Niderlandach i we Flandrii (część Belgii, gdzie dominuje język niderlandzki). Działa w oparciu o zadania zdefiniowane w Ustawie o Szkolnictwie Wyższym i Badaniach Naukowych (the Higher Education and Research Act (WHW)) oraz w zgodzie z aktualnymi międzynarodowymi praktykami w zakresie akredytacji.

W 2008 roku rząd holenderski na podstawie stworzonych przez ekspertów rekomendacji stworzył plan uzupełnienia niedoboru nauczycieli oraz podniesienia statusu oraz jakości kadry nauczycielskiej. Pomimo wysokich plac przewyższających o niemal 50% średnią dla krajów OECD nadal odczuwalny jest niedobór nauczycieli. Wynika on głównie z przyczyn

demograficznych. W 2017 roku było około 4 tys. wakatów na stanowiskach nauczycielskich w całej Holandii. Jednym ze sposobów zaradzenia temu problemowi jest tworzenie specjalnych ścieżek wejścia do zawodu nauczyciela dla osób posiadających dyplom ukończenia szkoły wyższej lecz nie posiadających kwalifikacji nauczycielskich. Oferuje się m.in. dodatki do wynagrodzeń dla nauczycieli posiadających stopień doktora.

Aby zostać nauczycielem w szkole podstawowej w Holandii wystarczy legitymować się świadectwem maturalnym (upper secondary) i aplikować o przyjęcie na uczelnię. Kandydaci na nauczycieli mają wybór pomiędzy wyższymi szkołami zawodowymi (Hogeschools) lub uniwersytetami. Kandydaci, którzy nie posiadają świadectwa maturalnego mogą także ubiegać się o przyjęcie jeśli mają ukończone 21 lat i zdadzą egzamin wstępny. Szkoły wyższe (Hogeschools) są instytucjami, które oferują programy wyższego kształcenia zawodowego (HBO - higher professional education), które różnią się od programów nauczania na uniwersytetach oferujących tytuły licencjata i magistra.

Kandydaci do wykonywania zawodu nauczyciela szkoły ponadpodstawowej muszą posiadać odpowiednik polskiej matury. W niektórych przypadkach od kandydata oczekuje się ukończenia szkoły średniej o konkretnym profilu. Absolwenci techników zawodowych (vocational upper secondary school) muszą mieć ukończone kursy zarządzania (middle management) lub specjalistyczne (specialist track) aby zostać przyjętym.

Wygodzenie nauczyciela rozpoczynającego pracę w szkole ponadpodstawowej w Holandii odpowiada 95% średniego wynagrodzenia w gospodarce a najwyższe wynagrodzenia dochodzą do 165% średniego wynagrodzenia w gospodarce. Pełen cykl kształcenia w wyższej szkole zawodowej dla nauczycieli zajmuje 4 lata lecz może być skrócony, jeśli student posiada wcześniejsze doświadczenia zawodowe. Szkoły takie są finansowane z budżetu państwa. Pod koniec pierwszego roku nauki studenci kierunków nauczycielskich zdaj egzamin z języka i z matematyki. **Studenci, którzy nie zdadzą egzaminu nie mogą kontynuować nauki.** Po zakończeniu cyklu nauki studenci kierunków nauczycielskich przystępują do kolejnego egzaminu. Jeśli zdadzą go, otrzymują kwalifikację do wykonywania zawodu nauczyciela (a certificate of higher professional education). Daje on uprawnienia do nauczania wszystkich przedmiotów dla dzieci w wieku 4-12 lat.

Osoby chcące wykonywać zawód nauczyciela szkoły średniej mogą uzyskać odpowiednie kwalifikacje zarówno na uniwersytecie, jak i na wyższej szkole zawodowej (HBO)

lub ukończyć studia podyplomowe z pedagogiki (postgraduate course in education) po uzyskaniu tytułu zawodowego na uniwersytecie. Zarówno wyższe szkoły zawodowe, jak i uniwersytety mają prawo do nadawania tytułów zawodowych licencjata i magistra lecz jedynie uniwersytety mogą nadawać stopień doktora. Główna różnica pomiędzy oboma rodzajami szkół wyższych polega na innych kryteriach, które muszą spełnić kandydaci. Do wyższej szkoły zawodowej może zostać przyjęty każdy kandydat, który ukończył jakąkolwiek szkołę średnią. Z kolei, aby rozpocząć naukę na uniwersytecie kandydat musi być absolwentem szkoły średniej o profile akademickim a więc odpowiednika naszego liceum ogólnokształcącego (academic (VWO) upper secondary track). W konsekwencji dyplomy ukończenia wyższych szkół zawodowych cieszą się niższym prestiżem, niż dyplomy ukończenia elitarnych uniwersytetów. Na wyższych szkołach zawodowych można uzyskać kwalifikacje do nauczania matematyki, przedmiotów ścisłych, języków, przedmiotów technicznych, przedmiotów artystycznych oraz przedmiotów rolniczych. Student musi wybrać specjalizację w jednym z tych przedmiotów lecz zdawać egzaminy z dwóch. Absolwenci otrzymują kwalifikacje drugiego stopnia (grade two) do nauczania w szkołach gimnazjalnych (lower secondary) lub pierwszego stopnia szkołach średnich (wszystkie rodzaje szkół). Absolwenci wyższych szkół zawodowych mogą także otrzymać kwalifikację do nauczania w średnich szkołach zawodowych. Absolwenci uniwersytetów z tytułem magistra lub stopniem doktora mogą także otrzymać prawo do nauczania w szkole oraz certyfikat pierwszego stopnia, jeśli ukończą odpowiednie studia podyplomowe. W holenderskich szkołach średnich naucza wielu nauczycieli legitymujących się stopniem naukowym doktora. Rząd holenderski nie wymaga od nowo przyjmowanych do pracy nauczycieli okresu próbnego lecz wymaga od każdej szkoły aby opracowała i wdrażała własny program wdrażania nauczycieli do pracy w zawodzie.

Obecnie rząd holenderki pracuje nad wprowadzeniem zunifikowanego program nauczania (podstawy program) dla nauczycieli oraz scentralizowanych egzaminów dla nauczycieli. Inną inicjatywą, nad którą pracuje obecnie rząd holenderski jest tworzenie akademickich kierunków nauczycielskich na uniwersytetach (academic teacher education programmes) obok już istniejących programów oferowanych przez wyższe szkoły zawodowe. Celem tego posunięcia ma być przyciągnięcie do zawodu nauczyciela kandydatów o wyższych kompetencjach.

Duży stopień decentralizacji w zarządzaniu szkołami oznacza, że decyzję o zatrudnieniu w danej szkole podejmuje dyrektor. Rząd jedynie wymaga, aby kandydat do pracy posiadał odpowiednie kwalifikacje. W Holandii nie ma analogicznego do polskiego systemu awansu zawodowego. Awans może polegać na objęciu stanowiska dyrektora, wicedyrektora szkoły, kierownika (principal) lub kierownika szkoły.

Większość nauczycieli korzysta z nieformalnych metod doskonalenia zawodowego np. mentoringu, rozmów. W holenderskim systemie nie ma bodźców motywujących do doskonalenia zawodowego. Rząd holenderski pracuje nad stworzeniem bardziej sformalizowanego systemu zachęcającego do doskonalenia zawodowego oraz wspierającego jego uczestników np. w postaci grantów. Niektóre uniwersytety (np. w Utrechcie) oferują specjalne kursy dla swoich studentów zmierzające do zainteresowania ich wykonywaniem zawodu nauczyciela w szkołach podstawowych.

Nauczyciele edukacji specjalnej nie są zobligowani do odbywania dodatkowych kursów ale większość z nich odbywa dwuletni kurs zaoczny w tej dziedzinie. Program kursu jest oparty na założeniu, że kursanci już mają doświadczenie praktyczne w nauczaniu i koncentruje się zarówno na praktyce jak i teorii.

W 2004 roku parlament holenderski uchwalił ustawę pod nazwą "Zawody w edukacji" (Professions in Education) znaną jako ustawę BIO. Istotą ustawy jest założenie, że pracownicy oświaty nie tylko powinni posiadać odpowiednie kwalifikacje ale także być kompetentnymi. W tym celu opracowano zbiór kompetencji, który obowiązuje od 2006 roku. Szkoły są zobligowane do zatrudniania kompetentnych nauczycieli oraz wspierania ich rozwoju zawodowego. Zbiór tych kompetencji jest wykorzystywany przez szkoły wyższe kształcące nauczycieli do tworzenia programów nauczania.

W holenderskim systemie kształcenia nauczycieli wyróżnia się trzy zbiory kompetencji:

- Dla nauczycieli szkół podstawowych,
- Dla nauczycieli szkół średnich i zawodowych,
- Dla nauczycieli ostatnich dwóch lat szkół ogólnokształcących (higher general secondary education (HAVO)) oraz ostatnich trzech lat szkół średnich mających przygotować do edukacji akademickiej (pre-university education (VWO)).

Różnice pomiędzy tymi trzema zestawami kompetencji są bardzo małe i mają one wspólny rdzeń. W ramach tych kompetencji definiuje się cztery role nauczyciela:

- Rola interpersonalna,
- Rola pedagogiczna,
- Rola organizacyjna,
- Rola eksperta w zakresie wiedzy nauczanego przedmiotu i metod nauczania tego przedmiotu.

Nauczyciel wypełnia wyżej wymienione role w czterech rodzajach sytuacji charakterystycznych dla wykonywania zawodu nauczyciela:

- Praca z uczniem,
- Praca z innymi nauczycielami,
- Praca w środowisku szkolnym,
- Praca nad samym sobą.

Podsumowanie opisu systemu niderlandzkiego

Holandia: dobre praktyki i wnioski dla Polski

Na podstawie analizy sytuacji w Holandii warto odnotować następujące dobre praktyki i rekomendacje dla zmian w polskim systemie kształcenia nauczycieli:

- Wysokie wymagania rekrutacyjne ograniczają dopływ do zawodu nauczyciela osób o niewystarczających kompetencjach i predyspozycjach. Istnieje egzamin selekcyjny po pierwszym roku studiów. Wprowadzenie takiego egzaminu selekcyjnego po pierwszym roku nauki na kierunkach nauczycielskich. Dałby on nie tylko szansę na wyselekcjonowanie do zawodu lepszych kandydatów ale także uniemożliwił kontynuowanie nauki osobom, do zawodu nauczyciela się nie nadającym.
- Dostrzega się wielość ról nauczyciela i w oparciu o cztery role rozwija równomiernie kompetencje nauczycieli (Rola interpersonalna, rola pedagogiczna, rola organizacyjna, rola eksperta w zakresie wiedzy nauczanego przedmiotu i metod nauczania tego przedmiotu).
- W Holandii liczą się umiejętności i kompetencje a nie formalne kwalifikacje. Holenderski nauczyciel to, ktoś kto jest oceniany na podstawie tego, co potrafi zrobić (w klasie, z uczniem, dla szkoły... itp.). Z tego powodu w kształceniu

nauczycieli stawia się na rozwój kompetencji a nie przygotowanie do zdobycia formalnych kwalifikacji.

Ocena silnych i słabych stron niderlandzkiego systemu kształcenia nauczycieli

Poniżej przedstawiono ocenę niderlandzkiego systemu kształcenia za pomocą scoringu. Wysoką ocenę scoringową należy utożsamiać ze stwierdzeniem, że dane kryterium jest silną stroną danego systemu kształcenia nauczycieli, a niską, że słabą stroną. W prawej kolumnie dokonano oceny każdego kryterium wg następującej skali: 1 - słaba strona; 2 - ocena neutralna; 3 - silna strona.

Kryteria scoringowe	Ocena
1. Rygorystyczne procedury rekrutacji do zawodu nauczyciela	2
2. Ewaluacje nauczycieli pracujących w tym zawodzie	1
3. Uznawanie i wynagradzanie najbardziej efektywnych nauczycieli	2
4. Przejrzyste oczekiwania wobec kandydatów do zawodu nauczyciela	2
5. Elastyczność systemu wobec oczekiwań otoczenia społeczno-gospodarczego – zdolność do szybkiej adaptacji do potrzeb zmieniającej się gospodarki	3
6. Przygotowanie nauczycieli do pracy w środowisku wielokulturowym (praca z uczniami cudzoziemców itp.)	3
7. Wyposażenie nauczycieli w kompetencje umożliwiające zindywidualizowanie procesu nauczania i dostosowanie go do indywidualnych potrzeb ucznia	3
8. Kształtowanie samodzielności wśród studentów studiów pedagogicznych	3
9. Wpływ pracodawców na kształtowanie programów nauczania	3
10. Intensywność współpracy Ministerstwa Edukacji/Rządu z samorządami	3
11. Instrumenty umożliwiające uzyskiwanie informacji zwrotnej na temat pracy nauczycieli (w tym ewaluacja)	3
12. Objętość (nasylenie treściami) programów kształcenia nauczycieli	3
13. Przygotowanie metodyczne do nauczania przedmiotów ścisłych	3
14. Przygotowanie metodyczne do nauczania innych przedmiotów, ze szczególnym naciskiem na rozbudzenie zainteresowania ucznia danym przedmiotem	3
15. Bariery utrudniające przyjęcie do zawodu nauczyciela oparte na wysokich wymaganiach odnośnie wyników matury	3

16. Dostępność kursów podyplomowych i innych form kształcenia	3
17. Nacisk na aspekty praktyczne nauczania w czasie studiów nauczycielskich	3
18. Możliwość wejścia do zawodu nauczyciela kompetentnych osób (po uzupełnieniu wiedzy pedagogicznej), które nie skończyły studiów nauczycielskich (kształcenie nauczycieli może odbywać się zarówno w modelu równoległym (kształcenie pedagogiczne jest zintegrowane z kształceniem ogólnym w programie studiów magisterskich) lub modelu sekwencyjnym, w którym zdobywanie kompetencji do nauczania odbywa się po ukończeniu wykształcenia ogólnego)	3
19. Zdolność do wyprzedzania zmian w otoczeniu (antycypowanie zmian)	2
20. Nauczyciele szkół średnich muszą legitymować się stopniem magistra z przedmiotu, którego uczą	2
21. Orientacja na uczenie się na błędach	3
22. Mechanizmy odmówienia prawa do kontynuacji studiów tym studentom, którzy nie uzyskują satysfakcjonujących wyników w nauce	3
23. Kształtowaniu u nauczycieli umiejętności nauczania interdyscyplinarnego (cross curricular)	1
24. Istnienie wyselekcjonowanych uczelni kształcących nauczycieli obok uniwersytetów „tradycyjnych”	2
25. Mentoring na studiach nauczycielskich obejmujący większość studentów	1
26. Akcentowanie rozwoju kompetencji badawczych wśród studentów	1

Irlandzki system kształcenia nauczycieli

Edukacja w Irlandii jest obowiązkowa dla uczniów w wieku od 6 do 16 lat lub do czasu, gdy uczeń ukończy najmniej 3 lata edukacji na poziomie średnim. Szkolnictwo na poziomie podstawowym składa się ze szkół publicznych, szkół specjalnych oraz szkół prywatnych. Na szkoły publiczne składają się szkoły religijne, szkoły neutralne wyznaniowo i historyczne szkoły irlandzkie. Z przyczyn historycznych większość szkół podstawowych to szkoły parafialne opłacane przez państwo, lecz lokalne społeczności wspierają finansowo te szkoły. Pensje nauczycieli są finansowane przez państwo, które także nadzoruje ich funkcjonowanie. Chociaż przed ukończeniem 6 roku życia szkolnictwo nie jest obowiązkowe, to prawie wszystkie dzieci

rozpoczynają naukę we wrześniu roku, w którym będą obchodzić swoje czwarte urodziny. Prawie 40% 4-latków i prawie wszystkie 5-latki uczęszczają do oddziałów przedszkolnych przy podstawówkach. Szkolnictwo podstawowe składa się z 8 letniego cyklu.

Zwykle przyjęcie do szkoły średniej następuje w wieku 12 lat. Na zakończenie nauki w szkole podstawowej nie przeprowadza się formalnej oceny. Nauczyciele stosują jednak w swej codziennej pracy dydaktycznej szereg różnych metod oceny, m.in. sprawdziany na zakończenie roku. Promocja do następnej klasy odbywa się na ogół automatycznie, a uczniowie powtarzają klasę jedynie w wyjątkowych przypadkach. Na zakończenie nauki w trzyletnim niższym cyklu szkoły średniej uczniowie przystępują do egzaminu centralnego kończącego się wydaniem Junior Certificate, który jest przeprowadzany i oceniany przez instytucje zewnętrzne.

W Irlandii zawód nauczyciela jest popularny szczególnie wśród młodych ludzi, szczególnie wśród kobiet. Duże zainteresowanie sprawia, że liczba chętnych do wykonywania zawodu przewyższa liczbę oferowanych miejsc w instytucjach kształcących nauczycieli. O przyjęciu na studia decydują wyniki uzyskane na egzaminie końcowym w szkole średniej. Informacje o wynikach są zbierane w Centralnym Systemie Aplikowania na Studia (Central Applications Office- CAO). System punktów pozwala na regulowanie popytu i podaży na rynku pracy. W systemie zbierane są punkty z sześciu najlepszych egzaminów przedmiotowych każdej osoby. Minimalna liczba punktów pozwalająca na przyjęcie na dany kierunek studiów zależy od liczby osób aplikujących i zmienia się corocznie. Niektóre uniwersytety przyznają dodatkowe punkty kandydatom.

Programy nauczania oraz oceniania (assessment) w szkołach podstawowych i ponad podstawowych formułowane są centralnie – przez agendę rządową National Council for Curriculum and Assessment. Od kilku lat wdrażana jest reforma programów nauczania mająca dostosować treści nauczania do wymogów współczesnego rynku pracy, ale również kształtujące postawy ważne dla rozwoju społecznego i spójności społecznej. Kluczowe kompetencje rozwijane są horyzontalnie – w ramach różnych przedmiotów z danej dziedziny (chemia, fizyka, matematyka, język irlandzki, itp.).

Zarówno w szkole podstawowej jak i ponadpodstawowej bardzo silny akcent kładzie się na rozwijanie umiejętności czytania oraz liczenia (literacy and numeracy skills), przy czym te umiejętności rozumiane są szeroko: umiejętności czytania obejmują czytanie ze

zrozumieniem, krytyczne podejście do przekazywanych treści za pomocą różnych form komunikacji (język mówiony, tekst drukowany, media tradycyjne, media elektroniczne). Umiejętności liczenia nie są zawężane do wykorzystania matematyki w celu wykonywania obliczeń arytmetycznych – numeracy uwzględnia całą wiązkę kompetencji związanych z wykorzystywaniem rozumowania matematycznego w celu rozwiązywania problemów, w tym problemów życia codziennego w złożonym otoczeniu gospodarczym i społecznym. Kształtowanie tych umiejętności stanowi fundament każdego programu szkolnego nauczania.

W Irlandii zgodnie z wytycznymi w zakresie wsparcia w nauce, wydanymi przez Ministerstwo Edukacji (Departament ds. Edukacji), wczesne wykrywanie trudności i interwencja, oraz zróżnicowane metody nauczania to kluczowe podejścia promowane w nauce szkolnej. Strategie te uzupełniają zajęcia wyrównawcze prowadzone poza planowymi zajęciami dydaktycznymi (w trybie pozalekcyjnym), jakkolwiek coraz większy nacisk kładzie się na indywidualną pracę z uczniem w klasie. Funkcjonują także wsparcie zespołowe, indywidualne i praca w grupach. W celu dokładnego rozpoznania indywidualnych mocnych i słabych stron uczniów, zaleca się stosowanie rozmaitych narzędzi oceny. Identyfikacja uczniów z trudnościami w nauce jest często oparta na połączeniu ciągłej oceny ze strony nauczycieli ze standaryzowanymi testami stosowanymi do celów diagnostycznych i formatywnych. Na przykład w Irlandii zakres narzędzi oceny obejmuje obserwację, analizę pracy, testy kontrolne, wyniki standaryzowanych egzaminów oraz wyniki egzaminów diagnostycznych

Irlandia kształtując swoją politykę edukacyjną często wykorzystuje formułę konsultacji społecznych - co oznacza, że propozycje reform konsultuje się, w miarę możliwości, z tymi grupami, których one w największym stopniu dotyczą. W związku z tym debaty i dyskusje dotyczące polityki i reform w dziedzinie edukacji toczą się stale na wszystkich poziomach systemu. Ponadto decydenci irlandzcy w przygotowywanych strategiach odwołują się bardzo często do doświadczeń międzynarodowych oraz krajowych i międzynarodowych wyników badań. Irlandia jest jednym z nielicznych krajów, które w swoich strategicznych celach odwołują się do badań PISA prowadzonych przez OECD. W Irlandii krajowe cele dotyczące poprawy niskich wyników w zakresie umiejętności czytania, pisania i liczenia zostaną wdrożone w latach 2011-2020. W ogólnokrajowej strategii na rzecz poprawy umiejętności pisania, czytania i liczenia wśród dzieci i młodzieży 2011-2020 przedstawiono sześć celów.

Koncentrują się one na podwyższeniu osiągnięć uczniów irlandzkich w wynikach testów PISA i egzaminach krajowych, a także na zwiększeniu odsetka uczniów, którzy wybierają rozszerzoną matematykę podczas egzaminów na zakończenie kształcenia obowiązkowego. Niektóre z tych celów wymieniono poniżej:

- Zmniejszenie odsetka dzieci z wynikami równymi lub niższymi niż Poziom 1 (tj. minimalny poziom) w krajowej ocenie w zakresie matematyki i czytania w języku angielskim o co najmniej 5 punktów procentowych w klasach drugich i szóstych do 2020 r.,
- Zmniejszenie o połowę odsetka 15-letnich uczniów z wynikami równymi lub niższymi niż Poziom 1 (najniższy poziom) w testach PISA w zakresie umiejętności czytania, pisania i liczenia do 2020 r.,
- Zwiększenie odsetka uczniów przystępujących do rozszerzonego egzaminu z matematyki na zakończenie szkoły średniej 1. stopnia (tj. egzamin Junior Certificate lub jego odpowiednik) do 60 % do 2020 r.

Głównymi celami edukacji podstawowej są:

1. Umożliwienie każdemu dziecku doświadczenia pełni życia i szczęśliwego dzieciństwa oraz zrealizowanie swojego potencjału.
2. Umożliwienie każdemu dziecku rozwijania jego kompetencji społecznych poprzez współpracę z innymi dla dobra społeczeństwa.
3. Przygotowanie dziecka do uczenia się przez całe życie.

W Irlandii na szkolnictwo ponadpodstawowe składają się szkoły średnie, zawodowe. Szkoły średnie są szkołami prywatnymi, natomiast szkoły zawodowe to szkoły publiczne. Ponadto w systemie edukacji funkcjonują szkoły ogólnokształcące zarządzane przez Rady Nadzorcze. Szkolnictwo ponadpodstawowe składa się z 1 gimnazjum (junior cycle) oraz 2 lub 3-letniego liceum (*senior cycle*). Pierwszy cykl zaczyna się w wieku 12 lat a drugi wieku 15 lat. W czasie ostatnich 2 lat drugiego cyklu nauczania uczniowie kontynuują naukę, która kończy się jednym z trzech certyfikatów.

- The Leaving Certificate– odpowiednik polskiej matury. Uczniowie mają do wyboru ponad 30 przedmiotów, z których muszą wybrać przynajmniej 5 w tym 1 z języka irlandzkiego.

- The Leaving Certificate Applied (LCA)- podobny do pierwszego z tym, że kładzie się większy nacisk na przedmioty techniczne oraz tradycyjne przedmioty z większym naciskiem na aspekty zawodowe.
- The Leaving Certificate Applied Programme – ten certyfikat jest przeznaczony dla uczniów, którzy mogą mieć trudności ze zdaniem matury. Jest to kwalifikacja bardziej zorientowana na wyposażenie ucznia w kompetencje osobiste. Program nauczania składa się z wiedzy holistycznej, międzyprzedmiotowej.

Za projektowanie polityki kształcenia nauczycieli w systemie irlandzkim odpowiedzialne jest Ministerstwo Edukacji (*Teacher Education Section – TES*) oraz Rada Nauczycielska (*Teaching Council*). Teacher Education Section została utworzona w 2004 roku i zajmuje się koordynacją projektowania i wdrażania polityki związanej z kształceniem kadr nauczycielskich w ramach edukacji początkowej (*initial teachers education*), okresu wprowadzenia do zawodu (*induction*), oraz dalszego rozwoju zawodowego (*continuous professional development*). TES odpowiada w szczególności za zarządzanie i finansowanie edukacji nauczycielskiej oraz wspierania tworzenia i wdrażania nowych programów kształcenia w ramach edukacji wyższej oraz szkoleń oferowanych dla nauczycieli na dalszych etapach kariery zawodowej. TES współpracuje z Radą Nauczycielską - Izbą Zawodową nauczycieli, niepublicznym ciałem mającym umocowanie ustawowe do:

- określania standardów wejścia do zawodu. W szczególności Rada odpowiada za przegląd i akredytację programów studiów nauczycielskich
- określania standardów programów szkoleń w ramach uzupełniania kompetencji w trakcie wykonywania zawodu nauczyciel (*continuous professional development*).
- publikowania i przestrzegania standardów wykonywania zawodu nauczyciela (*Code of Professional Conduct for Teachers*).

Rada posiada instrumenty:

- zarządzania rejestrem nauczycieli. Zarejestrowanie jest warunkiem koniecznym dla wszystkich nauczycieli chcących pracować w szkołach finansowanych ze środków publicznych,
- promowaniem zawodu nauczyciela,
- współpracą z ministerstwem edukacji.

Bardzo ważnym działaniem Rady jest wspieranie prowadzenia polityki opartej na dowodach. Rada zleca badania dotyczące rozwoju zawodu nauczyciela, wymagań kompetencyjnych, analiz rozwiązań zagranicznych i na ich podstawie organizuje debaty publiczne z zainteresowanymi środowiskami odnośnie dalszych kierunków rozwoju zawodu nauczyciela. Rada składa się z 37 członków Membership of Council, którzy pracują dla Rady bez pobierania wynagrodzenia w charakterze dyrektorów nie wykonawczych (non-executive directors). Praca Rady wspierana jest przez zespół stałych pracowników zarządzany przez Dyrektora Wykonawczego. Rada jest instytucją, która nie otrzymuje finansowania publicznego – co pozwala jej zachowywać dość dużą niezależność od władz krajowych. Funkcjonowanie Rady finansowane jest ze skład członkowskich nauczycieli – co roku każdy nauczyciel musi odnowić swój wpis do rejestru. Rada jest więc klasyczną instytucją branżową o podobnym charakterze działania jak Izby Lekarskie czy Pielęgniarskie w Irlandii.

Irlandia charakteryzuje się efektywnym modelem prowadzenia dialogu społecznego, a jej doświadczenia stanowią modelowy przykład współpracy rządu i przedstawicieli różnych grup społecznych w podejmowaniu wielu istotnych decyzji społeczno-gospodarczych. Również w przypadku prowadzenia polityki dotyczącej kształcenia nauczycieli zwraca się uwagę na bardzo dobrą współpracę pomiędzy rządem a instytucjami reprezentującymi środowiska zawodowe, związki zawodowe, stowarzyszenia nauczycieli oraz w szczególności Radę Nauczycielską. Za kształcenie nauczycieli w systemie irlandzkim odpowiedzialne jest ministerstwo edukacji (Teacher Education Section – TES] oraz Rada Nauczycielska (Teaching Council).

Irlandzki system edukacji w przeciwieństwie do niektórych innych krajów, nie akcentuje tak silnie rozwoju i edukacji w obszarze nauk ścisłych. Irlandia stawia na innowacje interdyscyplinarne, tzn. łączące sztukę, nauki społeczne, humanistykę, technologię, technikę i matematykę. Irlandczycy silnie akcentują konieczność wykorzystania wiedzy do rozwiązywania problemów społecznych i ekonomicznych. Rząd Irlandii jako wzorce do naśladowania we wszystkich obszarach związanych z innowacją, w tym także związanych z edukacją stawia Danię, Finlandię i Szwecję. Można się więc spodziewać, że w najbliższych latach wzorce skandynawskie będą wdrażane lub przynajmniej staną się źródłem inspiracji dla reform w systemie irlandzkim.

Zawód nauczyciela jest silnie regulowany w Irlandii. Jak zaznaczono we wcześniejszych rozdziałach, w Irlandii istnieje podział na szkoły podstawowe (primary) kształcące dzieci w wieku 4-10 lat oraz ponad podstawowe (post-primary) kształcące dzieci w wieku 11-18 lat. Warunki wejścia do zawodu są zbliżone dla tych dwóch typów szkół. Za regulację dostępu do zawodu nauczyciela odpowiada Teaching Council - pozarządowa instytucja, posiadająca umocowanie ustawowe. Podstawowym narzędziem Teaching Council jest rejestr nauczycieli, który również służy jako narzędzie wyznaczania standardów kompetencyjnych wymaganych od nauczycieli. W rejestrze jest obecnie zarejestrowanych obecnie 86 tysięcy nauczycieli. Tylko nauczyciele zarejestrowani mogą uzyskiwać wynagrodzenie ze środków publicznych. Aby uzyskać wpis do rejestru, osoba musi uzyskać odpowiednie kwalifikacje (dyplomy/certyfikaty) po studiach akredytowanych przez Teaching Council. Jednak treści programów studiów różnią się między uczelniami. Studia prowadzone w Dublinie i innych dużych miastach w Irlandii kładą większy nacisk na kompetencje proinnowacyjne – co związane jest lokalizacją dużych korporacji międzynarodowych, niż w mniejszych miejscowościach. Rekrutacja na studia nauczycielskie odbywa się na zasadach ogólnych dla wszystkich kierunków studiów w Irlandii – jedynym kryterium są wyniki egzaminów końcowych w szkole średniej.

Kształcenie nauczycieli w Irlandii może odbyć się w ramach tzw. studiów licencjackich równoległych (undergraduate concurrent) albo podyplomowych (post-secondary consecutive). Studia równoległe oferują studentom, oprócz dyplomu ukończenia studiów pierwszego stopnia możliwość uzyskania kwalifikacji nauczycielskiej. W przypadku studiów konsekwentnych (consecutive studies) przyszły nauczyciel uzyskuje najpierw dyplom z danego kierunku studiów (najczęściej dyplom licencjata) a potem studiuje dalej na podyplomowych studiach nauczycielskich. Dopuszczana jest również trzecia możliwość – w uzasadnionych przypadkach Teaching Council może uznać kwalifikacje inne niż wyżej wymienione jako ekwiwalentne dla wymaganych kwalifikacji akredytowanych przez Teaching Council.

Po uzyskaniu kwalifikacji nauczycielskiej rozpoczyna się okres próbny (3 lata) i jeżeli w jego trakcie nauczyciel uzyska pozytywny wynik ewaluacji przez zewnętrznych ewaluatorów odbędzie obowiązkowe szkolenia oraz uzyska pozytywną opinię dyrektora szkoły, nauczyciel jest wpisywany na listę nauczycieli administrowaną przez Teaching Council. Po uzyskaniu odpowiednich kwalifikacji, osoba zostaje wpisana na listę nauczycieli w trybie warunkowym (conditional registration) na maksymalnie okres trzech lat. Dopiero po odpowiedniej

weryfikacji w miejscu pracy wykwalifikowanych zewnętrznych inspektorów i przepracowaniu odpowiedniej liczby godzin oraz odbyciu obowiązkowych szkoleń uzyskuje status nauczyciela (full registration) – tę decyzję podejmuje Teaching Council i dopiero wtedy osoba uzyskuje status nauczyciela w rozumieniu irlandzkiego prawa oraz europejskiej dyrektywy 2005/36/EC. Zawód nauczyciela jest cieszy się wysokim prestiżem społecznym. Nauczyciele irlandzcy są dobrze wynagradzani, choć przed kryzysem 2008 roku, wynagrodzenia były jeszcze wyższe. To powoduje, że kierunki nauczyciela cieszą się dużym zainteresowaniem wśród osób młodych (choć ze względu na obniżenie wynagrodzenia mniejszym niż przed kryzysem). Ponieważ system irlandzki przyciąga więc dobrych lub bardzo dobrych studentów o wysokim poziomie motywacji, nie uznano za niekonieczne wprowadzenie dodatkowych kryteriów selekcji do zawodu nauczyciela – choć dyskutowane są rozwiązania mające wprowadzić próg minimalnej liczby punktów z matematyki oraz języka irlandzkiego na egzaminach końcowych w szkołach średnich. Przykład Irlandii pokazuje jak ważnym w obecnych czasach jest poziom wynagrodzenia – mimo wysokiego statusu społecznego tego zawodu oraz ogólnych dobrych warunków zatrudnienia obniżenie poziomu wynagrodzeń wpłynęło na liczbę osób chcących studiować na kierunkach nauczycielskich.

Rozpoczęcie kształcenia nauczycieli szkół podstawowych jest regulowane przez Ministerstwo Edukacji i Umiejętności (Department of Education and Skills (DES)). Głównymi uczelniami zajmującymi się kształceniem nauczycieli szkół podstawowych są Coláiste Mhuire/Marino Institute of Education, Mary Immaculate College, St. Patrick's College, the Church of Ireland College of Education, the Froebel College of Education and a privately-owned company, Hibernia College. Oferują one wykształcenie zarówno na poziomie licencjackim jak i magisterskim. Od 2012 roku kształcenie na I stopniu studiów trwa pełne cztery lata. Kształcenie na II stopniu studiów od 2014 roku zostało wydłużone do pełnych dwóch lat. Ponadto istnieje możliwość rozpoczęcia pracy w szkole podstawowej dla studentów w wieku 23+ bez konieczności wykorzystania systemu CAO.

Kształcenie nauczycieli szkół ponad podstawowych jest zapewniane przez piętnaście uczelni, w tym jedną prywatną. Oferują one zarówno programy licencjackie, jak i magisterskie. Niektóre uczelnie oferują studentom model „hybrydowy”, gdzie studenci mogą przerwać naukę uzyskując stopień magistra lub licencjata ale nie posiadając nadanych przez uczelnię kwalifikacji nauczycielskich do czasu, gdy nie ukończą pełnego cyklu pięciu lat nauki.

Kształcenie nauczycieli może odbywać się zarówno w modelu równoległym (concurrent) jak i w modelu sekwencyjnym (consecutive). Ten pierwszy oznacza, że nauka teorii odbywa się jednocześnie z nauką praktyki w szkole. Z kolei drugi model oznacza, że praktyki odbywają się dopiero po zakończeniu edukacji formalnej. Model równoległy jako jedyna z możliwych opcji obowiązuje w Belgii, Danii, Niemczech, Słowacji, Islandii oraz Turcji. Model sekwencyjny jako jedyna możliwa opcja obowiązuje w Estonii, Hiszpanii, Francji, Włoszech, Cyprze, Luksemburgu, Węgrzech oraz Portugalii. Pozostałe kraje w Europie w tym Polska umożliwiają wykorzystywanie obu modeli w kształceniu nauczycieli.

W 2012 roku zaproponowano zmiany, jeśli chodzi o kryteria przyjęcia na studia nauczycielskie. Zmiany polegają na oddaniu większej swobody uczelniom przyjmującym studentów pierwszego roku. Tak jak w innych krajach w Irlandii dostrzega się znaczenie bezpośredniego pozytywnego związku pomiędzy jakością wykształcenia nauczycieli a wynikami osiąganymi przez ich uczniów. O ile do końca XX wieku główne przyczyny niedostatecznej jakości kształcenia nauczycieli dostrzegano w rozwiązaniach strukturalnych o tyle obecnie większą wagę przywiązuje się do podwyższania jakości relacji nauczyciel-uczeń. Tak więc można wyróżnić obecnie dwa dominujące założenia odnośnie wpływu nauczyciela na wyniki ucznia:

- a) Dobre wyniki osiągnięte przez nauczyciela w studiowaniu przedmiotu, którego później będzie nauczał w szkole jako predyktor dobrych wyników uczniów,
- b) Dobrej jakości relacja nauczyciel-uczeń jako predyktor dobrych wyników uczniów,

W Irlandii do zawodu nauczyciele trafiają najlepsi absolwenci uniwersytetów. Pomimo tego zatroskanie Ministerstwa Edukacji budzi fakt, że osoby te mają pewne deficyty w kompetencjach językowych i matematycznych. W czasie dyskusji prowadzonej w Irlandii na temat kryteriów przyjęcia na studia nauczycielskie zauważono, że nie wszystkie kryteria „wejściowe” muszą w istocie być wymaganiami progowymi. Pewne kompetencje miękkie niezbędne każdemu dobremu nauczycielowi takie, jak umiejętności komunikacyjne, umiejętność rozwiązywania konfliktów itp. mogą być po prostu przedmiotem nauczania na kierunku nauczycielskim. Tak więc do debaty na temat jakości kształcenia nauczycieli warto wprowadzić nie tylko kryteria przyjęcia na studia nauczycielskie (entry) ale także kryteria pozwalające na ukończenie takich studiów (exit). Nie można więc przy selekcji na studia nauczycielskie poszukiwać wyłącznie kandydatów „idealnie nadających się na nauczycieli”.

Podsumowanie opisu systemu irlandzkiego

Irlandia: dobre praktyki i wnioski dla Polski

Na podstawie analizy sytuacji w Irlandii warto odnotować następujące dobre praktyki i rekomendacje dla zmian w polskim systemie kształcenia nauczycieli:

- W Irlandii stawia się na edukację interdyscyplinarną, czyli przełamanie tradycyjnych barier pomiędzy przedmiotami. Nazwy przedmiotów mają charakter holistyczny. Biorąc pod uwagę podobieństwa kulturowe Polski i Irlandii warto zwrócić uwagę na znaczenie przykładane w Irlandii do edukacji interdyscyplinarnej. Wysokiej jakości kształcenie interdyscyplinarne, „w poprzek” przedmiotów może stanowić cechę wyróżniającą przyszłego, nowoczesnego systemu edukacji w Polsce.
- Irlandia, pomimo, że jest małym krajem kultywuje w systemie edukacji regionalną kulturę i odrębności kulturowe. W Polsce często słyszy się o jakości polskiej edukacji za mało uwagi poświęcając różnicom regionalnym oraz ich przyczynom. Jeśli np. w jednym polskim województwie wyniki matur są znacząco lepsze niż w innym to warto przeprowadzić pogłębione badania regionalne z uwzględnieniem szerokiej gamy czynników. Wśród nich przede wszystkim warto by wymienić uczelnie, które ukończyli nauczyciele z województwa, które charakteryzują dobre wyniki nauczania, polityki edukacyjne realizowane przez samorządy w danym województwie i inne.
- Wczesne wykrywanie trudności w nauce i szybka interwencja, oraz zróżnicowane metody nauczania to kluczowe podejścia promowane w nauce szkolnej. Strategie te uzupełniają zajęcia wyrównawcze prowadzone poza planowymi zajęciami dydaktycznymi (w trybie pozalekcyjnym), jakkolwiek coraz większy nacisk kładzie się na indywidualną pracę z uczniem w klasie.
- Irlandzkie Ministerstwo Edukacji przywiązuje dużą wagę do wykorzystania wiedzy eksperckiej i naukowej w tworzeniu reform. Raporty gremiów międzynarodowych, w tym UNESCO, OECD są brane pod uwagę przy tworzeniu celów strategicznych i monitoringu irlandzkiego systemu oświaty.
- W Irlandii istnieje podwójny system weryfikacji entry oraz exit. W Polsce warto rozważyć wprowadzenie bardziej sformalizowanych kryteriów nie tylko kryteria przyjęcia na

studia nauczycielskie (entry) ale także kryteria pozwalające na ukończenie takich studiów (exit).

Ocena silnych i słabych stron irlandzkiego systemu kształcenia nauczycieli

Poniżej przedstawiono ocenę irlandzkiego systemu kształcenia za pomocą scoringu. Wysoką ocenę scoringową należy utożsamiać ze stwierdzeniem, że dane kryterium jest silną stroną danego systemu kształcenia nauczycieli, a niską, że słabą stroną. W prawej kolumnie dokonano oceny każdego kryterium wg następującej skali: 1 - słaba strona; 2 - ocena neutralna; 3 - silna strona.

Kryteria scoringowe	Ocena
1. Rygorystyczne procedury rekrutacji do zawodu nauczyciela	2
2. Ewaluacje nauczycieli pracujących w tym zawodzie	2
3. Uznawanie i wynagradzanie najbardziej efektywnych nauczycieli	1
4. Przejrzyste oczekiwania wobec kandydatów do zawodu nauczyciela	2
5. Elastyczność systemu wobec oczekiwań otoczenia społeczno-gospodarczego – zdolność do szybkiej adaptacji do potrzeb zmieniającej się gospodarki	2
6. Przygotowanie nauczycieli do pracy w środowisku wielokulturowym (praca z uczniami cudzoziemców itp.)	1
7. Wyposażenia nauczycieli w kompetencje umożliwiające zindywidualizowanie procesu nauczania i dostosowanie go do indywidualnych potrzeb ucznia	2
8. Kształtowanie samodzielności wśród studentów studiów pedagogicznych	2
9. Wpływ pracodawców na kształtowanie programów nauczania	1
10. Intensywność współpracy Ministerstwa Edukacji/Rządu z samorządami	1
11. Instrumenty umożliwiające uzyskiwanie informacji zwrotnej na temat pracy nauczycieli (w tym ewaluacja)	3
12. Objętość (nasycenie treściami) programów kształcenia nauczycieli	2
13. Przygotowanie metodyczne do nauczania przedmiotów ścisłych	1
14. Przygotowanie metodyczne do nauczania innych przedmiotów, ze szczególnym naciskiem na rozbudzenie zainteresowania ucznia danym przedmiotem	3
15. Bariery utrudniające przyjęcie do zawodu nauczyciela oparte na wysokich wymaganiach odnośnie wyników matury	2

16. Dostępność kursów podyplomowych i innych form kształcenia	2
17. Nacisk na aspekty praktyczne nauczania w czasie studiów nauczycielskich	3
18. Możliwość wejścia do zawodu nauczyciela kompetentnych osób (po uzupełnieniu wiedzy pedagogicznej), które nie skończyły studiów nauczycielskich (kształcenie nauczycieli może odbywać się zarówno w modelu równoległym (kształcenie pedagogiczne jest zintegrowane z kształceniem ogólnym w programie studiów magisterskich) lub modelu sekwencyjnym, w którym zdobywanie kompetencji do nauczania odbywa się po ukończeniu wykształcenia ogólnego)	2
19. Zdolność do wyprzedzania zmian w otoczeniu (antycypowanie zmian)	3
20. Nauczyciele szkół średnich muszą legitymować się stopniem magistra z przedmiotu, którego uczą	2
21. Orientacja na uczenie się na błędach	1
22. Mechanizmy odmówienia prawa do kontynuacji studiów tym studentom, którzy nie uzyskują satysfakcjonujących wyników w nauce	2
23. Kształtowaniu u nauczycieli umiejętności nauczania interdyscyplinarnego (cross curricular)	3
24. Istnienie wyselekcjonowanych uczelni kształcących nauczycieli obok uniwersytetów „tradycyjnych”	3
25. Mentoring na studiach nauczycielskich obejmujący większość studentów	1
26. Akcentowanie rozwoju kompetencji badawczych wśród studentów	2

Niemiecki system kształcenia nauczycieli

Niemiecki system kształcenia nauczycieli jest silnie osadzony w tradycji historycznej tego kraju. Na terenie współczesnych Niemiec do 1871 roku istniało kilkanaście, a jeszcze wcześniej kilkadziesiąt niezależnych państw i księstw niemieckojęzycznych. Stąd w niemieckim systemie społeczno-politycznym obserwujemy nadal duży stopień decentralizacji i zróżnicowania w zakresie stosowanych rozwiązań. Edukacja jest domeną 16 krajów związkowych Federacji Niemieckiej (tzw. Bundesländer). W zależności od kraju związkowego funkcjonują różne formy szkół, wiek rozpoczęcia edukacji, modele opieki, itd. Również merytoryczny zakres edukacji jest definiowany przez ministerstwo edukacji w danym kraju związkowym. Większość szkół formułuje swoje własne wytyczne, wartości i obszary priorytetowe w edukacji (np. nacisk na

nauki ścisłe). Szkoły funkcjonują w ramach wytycznych swojego kraju związkowego, dysponują jednakże od lat 90-tych XX wieku znaczną autonomią w zakresie wyboru tematyki zajęć, metod nauczania, niestandardowych rodzajów zajęć i zajęć dodatkowych oraz współpracy ze środowiskiem lokalnym.

W Niemczech jest obecnie z około 800 tys. nauczycieli, a spośród nich 200 tys. nie posiada statusu urzędników państwowych lecz jedynie osób zatrudnionych na umowę o pracę. Nauczyciele-urzędnicy w Niemczech mają pełną gwarancję pracy, więcej dodatków socjalnych (np. na ślub, dziecko, dopłaty do prywatnych ubezpieczeń itd.).

Odpowiedzialność za system edukacji w Niemczech jest podzielona między federację i kraje związkowe. Zakres kompetencji federacji odnośnie systemu edukacji jest ustalony w konstytucji Niemieckiej Republiki Federalnej. O ile Konstytucja Federalna nie przyznaje federacji uprawnień ustawodawczych, kraje związkowe mają prawo ustawodawcze, które w zakresie systemu edukacji obejmuje obszar szkolny, szkolnictwo wyższe, kształcenie dorosłych oraz doksztalcanie się; zarządzanie w tym obszarze jest prawie wyłącznie sprawą krajów związkowych. Obok wyżej opisanego podziału zadań konstytucja przewiduje także ustalenia regulujące współpracę federacji i krajów związkowych w ramach tak zwanych zadań wspólnych, wczesne kształcenie dzieci, opieka i wychowanie nie jest w Niemczech częścią systemu szkolnego zorganizowanego przez państwo, lecz prawie w całości są podporządkowane specjalnym instytucjom, pomagającym dzieciom i młodzieży. Kompetencje w zakresie publicznej opieki przejmuje na płaszczyźnie federacji ministerstwo do spraw rodziny, seniorów, kobiet i młodzieży (BMFSFJ), także na płaszczyźnie krajów związkowych zajmują się tym ministerstwa do spraw młodzieży i spraw socjalnych, częściowo ministerstwa kultury i oświaty. System szkolnictwa w Niemczech w porównaniu do systemu polskiego cechuje się znacznym stopniem zróżnicowania instytucjonalnego, które w syntetyczny sposób zostało przedstawione poniżej:

- I. Zakres edukacji przedszkolnej: przedszkola i miejsca dziennego pobytu dziecka - nieobowiązkowe.
- II. Pierwszy okres nauki: szkoła podstawowa (klasy 1-4; w Berlinie i Brandenburgii klasy 1-6).
- III. Pierwsza faza drugiego okresu nauki.

Dwa typy szkół z dwoma ścieżkami edukacji: szkoła podstawowa-główna oraz szkoła realna (i ich specyficzne rodzaje w zależności od kraju związkowego). Szkoły zbiorcze skupiające wszystkie trzy typy szkół ponadpodstawowych: zintegrowana szkoła zbiorcza, kooperacyjna szkoła zbiorcza, wspólnota szkół (Baden-Württemberg, Saarland, Sachsen-Anhalt, Schleswig-Holstein, Thüringen), zintegrowana szkoła drugiego etapu nauki (Berlin), szkoła średnia (Bremen, Niedersachsen), szkoła regionalna (Mecklenburg-Vorpommern), szkoła drugiego etapu nauki (Nordrhein-Westfalen)

IV. Druga faza drugiego okresu nauki: gimnazjum.

Podział kompetencji polega na tym, że kraje związkowe są przede wszystkim odpowiedzialne za ustawodawstwo, a tym samym także za zarządzanie w obszarach takich, jak kształcenie, wychowanie, nauka, kultura, a także publiczny porządek i bezpieczeństwo. Największa część personelu jest zatrudniona w tych dwóch dużych obszarach świadczenia usług, tylko mniejszość urzędników krajów związkowych ma zadanie zarządzania/administrowania w ścisłym znaczeniu. Do pierwszego obszaru należą szkoły, wyższe szkoły zawodowe, uniwersytety, muzea, teatry, biblioteki i liczne instytucje naukowe, do drugiego policja i więziennictwo. W Bawarii, dla przykładu, starostwa są odpowiedzialne za zarządzanie szkołami podlegającymi powiatowi, miasta na prawie powiatu zarządzają swoimi szkołami. Tak więc, gdy chodzi o szkołę państwową, nakład rzeczowy ponosi powiat, względnie miasto na prawie powiatu. W przypadku szkół samorządowych, powiat i miasto na prawie powiatu są odpowiedzialne także za nakład osobowy.

Służbowe zadania kierownictwa szkoły (kierownik, dyrektor lub rektor) są w Niemczech regulowane przez 16 różnych ustawach o szkolnictwie w poszczególnych krajach związkowych. W szkołach podstawowych i głównych kierownictwo szkoły jest zwierzchnikiem nauczycieli i pedagogów. W dalszych typach szkół kierownictwo szkoły jest służbowym zwierzchnikiem i pełni szczególnie funkcje opiniowania. W Badenii-Wirtembergii zwierzchnikiem wszystkich rodzajów szkół jest premier tego kraju. Kierownik szkoły jest tylko zgodnie z obowiązującym porządkiem jako zwierzchnik odpowiedzialny za wystawianie pisemnych nagan. Dla nauczycieli zatrudnionych jako urzędnicy na czas nieokreślony obowiązują ogólne prawa i obowiązki wynikające z ustawy o urzędnikach i przepisach prawnych dotyczących szkoły. Do wymaganych prawnie obowiązków urzędników szkolnych należy przestrzeganie bezstronnego i sprawiedliwego zachowania i wspieranie

demokratycznego porządku prawa a także zachowanie umiaru i dystansu w działalności politycznej stosowne do urzędu zachowanie, doradzanie i poparcie dla przełożonych i zgłaszanie zastrzeżeń odnośnie do legalnych podstaw służbowych zarządzeń. Urzędnicy mają także obowiązek zachowania milczenia na temat poznanych w trakcie wykonywania pracy spraw także po wygaszeniu stosunku pracy.

Za kształcenie nauczycieli odpowiedzialne jest w Niemczech państwo. Proces kształcenia dzieli się na dwie części: (a) wykształcenie uniwersyteckie; (b) praktykę przygotowawczą. W pierwszej części kładzie się większy nacisk na teorię, natomiast w drugiej fazie w centrum uwagi znajdują się praktyczne doświadczenia.

Istnieją ramy prawne dotyczące kształcenia nauczycieli, w tym dotyczące pierwszego egzaminu nauczycielskiego (ang. the First State Examination, niem.: *Staatsprüfung*), oraz drugiego egzaminu nauczycielskiego (ang. the Second State Examination, niem. *Vorbereitungsdienst*). Odpowiedzialność za kształcenie nauczycieli leży po stronie Ministerstwa Edukacji oraz Ministerstwa Kultury. Egzaminy nauczycielskie pierwszego i drugiego stopnia są przez odpowiednie organy państwowe lub przez organy kraju federacyjnego (Landu).

Wykształcenie nauczycielskie można zdobyć w Niemczech w uniwersytetach, wyższych szkołach technicznych (Technische Hochschulen/Technische Universitäten), wyższych szkołach pedagogicznych (niem.: Pädagogische Hochschulen; ang.: colleges of education) oraz koledżach artystycznych (colleges of art and music). Praktyczne kształcenie pedagogiczne odbywa się na instytutach kształcenia nauczycieli (teacher training institutes - *Studienseminare*) i kursach (training schools). W niektórych landach uniwersytety współpracują w zakresie kształcenia nauczycieli z centrami szkoleniowymi (centres for teacher training). W praktyce jednak dydaktyka poszczególnych przedmiotów nie znajduje wiele miejsca w programach nauczania nauczycieli aż do poziomu studiów magisterskich. Co prawda dla studiów pedagogicznych są sformułowane sylabusy i zasady oceniania, a kursy dokształcające orientują się na praktyce codziennego nauczania przez nauczycieli, to jednak metodologia nauczania przedmiotów jest relatywnie przekrojowa i nie skupia się na pojedynczych zagadnieniach, jak np. wzbudzanie ciekawości u uczniów. Nauczycielom przyswajają się metody, które zachęcają uczniów do świeżego i otwartego podejścia do zjawisk i problemów. W ramach szkoleń dla nauczycieli zakresu nauczania przedmiotu gospodarka-

praca-technika, nauczycielom uzmysławia się jak skłaniać uczniów do formułowania własnych pomysłów. W ramach studiów pedagogicznych nauczycielom w Niemczech przyswaja się umiejętność radzenia sobie z różnorodnością kompetencji i sposobu nauki ze strony uczniów. Podobnie, nauczyciele są uczulani na integracyjne podejście do osób z upośledzeniami oraz przedstawicieli mniejszości społecznych poprzez lepszą znajomość społecznych i kulturowych uwarunkowań, mających również wpływ na zachowania uczniów i bariery pojawiające się w procesie uczenia się. W ramach niektórych kursów doszkalających nauczycielom przekazuje się umiejętność radzenia sobie z odmiennymi poglądami wynikającymi z religii czy szerzej pojętej kultury. Przykładowo, w Badenii-Wirtembergdze kierownictwo szkół może korzystać z kursów rozwijających zdolność do integracji różnych perspektyw uczniów zgodnie z zasadą kolegialnego coachingu zespołowego. Na przykład w ramach projektu KOMPASS w 10 szkołach realnych w Bawarii, nauczyciele uczą się, jak doceniać obecne zdolności i wcześniej nabytą wiedzę uczniów, zamiast typowego podejścia nauczycieli do korygowania błędów według modelowego rozwiązania. W ramach programu praktyk przygotowawczych do zawodu nauczyciela, na przykładzie kraju związkowego Nadrenia-Westfalia, można stwierdzić, przynajmniej na poziomie deklaratywnym, nacisk na motywowanie uczniów do identyfikacji zależności pomiędzy różnymi koncepcjami i stosowanie zdobytej wiedzy do konkretnych zadań. W ramach dodatkowych szkoleń oferowanych w Badenii-Wirtembergdze, nauczycielom uzmysławia się, jak prowadzić zajęcia z zakresu rzeźbiarstwa z wykorzystaniem codziennych materiałów, przez co możliwe jest przybliżenie uczniom skomplikowanej sztuki na prostym przykładzie i wypracowanie pragmatycznej metodologii działania. Innym przykładem może być pokazywanie uczniom prac z zakresu malarstwa abstrakcyjnego i próba przekazania sposobów tworzenia podobnych prac. Ważniejszą rolę w tym zakresie pełnią opiekunowie nauczycieli w trakcie aplikacji na stanowisko nauczyciela. W ramach programu praktyk przygotowawczych do zawodu nauczyciela, na przykładzie kraju związkowego Nadrenia-Westfalia, można stwierdzić, przynajmniej na poziomie deklaratywnym, nacisk na zwracanie pod uwagę różnych perspektyw w sytuacjach pedagogicznych. Wynika stąd pośrednio, że oznacza to również zwracanie pod uwagę różnych perspektyw uczniów, a tym samym dawanie przykładu takiej postawy.

W ramach programu praktyk przygotowawczych do zawodu nauczyciela, na przykładzie kraju związkowego Nadrenia-Westfalia, można stwierdzić, przynajmniej na

poziomie deklaratywnym, nacisk na zdolność do organizowania pracy zespołowej, przestrzegania jej reguł i przekazywania demokratycznych norm i wartości. Na poziomie kursów doksztalających, nauczyciele poznają podstawy formułowania informacji zwrotnej w procesie nauczania, celem przekazania uczniom kultury kierowania procesami poprzez wymianę myśli i konstruktywne uwagi. W ramach programu "buddY" w szkołach podstawowych, nauczycieli szkoli się z optymalnego wsparcia i moderowania demokratycznych i społecznych procesów uczenia się, ze zwróceniem uwagi na konwencję praw dzieci i potrzebę większego uwzględnienia opinii młodzieży. Nauczyciele poznają przy tym uwarunkowania funkcjonowania instrumentów demokracji uczniowskiej, jak rady uczniowskiej, w ramach której uczniowie podejmują odpowiedzialność za zarządzanie tematami związanymi z życiem swojej klasy lub szkoły. W ramach przeprowadzonego badania literaturowego i wywiadów z nauczycielami i naukowcami, nie stwierdzono bezpośrednich odniesień do analizowanej kompetencji w ramach kształcenia i doksztalania nauczycieli w Niemczech, co wynika ze specyficznego charakteru tak rozumianej kompetencji. Można jednak wskazać na koncepcję funkcji wykonawczych, której odniesienie do kontekstu szkolnictwa jest podkreślane przez Centrum Transferowe Nauk o Mózgu i Uczeniu się przy Uniwersytecie w Ulm. Zespół Centrum opracowuje przydatne dla nauczycieli materiały wyjaśniające uwarunkowania czynności poznawczych u uczniów, w tym czynniki kształtujące elastyczność i cierpliwość. W opinii nauczycieli współpracujących przez realizację niniejszego opracowania, brak odniesienia do kompetencji z zakresu zarządzania zmianą i improwizacji w ramach kształcenia nauczycieli wynika również z ograniczonego zapotrzebowania na rozwój tych kompetencji w szkołach, ponieważ konwencjonalne myślenie o procesie nauczania zakłada jego liniowość i schematyzm. Podobnie, jak np. w Finlandii w Niemczech rozpoznaje się znaczenie umiejętności prowadzenia badań naukowych przez nauczyciela, np. na uniwersytecie Siegen rozwijana jest koncepcja uczenia się poprzez badania. Zgodnie z nią proces uczenia się polega na poszukiwaniu odpowiedzi na pytania, a tym samym nie przebiega zawsze schematycznie i wymaga aktywnego sterowania i dopasowania swojego działania, przy czym efekt końcowy pozostaje nieznanym w trakcie trwania procesu. Jednak samo zamieszczenie koncepcji uczenia się poprzez badania nie wystarczy do jej skutecznego wdrażania w praktyce dydaktyki szkolnej, ponieważ w ślad za nim musi pójść odpowiednie przygotowanie nauczycieli.

Należy podkreślić, że kształcenie nauczycieli, podobnie jak szkolnictwo jako takie, podlega odpowiedzialności poszczególnych ministerstw oświaty na poziomie krajów związkowych Federacji Niemieckiej. Ten zdecentralizowany system skutkuje dużą różnorodnością wymogów stawianych nauczycielom w zakresie kształcenia i doksztalcenia, wytycznych dla szkoleń organizowanych przez same szkoły dla swojej kadry.

Institucje kształcenia nauczycieli podlegające ministerstwu oświaty, fundacje oferujące własne inicjatywy na rzecz poprawy jakości kształcenia, jak i ośrodki badawcze rozwijające dodatkowe zasoby wspierające nauczycieli w procesie podnoszenia swoich umiejętności i instrumentów nauczania, są bardzo zróżnicowane. Uogólniając można stwierdzić, że wykształcenie dydaktyczne z pogłębieniem przedmiotowym odbywa się dopiero na etapie studiów magisterskich. W tym zakresie można stwierdzić wyraźny deficyt, ponieważ wielu nauczycieli dopiero na późnym etapie swojego rozwoju ma do czynienia z dydaktyką opartą o kompetencje. Jednak w tym zakresie zachodzą oddolne zmiany w postaci inicjatyw ośrodków akademickich i niezależnych organizacji w zakresie zwracania uwagi nauczycielom na znaczenie innowacyjności uczniów, jak również dostarczania im materiałów dydaktycznych w tym zakresie (np. School of Education przy Uniwersytecie Technicznym w Monachium).

Kształcenie nauczycieli dzieli się na dwie fazy, wyższe studia i pedagogiczno-praktyczne wykształcenie. Warunkiem dla studiów nauczycielskich na stanowisku mianowanym jest matura, którą otrzymuje się po 12- lub 13-letnim uczęszczaniu do szkoły i zdaniu egzaminu maturalnego. Kształcenie na stanowiska mianowane w szkole podstawowej (lub generalnie pierwszym okresie nauki) tego typu następuje po przynajmniej 7 semestrach studiów, które przyznają części naukowo-wychowawczej i specjalistyczno-dydaktycznej szczególną pozycję. Zakres studiów wynosi przynajmniej 210 punktów ECTS zgodnie z Europejskim Systemem Naliczania Osiągnięć (European Credit Transfer System – ECTS). Studia obejmują następujące etapy:

- nauki o edukacji,
- wiedza specjalistyczna z zakresu nauczanych przedmiotów a także dydaktyki nauczanych przedmiotów i praktyki szkolne, które powinny się już rozpoczynać w pierwszych semestrach studiów,
- Studia wybranego przedmiotu a także studia dydaktyki szkoły podstawowej lub pierwszego okresu nauki.

Alternatywą dla stanowiska mianowanego w szkole podstawowej względnie pierwszego okresu nauki może być ukończenie studiów z zakresu nauczania lub jednego z kilku przedmiotów przy odpowiednim połączeniu z dydaktycznymi zagadnieniami przedmiotu. Możliwości wyboru i określenie punktu ciężkości są różnie regulowane w poszczególnych krajach związkowych. Studia wiedzy fachowej obok ogólnego przeglądu wiedzy koncentrują się na poszczególnych dziedzinach przedmiotu. We wszystkich krajach związkowych mogą być wybierane w ramach studiów przedmioty lub zakresy nauczania: język niemiecki, matematyka: sztuka, muzyka, sport; przedmiot fachowy. Kraje związkowe mogą dopuścić kolejne przedmioty, szczególnie języki obce. Takie przedmioty, jak niemiecki i matematyka a także obszar przedmiotów artystycznych posiadają dodatkowo, w niektórych krajach związkowych pozycję szczególną, która wyraża się co najmniej w zobowiązaniu lub obowiązku studiowania tych przedmiotów. Studia kończą się odpowiednim egzaminem końcowym szkoły wyższej lub pierwszym egzaminem państwowym. Stanowiska nauczyciela mianowanego kilku przedmiotów w pierwszym okresie nauczania lub wszystkich albo pojedynczych rodzajów szkół drugiego okresu nauczania w fazie pierwszej. Wykształcenie odpowiada w znacznym stopniu temu dla nauczycieli mianowanych szkoły podstawowej względnie pierwszego okresu nauczania. W zależności od kraju związkowego możliwe jest także zdobycie uprawnień na stanowisko nauczyciela mianowanego we wczesnym okresie nauki a także w przypadku konkretnych rodzajów szkół dla drugiego okresu nauki lub też nawet dla wszystkich szkół tego okresu. Studia wybranych przedmiotów nauczania – na poziomie naukowym- są częściowo ukierunkowane na odpowiednie szkoły względnie etapy szkolne.

Studia na stanowiska nauczyciela mianowanego dla szkół drugiego okresu nauczania w fazie pierwszej obejmują następujące trzy części:

- Nauki o edukacji i studia praktyczno-szkolne,
- Studia w zakresie wiedzy specjalistycznej nauczanych przynajmniej trzech przedmiotów i dydaktyk nauczania tych przedmiotów; proporcje zakresów tematycznych nauk o edukacji do wiedzy specjalistycznej wynoszą 2:1,
- Praca pisemna, która pokazuje zdolność do samodzielnej naukowej pracy.

W zależności od specjalnych wymagań na poszczególnych stanowiskach nauczycieli mianowanych mogą być wymagane zgodnie z prawem danego kraju związkowego dwa

przedmioty zamiast jednego. Studia kończą się odpowiednim egzaminem końcowym szkoły wyższej lub pierwszym egzaminem państwowym.

W przypadku stanowisk nauczycieli mianowanych dla drugiego etapu nauki w fazie drugiej (ogólnokształcące przedmioty) lub nauczycieli uczących w gimnazjum, wymagany czas trwania studiów wynosi na studiach licencjackich przynajmniej 6 semestrów, a na studiach magisterskich przynajmniej dwa semestry. Wliczając praktyki szkolne łączny czas wynosi 10 semestrów, a studia są oceniane 300 punktami ECTS zgodnie z europejskim systemem oceniania osiągnięć studentów. Wymagany czas studiów dla programu studiów nauczycieli mianowanych, którzy kończą zdając pierwszy egzamin państwowy, wynosi 9 lub najwyżej 10 semestrów i obejmuje zakres studiów umożliwiających zdobycie przynajmniej 270 punktów ECTS.

Studia obejmują trzy następujące części:

- Nauki o edukacji i studia praktyczno-szkolne,
- Pogłębione studia w zakresie wiedzy specjalistycznej i dydaktyk nauczania dwóch przedmiotów za 180 punktów kredytowych, które są rozłożone równomiernie na obydwie przedmioty,
- Praca pisemna, która demonstruje zdolność do samodzielnej naukowej pracy,
- Studia kończą się odpowiednim dyplomem magisterskim lub pierwszym egzaminem państwowym.

Kwalifikacje na stanowiska nauczycieli mianowanych w zakresie pedagogiki specjalnej mogą być zdobyte zarówno w wyniku zdania drugiego egzaminu państwowego po uzyskaniu odpowiedniego dyplomu ukończenia szkoły wyższej jak i po zdaniu pierwszego egzaminu państwowego lub także przez podjęcie dodatkowych studiów po otrzymaniu kwalifikacji na inne stanowisko nauczyciela mianowanego. Obydwie możliwości zdobycia takiego wykształcenia istnieją w krajach związkowych równolegle lub alternatywnie.

Studia obejmują cztery następujące części:

- Nauki o edukacji i studia praktyczno-szkolne, także w zakresie zadań pedagogiki specjalnej,
- Studia w zakresie wiedzy specjalistycznej przynajmniej jednego przedmiotu i jego dydaktyki,
- Studia pedagogiki specjalnej za 120 punktów ECTS,

- Praca pisemna, która pokazuje zdolność do samodzielnej naukowej pracy.

Aplikacja na stanowisko nauczyciela mianowanego stanowi, po udanym ukończeniu studiów tego kierunku drugą fazę wykształcenia nauczycieli. Praktyka przygotowująca do niego trwa z reguły 24 miesiące i kończy się złożeniem drugiego egzaminu państwowego. Podania o przyjęcie na aplikację kieruje się do poszczególnych krajów związkowych.

W stałej (obradującej ciągle) konferencji ministrów kultury i oświaty krajów związkowych (KMK) pracują razem odpowiedzialni za edukację i wychowanie, szkoły wyższe i badania a także sprawy kulturalne, ministrowie względnie senatorowie tych krajów. Konferencja ministrów kultury i oświaty krajów związkowych działa w zakresie rozwoju edukacji i wychowania poprzez wymianę informacji, wspólne zalecenia dotyczące poszczególnych aspektów reformy struktury szkół wyższych i - o ile jest to konieczne w znaczeniu przejrzystości, mobilności i zabezpieczenia wydajności szkolnictwa wyższego - poprzez wspólne dla wszystkich krajów związkowych ustalenia.

Ministerstwa kultury i oświaty oraz ministerstwa nauki opracowują wytyczne w zakresie polityki edukacyjnej, nauki i sztuki, wydają zarządzenia prawno-administracyjne, porozumiewają się z najwyższymi władzami federacji i krajów związkowych i sprawują kontrolę nad niższymi władzami, podległymi korporacjami, instytucjami i fundacjami. Do pomocy ministerstwom kraje federacji utworzyły własne instytuty do spraw szkolnictwa, wyższego szkolnictwa i doksztalcania. Należy również dodać, że odpowiedzialność za tworzenie katalogu kursów doksztalcających również spoczywa na ministerstwach oświaty krajów związkowych. Poprzez sieć doradców zawodowych hospitujących zajęcia w szkołach i dyskutujących z nauczycielami na temat potrzeb kształcenia, nauczyciele mają pośredni wpływ na kształtowanie katalogów kursów doksztalcających. Niemiecki system kształcenia podstawowego i ponadpodstawowego składa się z czterech dużych obszarów kształcenia: obszaru elementarnego, pierwszego obszaru, pierwszej fazy drugiego obszaru i drugiej fazy drugiego obszaru. Każdy z tych obszarów obejmuje różne typy szkół, silnie różniące się w zależności od kraju związkowego. Konferencja ministerstw oświaty krajów związkowych ustala wytyczne i standardy kształcenia, jednak ustawy o szkolnictwie różnią się pomiędzy 16 krajami związkowymi, co skutkuje istnieniem 16, niekiedy bardzo różnych od siebie systemów szkolnictwa. Szkoły posiadają generalnie autonomię kształtowania i wdrażania swoich programów nauczania, w których definiują swoje środki ciężkości. Ministerstwa oświaty

krajów związkowych (różnie nazywane w poszczególnych krajach związkowych) są odpowiedzialne jako naczelne władze za sprawy w obszarach edukacji, nauki i kultury. Zakres działania obejmuje z reguły obszar szkół, szkół wyższych, badań, bibliotekoznawstwa, archiwistyki, edukacji dorosłych, ogólnej opieki nad kulturą i sztuką, relacji pomiędzy państwem i wspólnotami wyznaniowymi (w sprawach kultury i oświaty), i opieki nad regionalnymi miejscami pamięci a w niektórych krajach sportu i pomocy młodzieży.

Zasadniczo warunkiem podjęcia pracy na stanowisku nauczyciela w Niemczech jest ukończenie studiów na uniwersytecie lub wyższej szkole pedagogicznej. W wielu krajach związkowych przeprowadzono reformę systemu kształcenia nauczycieli, wskutek której programy studiów powinny umożliwiać uzyskanie dyplomu licencjackiego oraz magisterskiego. Studia kończą się odpowiednim egzaminem końcowym szkoły wyższej lub pierwszym egzaminem państwowym. Następnie następuje druga faza kształcenia, aplikacja lub praktyka przygotowawcza, obejmująca działalność dydaktyczną w zmniejszonym zakresie, która kończy się drugim egzaminem państwowym. W Niemczech jest również możliwe podjęcie studiów pedagogicznych bez matury, od momentu nowelizacji ustawy ramowej o szkolnictwie wyższym w 1998 roku i odpowiednich zmian na poziomie krajów związkowych. Z racji różnorodnych rozporządzeń na poziomie krajów związkowych warunki wejścia do zawodu nauczyciela są zróżnicowane, sięgając od egzaminu uzdolnienia ("matury dla dorosłych"), przez egzaminy kwalifikacyjne, tzw. studia próbne, po dowód wysokich zawodowych kwalifikacji. Wymogi stawiane kandydatom na nauczycieli i procesy rekrutacyjne różnią się pomiędzy krajami związkowymi. W większości podanie o pracę składa się przez narzędzie rekrutacyjne online. Kryteria rekrutacji i zakres niezbędnych dokumentów (np. dyplomy, umowy, powołania, itd.) są określane przez władze danych okręgów. I tak, w Berlinie-Brandenburgii urzędami zatrudniającymi są cztery państwowe urzędy szkolne, do których trafiają wnioski online. Kandydat na nauczyciela w Berlinie musi złożyć m.in. formularz osobisty, deklarację odbycia praktyk przygotowawczych, życiorys, kopię aktu urodzenia, kopię świadectwa maturalnego, kopię dyplomu ukończenia studiów, kopie dyplomów zawodowych, kopię świadectwa pierwszego egzaminu państwowego. Generalnie warunki podjęcia studiów licencjackich, konieczność posiadania matury lub jej brak, zależą od kraju związkowego i typu uczelni. Przykładowo, na Uniwersytecie w Poczdamie ukończenie studiów licencjackich pozwala uzyskać dyplom Bachelor of Education (B.Ed.), który jest wprawdzie pierwszy

kwalifikującym do zawodu dyplomem, nie jest jednak wystarczający do podjęcia pracy na stanowisku nauczyciela. Po ukończeniu w Niemczech sześciu semestrów pedagogicznych studiów licencjackich możliwe jest podjęcie magisterskich studiów pedagogicznych typu Master of Education (M.Ed.). Anglojęzyczne studia magisterskie w tym zakresie wiążą się z obowiązkiem wykazania certyfikatem znajomości języka (TOEFL, IELTS, CAE). Oprócz ogólnych kryteriów, poszczególne uczelnie mogą wymagać odbycia określonej liczby praktyk zawodowych i pisma motywacyjnego lub brać pod uwagę ocenę z egzaminu maturalnego. Dopiero po ukończeniu programu magisterskich studiów pedagogicznych jest możliwy dostęp do praktyk przygotowawczych na stanowisko nauczyciela. Ta druga faza kształcenia nauczycieli kończy się egzaminem państwowym. Po jego zdaniu uzyskuje się kwalifikację zawodową do stanowiska nauczyciela. Tym samym jest spełniony warunek zatrudnienia w państwowej służbie szkolnej. Dalsze kształcenie i doksztalcenie jest również istotną częścią wykształcenia nauczycieli. Po odbyciu studiów pedagogicznych kandydaci na stanowisko nauczyciela muszą odbyć z reguły dwuletnie praktyki przygotowawcze kończące się drugim egzaminem państwowym. Podania na aplikacje nauczycielskie kieruje się drogą elektroniczną do poszczególnych krajów związkowych. Możliwe jest wejście do zawodu nauczyciela po ukończeniu studiów magisterskich lub równoważnego dyplomu z innej dyscypliny wiedzy niż nauki pedagogiczne, jednak specyficzne regulacje dotyczące tej kwestii są zróżnicowane w zależności od prawa o szkolnictwie danego kraju związkowego. W trakcie praktyk przygotowawczych kandydaci zdobywają istotne umiejętności pedagogiczne, które uzupełniają wcześniej zdobytą wiedzę fachową, którego dotyczy przyszłe stanowisko nauczycielskie. Prezydium władz danego miasta weryfikuje równoznaczność ukończonego wykształcenia z pierwszym egzaminem państwowym. W niektórych krajach związkowych praktyki zawodowe dla osób z innym wykształceniem niż pedagogiczne są ograniczone do określonych przedmiotów w zależności od występujących możliwości. Praktyki przygotowawcze uwzględniają standardy kształcenia nauczycieli zdefiniowane przez konferencję ministerstw oświaty (KMK) i są przez to porównywalne programowo w skali federacji. Po ukończeniu aplikacji nauczycielskiej lub praktyk przygotowawczych następuje zatrudnienie na stanowisku nauczyciela. Kształcenie nauczycieli trwa jednak dalej, choć konieczność i obowiązek ich doksztalcenia jest w różny sposób zapisana w prawie o szkolnictwie danego kraju związkowego. I tak, w kraju związkowym Saksonia jest mowa o

potrzebie regularnego doksztalcania się przez nauczycieli, jednak zarówno częstotliwość, jak i rodzaj tych kursów, nie jest wyszczególniony. Jednak odbycie kursów doksztalcających, na które nauczycieli kieruje kierownictwo szkoły, jest związane z szansami rozwoju zawodowego, m.in. nauczyciela przedmiotów zawodowych czy stanowiska kierowniczego w szkole, a co za tym idzie - poprawy wynagrodzenia. Nauczyciele, którzy nie ukończyli studiów pedagogicznych, ale specjalizowali się w nauczaniu praktycznego przedmiotu, po wypracowaniu odpowiedniej długości stażu zawodowego mogą zdawać egzamin na tzw. nauczyciela fachowego. Przykładowo, w kraju związkowym Nadrenia-Palatynat nauczyciel uczący przez 11 lat przedmiotu praktycznego, który swoimi osiągnięciami w trakcie dotychczasowej pracy wydaje się być odpowiednim kandydatem i był przygotowywany do nowej roli przynajmniej przez rok, może objąć stanowisko nauczyciela fachowego. Nauczyciele w Niemczech są generalnie zobowiązani i uprawnieni do dalszego kształcenia. Do dyspozycji nauczycieli znajdują się kursy oferowane przez państwowe i prywatne instytucje. Obowiązkiem kierownictwa szkoły jest wybór uczestników określonych kursów doksztalcających, ponieważ zgoda dyrektora szkoły jest z reguły jednym z warunków uczestnictwa w szkoleniach. Kształcenie ustawiczne nauczycieli odbywa się równolegle do wykonywanej pracy i umożliwia zmianę stanowiska nauczycielskiego, zmianę typu czy poziomu szkoły lub nauczanej dyscypliny. Doświadczenie do kończy się egzaminem państwowym lub uzyskaniem certyfikatem właściwych terytorialnie urzędów odpowiedzialnych za kształcenie. Fakt ukończenia danego programu czy kursu doksztalcającego nie jest związany z podwyżką wynagrodzenia. Podwyżki wynagrodzenia wiążą się zmianą grupy wynagrodzeniowej (która zależy od tego, czy nauczyciel ma status urzędnika państwowego czy osoby zatrudnionej, od specyfiki przedmiotu, rodzaju szkoły, itd.). Awans zależy nie tylko od stażu zawodowego, ale w dużej mierze również od zaangażowania w pracę organizacyjną lub dodatkowe aktywności w szkole. Reasumując, aby zapewnić sobie awans czy zmianę stanowiska, związane z poprawą wynagrodzenia, należy uwzględnić poprawę kwalifikacji. Stąd doksztalcanie można uznać za pośrednio związane z motywacją finansową.

Dyrektorzy szkół dysponujący odpowiednią liczbą miejsc pracy zgłaszają ją do władz okręgu, któremu podlega szkoła. Mogą oni wówczas rozpiścić konkurs na dane stanowisko, w którym muszą zostać jasno określone obowiązki nauczyciela. Konkurs powinien zostać

skonsultowany z konferencją szkół i pełnomocnikiem do spraw równego traktowania celem odniesienia się do treści konkursu. Celem tych działań jest zwiększenie przejrzystości ścieżek zawodowych nauczycieli. Generalnie można stwierdzić, że głównym kryterium progresji po ścieżce kariery są efekty pracy, osiągnięcia i uzdolnienia zawodowe, oceniane zgodnie z obowiązującymi przepisami. Częścią kształcenia nauczycieli jest zdolność do rozwoju jakości nauczania w szkole, z czego pośrednio wynika konieczność doskonalenia metod nauczania. W ramach praktyk przygotowawczych można często znaleźć moduły związane z innowacjami w wychowaniu, w których zachęca się młodych nauczycieli do rozwoju własnych kompetencji i ich stosowania jeszcze w trakcie okresu przygotowawczego do zawodu. Dotyczy to m.in. kształcenia medialnego, które ma pozwolić na wykorzystanie nabytych metod pracy i nauczania w szkolnych programach zajęć. Kształcenie i wychowanie medialne staje się coraz bardziej integralnym elementem różnych obowiązkowych kursów w trakcie studiów pedagogicznych oraz praktyk przygotowawczych. Do istniejących projektów innowacyjnych w ramach inicjatywy „eEducation Berlin Masterplan” należą m.in. projekty przybliżające dziewczynkom technikę i informatykę, konkursy budowy robotów, europejskie projekty wspierające kooperacyjne uczenie się na zajęciach i poszukiwanie swoich korzeni, berlińska platforma nauczania czy działanie „Make Your Own Product” przybliżające druk 3D w szkole.

W kraju związkowym Nadrenia-Westfalia, w ramach oferty programów szkoleniowych oferowanych przez władze okręgu Düsseldorf oferowane są różne szkolenia, w tym z zakresu kompetencji medialnej, nauczania przedmiotów ścisłych. Przykładowo, nauczyciele spotykają się w szkołach wiodących z zakresu wykorzystania innowacyjnych metod nauczania, np. w szkole w Gransee powstało przy centrum orientacji zawodowej Lego Education Innovation Studio, w którym uczniowie poprzez praktyczne doświadczenie zgłębiają podstawy robotyki i korzystają z interaktywnych białych tablic do rozwiązywania problemów z zakresu matematyki i nauk przyrodniczych. Z kolei nowi dyrektorzy szkół we wspomnianym okręgu mają do dyspozycji szkolenia z zakresu komunikatywności, innowacyjności, zarządzania i myślenia praktycznego, celem wdrożenia tych wartości również w praktyce funkcjonowania szkoły. Warto podkreślić, że nie ma centralnej koordynacji pomiędzy instytucjami oferującymi kształcenie dla nauczycieli, w szczególności z zakresu kształcenia zdolności proinnowacyjnych u uczniów. Istnieje jednak oddolna wymiana dobrych praktyk w trakcie konferencji gromadzących instytucje odpowiedzialne za jakość szkolnictwa i kształcenie w poszczególnych

krajach związkowych. Jak wspomniano we wcześniejszych aspektach niniejszej analizy, omawiane kompetencje nauczycieli nie stanowią sensu stricto elementu ich ewaluacji, choć pośrednio przyczyniają się do sukcesu zawodowego, a tym samym do rozwoju kariery.

Podsumowanie opisu systemu niemieckiego

Niemcy: dobre praktyki i wnioski dla Polski

Na podstawie analizy sytuacji w Niemczech warto odnotować następujące dobre praktyki i rekomendacje dla zmian w polskim systemie kształcenia nauczycieli:

- Wyniki matury w Niemczech są istotne z punktu widzenia szans na rozpoczęcie studiów nauczycielskich zatrudnienia, ale nie rozstrzygające. Aby pracować w zawodzie nauczyciela, w większości przypadków należy ukończyć studia pedagogiczne i następujące po nich praktyki zawodowe, zatem wyniki edukacji na poziomie średnim pośrednio wpływają na szanse osiągnięcia sukcesu. Z drugiej strony, istnieją możliwości studiowania bez matury, w przypadkach szczególnych kompetencji praktycznych. Podobnie, generalnie znaczenie kompetencji i osiągnięć względem wyników szkolnych jest widoczne w kryteriach zatrudniania. Przykładowo, w Saksonii zatrudnianie w szkolnictwie wolnego kraju związkowego Saksonii następuje w oparciu o uzdolnienie i zawodowe osiągnięcia kandydatów, w zależności od profilu danej szkoły i przedmiotu.
- Niemcy są dużym krajem ale niewiele większym od Polski. Tymczasem posiadają bardzo zróżnicowane systemy edukacji w każdym landzie. Wielkość obszaru Polski i jej zróżnicowanie regionalne także predystynują nasz kraj do wykorzystania pewnych rozwiązań federacyjnych w projektowaniu systemu edukacji. Istnieje duża elastyczność systemu rekrutacji ale wynika ona z funkcjonowania różnych systemów edukacji w krajach związkowych. Zasadniczo można jednak wyróżnić stałe elementy ścieżki zatrudnienia, jak studia pedagogiczne (licencjackie/magisterskie), w niektórych przypadkach egzamin państwowy, następnie służba przygotowawcza.
- W Niemczech stosunkowo łatwo rozpocząć pracę w zawodzie nauczyciela osobie, o odpowiednich kompetencjach i poziomie motywacji, która nie ukończyła studiów nauczycielskich. Obserwowane są ułatwienia wejścia do zawodu nauczyciela osób bez

formalnego wykształcenia nauczycielskiego, np. praktyków z doświadczeniem, w tym dla osób powracających do zawodu nauczyciela.

- W Niemczech dobrze działa system wspierania nauczycieli o krótkim stażu w zawodzie. można stwierdzić dobrą dostępność ofert wsparcia i opieki dla młodych nauczycieli, np. saksoński projekt wsparcia początkowej fazy pracy w zawodzie nauczyciela.
- Niemiecki system szkolnictwa zawodowego – jeden z najlepszych na świecie funkcjonuje dobrze nie tylko dzięki korzystnym rozwiązaniom instytucjonalnym ale także dzięki kodom kulturowym charakterystycznym dla kultury niemieckiej, które podkreślają znaczenie praktyczności i użyteczności wszelkiego rodzaju rozwiązań. Ewentualne zmiany w Polsce w tym obszarze powinny także najpierw odwoływać się do zmian kulturowych w mentalności, a dopiero w drugiej kolejności do zmian instytucjonalnych próbujących imitować system niemiecki.

Ocena silnych i słabych stron niemieckiego systemu kształcenia nauczycieli

Poniżej przedstawiono ocenę niemieckiego systemu kształcenia za pomocą scoringu. Wysoką ocenę scoringową należy utożsamiać ze stwierdzeniem, że dane kryterium jest silną stroną danego systemu kształcenia nauczycieli, a niską, że słabą stroną. W prawej kolumnie dokonano oceny każdego kryterium wg następującej skali: 1 - słaba strona; 2 - ocena neutralna; 3 - silna strona.

Kryteria scoringowe	Ocena
1. Rygorystyczne procedury rekrutacji do zawodu nauczyciela	2
2. Ewaluacje nauczycieli pracujących w tym zawodzie	1
3. Uznawanie i wynagradzanie najbardziej efektywnych nauczycieli	1
4. Przejrzyste oczekiwania wobec kandydatów do zawodu nauczyciela	2
5. Elastyczność systemu wobec oczekiwań otoczenia społeczno-gospodarczego – zdolność do szybkiej adaptacji do potrzeb zmieniającej się gospodarki	1
6. Przygotowanie nauczycieli do pracy w środowisku wielokulturowym (praca z uczniami cudzoziemców itp.)	2
7. Wyposażenie nauczycieli w kompetencje umożliwiające zindywidualizowanie procesu nauczania i dostosowanie go do indywidualnych potrzeb ucznia	1

8. Kształtowanie samodzielności wśród studentów studiów pedagogicznych	1
9. Wpływ pracodawców na kształtowanie programów nauczania (nie dotyczy szkolnictwa zawodowego, gdzie wpływ ten jest bardzo wysoki)	1
10. Intensywność współpracy Ministerstwa Edukacji/Rządu z samorządami	2
11. Instrumenty umożliwiające uzyskiwanie informacji zwrotnej na temat pracy nauczycieli (w tym ewaluacja)	1
12. Objętość (nasylenie treściami) programów kształcenia nauczycieli	2
13. Przygotowanie metodyczne do nauczania przedmiotów ścisłych	2
14. Przygotowanie metodyczne do nauczania innych przedmiotów, ze szczególnym naciskiem na rozbudzanie zainteresowania ucznia danym przedmiotem	1
15. Bariery utrudniające przyjęcie do zawodu nauczyciela oparte na wysokich wymaganiach odnośnie wyników matury	2
16. Dostępność kursów podyplomowych i innych form kształcenia	2
17. Nacisk na aspekty praktyczne nauczania w czasie studiów nauczycielskich	2
18. Możliwość wejścia do zawodu nauczyciela kompetentnych osób (po uzupełnieniu wiedzy pedagogicznej), które nie skończyły studiów nauczycielskich (kształcenie nauczycieli może odbywać się zarówno w modelu równoległym (kształcenie pedagogiczne jest zintegrowane z kształceniem ogólnym w programie studiów magisterskich) lub modelu sekwencyjnym, w którym zdobywanie kompetencji do nauczania odbywa się po ukończeniu wykształcenia ogólnego)	2
19. Zdolność do wyprzedzania zmian w otoczeniu (antycypowanie zmian)	1
20. Nauczyciele szkół średnich muszą legitymować się stopniem magistra z przedmiotu, którego uczą	2
21. Orientacja na uczenie się na błędach	1
22. Mechanizmy odmówienia prawa do kontynuacji studiów tym studentom, którzy nie uzyskują satysfakcjonujących wyników w nauce	2
23. Kształtowaniu u nauczycieli umiejętności nauczania interdyscyplinarnego (cross curricular)	1
24. Istnienie wyselekcjonowanych uczelni kształcących nauczycieli obok uniwersytetów „tradycyjnych”	2
25. Mentoring na studiach nauczycielskich obejmujący większość studentów	1
26. Akcentowanie rozwoju kompetencji badawczych wśród studentów	1

Szwajcarski system kształcenia nauczycieli

Populacja w Szwajcarii w 2010 roku wynosiła 7,9 mln mieszkańców z czego 22,4% nie posiadało szwajcarskiego obywatelstwa. Dominującym językiem wśród mieszkańców jest język niemiecki (63,67% mieszkańców), dwa kolejne to francuski (20,38%) oraz włoski (6,46%). Pozostałe języki są wykorzystywane przez nie więcej niż 2% populacji każdy. W przypadku Szwajcarii federacyjny system oznacza, że nie ma krajowego Ministerstwa Edukacji, lecz jest 26 ministerstw w każdym z kantonów. Nauczyciele rozpoczynają edukację na specjalnych uczelniach. Edukacja w Szwajcarii jest obowiązkowa. Przynajmniej jeden rok edukacji przedszkolnej jest obowiązkowy w 15 kantonach, a w 11 dobrowolny.

Szwajcarski system edukacji jest specyficzny ze względu na niespotykaną w innych krajach europejskich różnorodność językową oraz bardzo duży poziom autonomii poszczególnych regionów (kantonów). Ogólna struktura i zasady funkcjonowania systemu jest taka, jak w Polsce. Ciałem koordynującym, czyli odpowiednikiem Ministerstwa Edukacji jest Szwajcarska Konferencja Kantonalnych Ministrów Edukacji (The Swiss Conference of Cantonal Ministers of Education - (EDK)). Uczelnie zostały podzielone na kilka kategorii ze względu na profil nauczania.

Koordinację funkcjonowania systemów edukacji w poszczególnych kantonach zajmuje się Szwajcarska Konferencja Kantonalnych Ministrów Edukacji- EDK. Do instrumentów działania EDK należą:

- Koordynowanie międzykantonowych porozumień (konkordatów),
- Tworzenie rekomendacji.

W przedszkolach edukacja koncentruje się na kształtowaniu postaw społecznych. Kształcenie nauczycieli edukacji przedszkolnej odbywa się na uniwersytetach pedagogicznych (Universities of Teacher Education). Są to studia I stopnia (licencjat). W szkołach podstawowych nauczane są dwa języki obce: od trzeciej klasy język angielski i od piątej język francuski (kantony niemieckojęzyczne). Z kolei w kantonach francuskojęzycznych nauka języka niemieckiego zaczyna się w trzeciej klasie a angielskiego w piątej. Widać więc, że uczniowie z kantonów niemieckojęzycznych mają uprzywilejowaną pozycję, jeśli chodzi o naukę języka angielskiego. W gimnazjach (*lower secondary level*) nauczyciele posiadają specjalizację w

nauczaniu 2-4 przedmiotów. Za edukację na tym poziomie odpowiadają kantony. W Szwajcarii 95% uczniów uczęszcza do szkół państwowych. Ostatnio duży nacisk kładzie się na harmonizację standardów pomiędzy kantonami w nauczaniu języków obcych, przyrody i matematyki oraz integrację uczniów ze specjalnymi potrzebami. Edukacja na poziomie ponadgimnazjalnym (*Upper secondary education*) odbywa się w trzech rodzajach szkół:

- Szkoły maturalne.
- Szkoły specjalistyczne (Fachmittelschulen).
- Szkoły zawodowe (Berufsbildung).

Wśród cech charakterystycznych szkół ponadgimnazjalnych w Szwajcarii należy wymienić:

- Wysoki odsetek (90%) absolwentów kończących szkołę średnią.
- Około 20% uczniów uczęszcza do szkół maturalnych.
- Prestiż zawodów technicznych (absolwentów szkół zawodowych) w Szwajcarii jest nieporównywalnie większy niż w Polsce. Posiadanie zawodu hydraulika, stolarza, ślusarza itp. budzi w Szwajcarii zwykle większy szacunek w społeczeństwie niż posiadanie dyplomu magistra (sic!).
- Posiadanie świadectwa maturalnego pochodzącego z jakiegokolwiek kantonu daje możliwość rozpoczęcia studiów na wszystkich szwajcarskich uniwersytetach.
- Szwajcarski system edukacji charakteryzuje wysoka elastyczność: modyfikacje ścieżek kariery są możliwe w czasie trwania edukacji.

W szkolnictwie wyższym wyróżniamy cztery kategorie uczelni:

- Klasyczne uniwersytety (*Universities*),
- Uniwersytety Nauk Stosowanych, w tym techniczne (*Universities of Applied Science*),
- Uniwersytety Nauczycielskie (Universities of Teacher Education),
- Wyższe Szkoły Zawodowe (Higher Vocational Education).

W Szwajcarii obowiązuje System Boloński. Wszystkie uczelnie są państwowe i uczestniczą w programach mobilności Unii Europejskiej (np. Erasmus). Kształceniem nauczycieli zajmuje się 13 uniwersytetów w Szwajcarii. Zostały one utworzone w latach 2002-2004 na bazie 96 funkcjonujących wcześniej koledży nauczycielskich, w których połowę stanowiły średnie szkoły kształcące nauczycieli. Stworzenie tego aktualnie obowiązującego systemu zajęło około 15 lat. Jednym z największych uniwersytetów kształcących nauczycieli jest Uniwersytet Centralnej Szwajcarii (Central Switzerland). Jest on finansowany przez 6 kantonów i ma swoje kampusy

w 3 miastach: Lucernie, Schwyz oraz Zug. W uczelni tej przygotowuje się nauczycieli do kształcenia w przedszkolach, szkołach podstawowych oraz gimnazjach. Uczelnia oferuje także kursy podyplomowe. Uczelnia prowadzi także badania naukowe w zakresie edukacji oraz wspiera szkoły. W 2008 roku uczelnia ta posiadała 1440 studentów oraz 375 nauczycieli akademickich. Przeciętny koszt kształcenia studenta wynosił 20 do 25 tys. euro. Każdy student partycypował w kosztach kształcenia (czesne wynosi 900 euro rocznie).

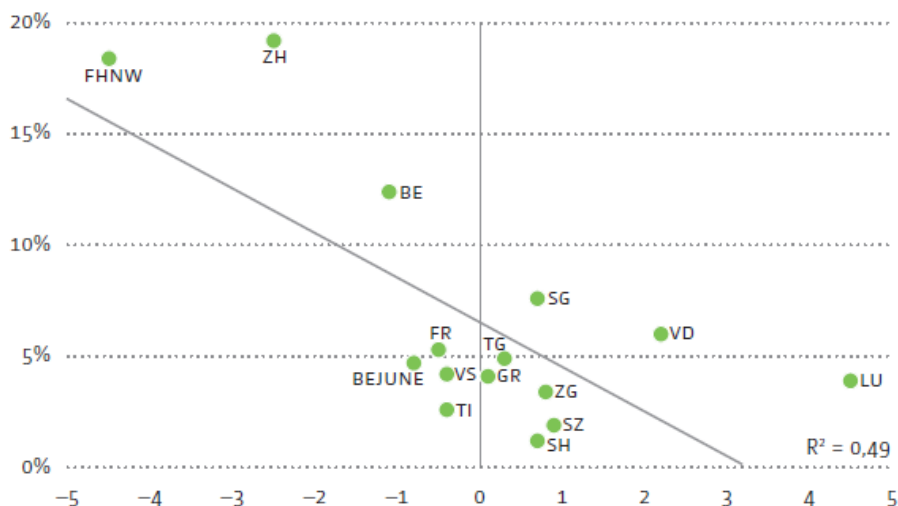
Obecnie w Szwajcarii obserwowany jest deficyt nauczycieli, czego efektem jest zwiększona intensywność kształcenia na kierunkach nauczycielskich. Oferowane są także programy zmiany zawodu dla osób nie posiadających wykształcenia nauczycielskiego. W Szwajcarii obserwujemy także dużą fluktuację w zawodzie nauczyciela. Federalne biuro statystyczne analizuje szczegółowo dane z rynku pracy nauczycieli i dostarcza szczegółowych prognoz dotyczących podaży nauczycieli (brane są pod uwagę m.in. odejścia na emeryturę, rezygnacja z zawodu itp.). Tempo rezygnacji z zawodu nauczyciela wynosiło w latach 7-8% rocznie w latach 2004-2009. Tempo rezygnacji z zawodu nie jest uwarunkowane cyklami koniunktury w gospodarce (tzn. nie można powiedzieć, że jeśli w gospodarce jest koniunktura, wówczas nauczyciele rezygnują z pracy w oświacie i podejmują pracę w gospodarce ani też, że praca nauczyciela jest sposobem na ucieczkę od bezrobocia). Obserwowany jest brak elastyczności liczby nauczycieli zatrudnionych w systemie wobec fluktuacji dotyczących liczby uczniów. Pewnego rodzaju wyzwaniem jest duże tempo odchodzenia na emeryturę wśród nauczycieli szwajcarskich, lecz presja z tego tytułu spada systematycznie od 2015 roku. Podobnie jak w innych krajach duży odsetek nauczycieli stanowią w Szwajcarii kobiety.

Wynagrodzenie nauczycieli jest atrakcyjne wobec stawek oferowanych absolwentom innych uczelni. Jeszcze lepsze warunki finansowe oferuje się nauczycielom szkół ponadgimnazjalnych, którzy jednak muszą kształcić się dłużej niż nauczyciele szkół podstawowych i gimnazjalnych. W szkołach mogą nauczać także absolwenci uniwersytetów, którym oferuje się na początku kariery nauczycielskiej niższe wynagrodzenie niż ich odpowiednikom z uniwersytetów nauczycielskich. Lecz po 5 latach od rozpoczęcia nauki ci ostatni zaczynają przewyższać pod względem płac absolwentów uniwersytetów nauczycielskich.

W 2013 roku na uniwersytetach nauczycielskich kształciło się 18 tys. studentów. Spośród wszystkich nauczycieli kształcących się w Szwajcarii 2/3 uczęszcza do uniwersytetów

nauczycielskich a około 30% zdobywa kwalifikacje nauczycielskie na nauk stosowanych w tym technicznych (University of Applied Sciences). W celu zapewnienia dopływu nauczycieli przygotowanych do nauczania w szkołach specjalnych 13 niemieckojęzycznych kantonów utworzyło wspólnie uniwersytet międzykantonalny (Intercantonal University for Special Needs Education (HfH)). Niektóre przedmioty wymagane dla nauczycieli szkół specjalnych są nauczane także na uniwersytetach nauk stosowanych. W niektórych kantonach (Genewa) nauczyciele są kształceni wyłącznie na uniwersytetach, a w innych tylko częściowo. Na poziomie konfederacji kształceni są nauczyciele szkół zawodowych (The Federal Institute for Vocational Education and Training (SFIVET)). Porozumienia międzykantonalne nie obejmują standaryzacji kształcenia nauczycieli. Wynika to różnych tradycji i autonomii kantonów. Pewną formą kompromisu standaryzacji a potrzebą zachowania autonomii kantonów jest formuła uniwersytetów nauczycielskich. Uniwersytety nauczycielskie są zarządzane na poziomie kantonów w przeciwieństwie do innych uniwersytetów, które mają struktury podległe rządowi krajowemu. Szwajcarski urząd statystyczny traktuje uniwersytety nauczycielskie jako „inne instytucje kształcenia wyższego”, a kursy oferowane przez uniwersytety nie są ujmowane w statystykach. W Szwajcarii funkcjonuje (2014) 12 uniwersytetów nauczycielskich oraz dodatkowo 3 koledże lub wydziały pedagogiczne przy uniwersytetach technicznych, w których kształcą się nauczycieli co najmniej do edukacji przedszkolnej i podstawowej. W sumie w tym formacie kształcą się ponad 80 % wszystkich studentów studiów nauczycielskich (i ponad 90% wszystkich studentów, którzy będą nauczycielami w szkołach objętych przymusem kształcenia). Generalnie rzecz biorąc programy nauczania nauczycieli w Szwajcarii są bardzo zróżnicowane. Połowa z uniwersytetów nauczycielskich to bardzo małe instytucje posiadające mniej niż 300 studentów. Pomimo rozdrobnienia instytucjonalnego nie są obserwowane tendencje do łączenia tych małych uczelni w większe. Na schemacie 1 przedstawiono stopień rozproszenia/koncentracji uczelni kształcących nauczycieli w Szwajcarii. Na osi X przedstawiono zmianę w udziale w rynku w latach 2006-2011, a na osi Y przedstawiono udział w rynku w 2006 roku. Wynika z niego, że dwie największe uczelnie (FHNW oraz ZH) mają udział w rynku dochodzący do 20% oraz, że większość uczelni ma udział poniżej 10%.

Schemat 1. Struktura rynku szkolnictwa wyższego dla nauczycieli edukacji przedszkolnej oraz nauczycieli szkół podstawowych w Szwajcarii

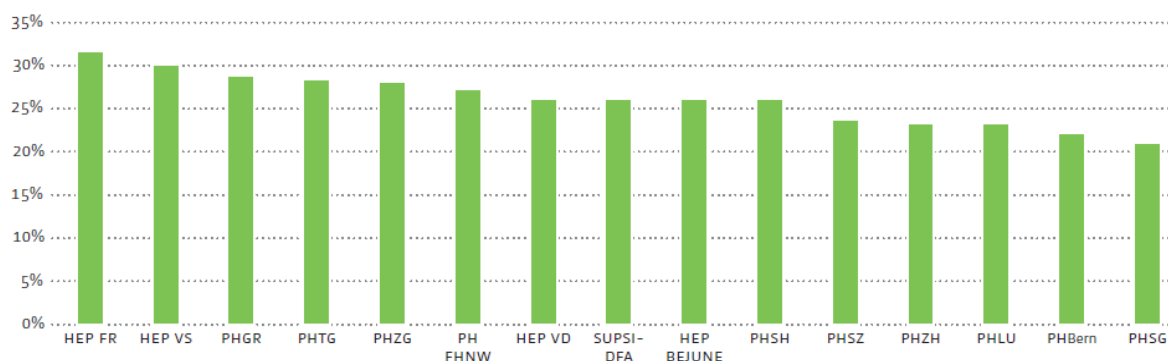
Źródło: Swiss education report, Swiss education system monitoring, Bern 2014, s.229.

Brakuje danych o tym, które uniwersytety nauczycielskie są najlepsze. Około 25% studentów w uniwersytetach nauczycielskich studiuje poza swoim macierzystym kantonem. Większą dywersyfikację jeśli chodzi o pochodzenie studentów z Szwajcarii wykazują mniejsze uniwersytety nauczycielskie. Tak jak wcześniej wskazano, duża autonomia uczelni sprawia, że programy nauczania w uniwersytetach nauczycielskich mogą się od siebie bardzo różnić, np. uniwersytety w zachodniej Szwajcarii oraz w kantonie Berno oferują kwalifikacje umożliwiające nauczanie zarówno w przedszkolach, jak i szkołach podstawowych. Tym nie mniej nauczyciele mogą specjalizować się w edukacji nauczania początkowego lub późniejszych klas szkoły podstawowej. W kantonach niemieckojęzycznych oraz kantonie Ticino oferuje się osobne kierunki nauczania dla obu rodzajów nauczycieli. Niektóre kantony oferują osobne programy nauczania dla nauczycieli edukacji przedszkolnej oraz szkół podstawowych. Kryteria przyjęcia kandydatów na kierunki kształcące nauczycieli edukacji przedszkolnej są zazwyczaj mniej restrykcyjne (np. certyfikat ukończenia szkoły średniej zamiast ukończenia szkoły wyższej). W różnych kantonach ukończenie kierunku nauczycielskiego daje uprawnienia do nauczania różnej liczby przedmiotów. W sytuacjach, gdy istnieje niedobór nauczycieli poszerzenie liczby przedmiotów nauczanych przez jednego nauczyciela budzi pewne kontrowersje.

Jednym z zarzutów, jaki pojawił się w Szwajcarii po przeniesieniu kształcenia nauczycieli na poziom szkolnictwa wyższego było odcięcie nauczycieli od możliwości

praktycznego doświadczania pracy dydaktycznej pod kątem większej dawki wiedzy teoretycznej (kształcenia akademickiego). Zarzuty te okazały się nieuzasadnione. Okazało się, że aktualny system kształcenia dostarcza wystarczającą dawkę umiejętności praktycznych. Według zaleceń EDK kandydaci na nauczycieli edukacji przedszkolnej oraz podstawowej powinni spędzać 20 do 30% całego okresu kształcenia w klasie lekcyjnej. Ponadto prowadzi się w Szwajcarii wiele badań naukowych na temat organizowania i rozwoju praktycznej strony nauczania. Badanie ankietowe wśród uniwersytetów potwierdziło, że 20 do 30% zajęć ma charakter praktyczny. Na tle innych krajów system kształcenia nauczycieli w Szwajcarii charakteryzuje bardzo wysoki stosunek liczby nauczycieli do liczby studentów. W niemieckojęzycznej Szwajcarii 65% studentów kierunków nauczycielskich posiada opiekę jednego mentora przez przynajmniej ¼ okresu ich nauki praktycznej. Tymczasem w Niemczech opiekę na takim poziomie posiada tylko 5% studentów. Na schemacie 2 przedstawiono odsetek godzin przeznaczanych w poszczególnych uniwersytetach nauczycielskich na edukację praktyczną nauczycieli.

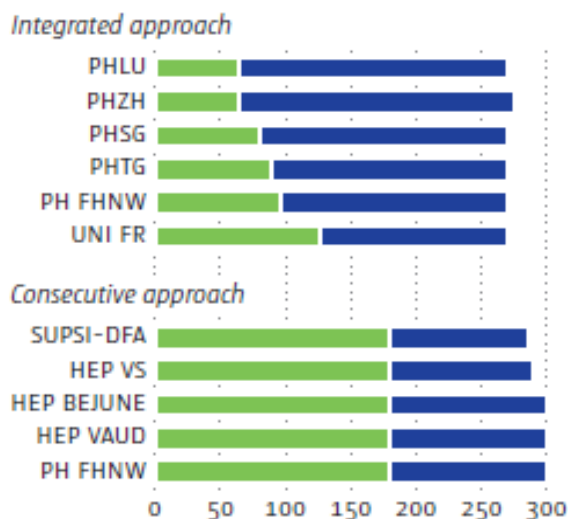

Schemat 2. Nauczanie praktyczne jako część całego procesu edukacji na uniwersytecie dla nauczycieli edukacji podstawowej, 2013.

Źródło: Swiss Education Report, Swiss Education System Monitoring, Bern 2014, s.231.

Kształcenie nauczycieli szkół podstawowych w zachodniej Szwajcarii oraz w Uniwersytecie FHNW opiera się na podejściu konsekwentnym, tzn., że kandydat na nauczyciela najpierw musi się legitymować posiadaniem dyplomu konwencjonalnego uniwersytetu, co oznacza w praktyce posiadanie 180 punktów ECTS. Ten model przywiązuje większą uwagę do silnych podstaw akademickich wiedzy przedmiotowej niż drugi stosowany w Szwajcarii model: model zintegrowany. W tym drugim modelu studenci zdobywają od 65 do 125 punktów ECTS za zaliczenie przedmiotów związanych z wiedzą przedmiotową. Na

schemacie 3 przedstawiono uniwersytety szwajcarskie, w których stosowane są dwa z wyżej wymienionych modeli. Na osi X przedstawiono całkowitą liczbę punktów ECTS zdobywanych przez nauczyciela. Pasek zielony oznacza udział przedmiotów kierunkowych związanych z przedmiotem nauczania a pasek niebieski udział pozostałych przedmiotów.

Schemat 3. Kształcenie przedmiotów kierunkowych w programach nauczania nauczycieli szkół podstawowych, 2013

Źródło: Swiss education report, Swiss Education System Monitoring, Bern 2014, s.232.

W modelu zintegrowanym przeznaczają się więcej czasu na kształcenie umiejętności nauczania konkretnych przedmiotów oraz na przekazanie studentom wiedzy naukowej o edukacji. Większość nauczycieli rozpoczynających kształcenie służące uzyskaniu kwalifikacji do nauczania w przedszkolach i szkołach podstawowych posiada dyplom ukończenia szkoły wyższej (licencjat) w uniwersytetach HEP BEJUNE oraz SUPSI. Z kolei w innych uniwersytetach ten wskaźnik wynosi mniej niż 40%. Różnice te można wyjaśnić lokalnymi i regionalnymi tradycjami. Bardzo niewielki odsetek nauczycieli edukacji przedszkolnej posiada dyplom ukończenia uniwersytetów (10 do 20%). Większość posiada certyfikat specjalistycznego liceum zawodowego dla nauczycieli edukacji przedszkolnej.

W Szwajcarii istnieje możliwość wykonywania zawodu nauczyciela przez osoby nie będące absolwentami uniwersytetów nauczycielskich. Stworzenie takiej ścieżki umożliwiającej rozpoczęcie wykonywania zawodu wynika z niedoboru nauczycieli w tym kraju. Kilka uniwersytetów nauczycielskich stworzyło specjalne programy kształcenia aby rozwiązać ten problem. Student w takim przypadku może uzyskać punkty ECTS za posiadane już kwalifikacje zdobyte wcześniej. Studenci takich kierunków już po pierwszym roku mogą

rozpocząć już praktyki nauczycielskie pod nadzorem mentora. Generalnie rzecz biorąc EDK od 2012 roku działa na rzecz tworzenia ułatwień dla osób nie posiadających dyplomu ukończenia uniwersytetu nauczycielskiego w celu rozpoczęcia przez takie osoby pracy w zawodzie nauczyciela. Na podstawie przeprowadzonych w 2013 roku w Szwajcarii badań, zauważono, że nie występują istotne różnice w kompetencjach pomiędzy nauczycielami, którzy ukończyli tradycyjną ścieżkę kształcenia i osobami, które weszły do zawodu w inny sposób. Wykonywanie zawodu nauczyciela w Szwajcarii przyciąga osoby z innych sektorów gospodarki ze względu na konkurencyjne wynagrodzenie oraz elastyczne godziny pracy.

W Szwajcarii dokonuje się pomiaru efektywności nauczania stosując następujące metody pomiarowe:

- Obserwacja w klasie,
- Wyniki rozwiązywania testów,
- Ankiety przeprowadzane wśród uczniów,
- Metoda mieszana,
- Metoda mieszana wraz z nadaniem wag poszczególnym czynnikom.

Pomiar edukacyjnej wartości dodanej ma tę wadę, że dotyczy tylko niektórych przedmiotów. Trudno np. stosować te podejście badawcze do ewaluacji przedmiotów takich jak muzyka, historia czy geografia. Kompetencje nauczycieli w Szwajcarii są prowadzone głównie za pomocą pomiaru wyników nauczania na studiach akademickich. Prowadzi się także wywiady z nauczycielami zaraz po zakończeniu studiów. Bada się także opinie uczniów na temat nauczyciela. W Szwajcarii niewiele uwagi poświęcono badaniom na temat relacji pomiędzy umiejętnościami pedagogicznymi nauczyciela a znajomością wiedzy przedmiotowej. Z badań niemieckich wynika, że aktywowanie wyższych funkcji poznawczych u ucznia następuje wówczas, gdy nauczyciel posiada zarówno wysokie umiejętności pedagogiczne jak i rozbudowaną wiedzę przedmiotową.

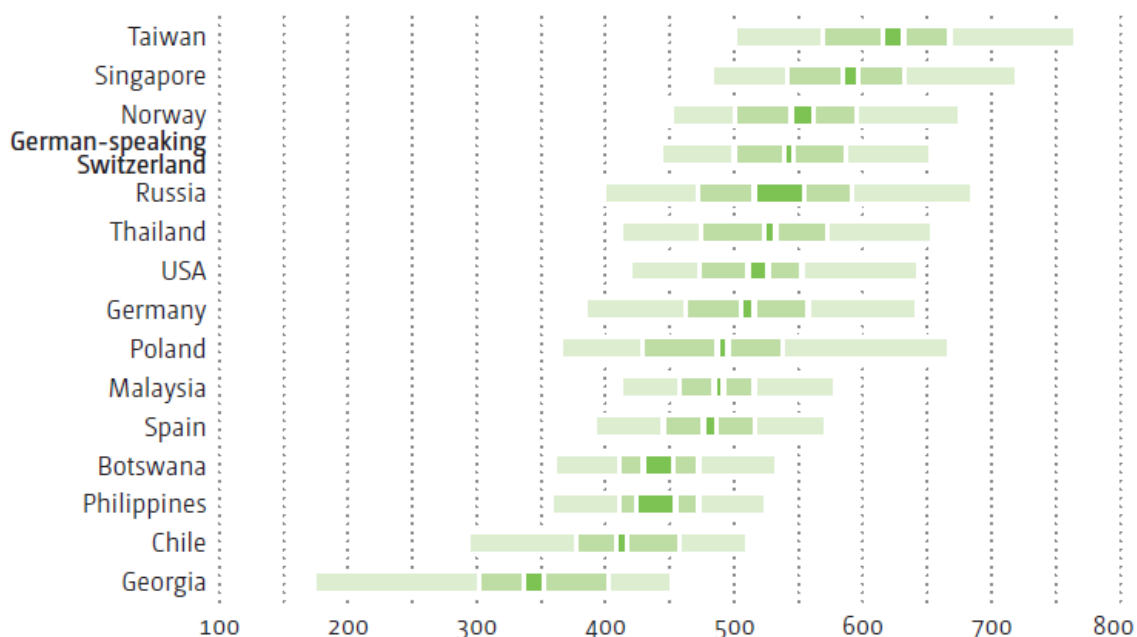
Dzięki przeprowadzonemu w 2010 roku badaniu porównawczemu dotyczącego kształcenia nauczycieli matematyki udało się ustalić, że kompetencje nauczycieli szwajcarskich plasują ich wśród jednych z najwyższych wśród badanych krajów⁸. Na schemacie 4

---

⁸ W badaniu uczestniczyli nauczyciele z 14 krajów. Polscy nauczyciele zajęli 7. miejsce po nauczycielach niemieckich, natomiast szwajcarscy zajęli 3 miejsce.

przedstawiono wyniki porównawcze zdolności matematyczne studentów studiów nauczycielskich przygotowujących do pracy w szkołach podstawowych.

Schemat 4. Zdolności matematyczne studentów kierunków nauczycielskich przygotowujących do pracy w szkołach podstawowych.

Źródło: Oser, F., Biedermann, H., Brühwiler, C., Kopp, M., Krattenmacher, S., & Steinmann, (2010). Deutschschweizer Lehrerausbildung auf dem Prüfstand: Wie gut werden unsere angehenden Lehrpersonen ausgebildet? Ein internationaler Vergleich. Freiburg: Universität, Departement Erziehungswissenschaften [w:] Swiss Education Report, Swiss Education System Monitoring, Bern 2014, s.237.

Okres kształcenia na kierunku nauczycielskim w uniwersytetach nauczycielskich trwa 5 lat. Odsetek studentów kończących studia uzyskaniem dyplomu wynosi 85% na pierwszym stopniu studiów. Natomiast na uniwersytetach technicznych wartość ta wynosi 77%, a dla pozostałych uniwersytetów 72%. Spoglądając na dalsze ścieżki kariery zawodowej absolwentów kierunków na uniwersytetach nauczycielskich można zauważyć, że bardzo niewielu absolwentów wybiera pracę poza szkołą (od 5% absolwentów przygotowanych do nauczania w szkołach podstawowych do 15% absolwentów przygotowanych do nauczania w szkołach ponadgimnazjalnych). Odsetek nauczycieli rezygnujących z zawodu w ciągu pięciu pierwszych lat jest bardzo niski. W okresie 2004-2013 83% nauczycieli nadal było zatrudnionych w szkołach 5 lat po uzyskaniu dyplomu przez nich. Jest to dobry predyktor jakości kształcenia nauczycieli i przygotowania do wykonywania zawodu.

Szwajcarski Urząd Statystyczny analizuje strukturę kosztów ponoszonych przez uniwersytety nauczycielskie. Zdecydowana większość kosztów jest przeznaczana na nauczanie właściwe (od 60 do ponad 80%). Na badania naukowe dotyczące edukacji przeznacza się około 5 do 10% budżetu uniwersytetów. Aby poprawić możliwości porównań, Szwajcarska konferencja Rektorów Uniwersytetów Nauczycielskich (COHEP) dokonała standaryzacji pomiaru kosztów operacyjnych dla wszystkich kursów (jako funkcję punktów ECTS). Okazało się, że koszty wynoszą średnio 32,2 tys. franków szwajcarskich. Okazało się także, że większe uniwersytety nie są w stanie uzyskać korzyści w skali i koszty kształcenia nauczycieli wcale nie są tam jednostkowo niższe. Uzyskanie korzyści skali w systemie nauczania wymagającym wysokiego odsetka nauczycieli akademickich przypadających na jednego studenta jest trudne do osiągnięcia. Ponadto uniwersytety nie wykazują się elastycznością w zatrudnieniu w odpowiedzi na wahania liczby studentów. Zróżnicowanie efektywności kosztowej najlepiej wyjaśnia zróżnicowanie w płacach nauczycieli akademickich w poszczególnych uniwersytetach.

Ze względu na strukturę ludności Szwajcarii można się spodziewać, że wśród nauczycieli szwajcarskich znajdzie się spora grupa osób pochodzenia zagranicznego. Jednak wśród studentów kierunków nauczycielskich udział obcokrajowców zarówno wykształconych w Szwajcarii jak i za granicą nie przekracza 20% dla nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych i 10% dla szkół zawodowych. W 2011 roku nauczyciele pochodzenia zagranicznego stanowili zaledwie 5% wszystkich nauczycieli zatrudnionych w Szwajcarii, czyli zaledwie nieco ponad 5 tys. osób.

Programy na uniwersytetach nauczycielskich są bardzo zróżnicowane. Znajdziemy tam przedmioty związane z wiedzą akademicką, przedmioty związane z umiejętnością nauczania oraz prowadzenia badań naukowych w edukacji oraz przedmioty praktyczne. Absolwent szwajcarskiego uniwersytetu nauczycielskiego potrafi łączyć teorię z praktyką nauczania oraz prowadzić badania własne. Głównym celem kształcenia nauczycieli w Szwajcarii jest przede wszystkim stworzenie silnych podstaw do umiejętności nauczania dzieci i osób dorosłych. Szwajcarski system szkolnictwa wyższego uwzględnia zasady Deklaracji Bolońskiej i składa się z dwóch stopni (licencjat i magister). Stosuje się punkty ECTS. Kwalifikacje do nauczania zdobyte w uniwersytetach są uznawane w całej Szwajcarii. Można wśród nich wyróżnić następujące:

- Kwalifikacje do nauczania w przedszkolach i/lub szkołach podstawowych,
- Kwalifikacje do nauczania w gimnazjach,
- Kwalifikacje do nauczania w szkołach maturalnych,
- Kwalifikacje do nauczania w szkołach specjalnych,
- Kwalifikacje do nauczania w terapii mowy oraz psychomotorycznej.

Kształcenie nauczycieli przedmiotów zawodowych odbywa się na uniwersytetach i innych instytucjach edukacyjnych. Decentralizacja szwajcarskiego systemu oświaty przejawia się m.in. tym, że kantony i gminy finansują 90% wydatków na edukację. Cały system edukacji w Szwajcarii jest systematycznie monitorowany, identyfikuje się główne wyzwania oraz mierzy postępy. Ważnym dokumentem jest publikowany co cztery lata raport o edukacji (Swiss Education Report). W szwajcarskich szkołach obowiązuje rejonizacja- uczniowie nie mają możliwości wyboru szkoły. Szkoły są bezpłatne. Każdy kanton jest odpowiedzialny za opracowanie podstawy programowej podzielonej na tygodniowe okresy. W Szwajcarii nie ma ogólnie krajowej podstawy programowej, lecz federalna konstytucja obliguje kantony do koordynacji i harmonizacji ich systemów edukacji. W związku z tym kantony opracowały regionalne podstawy programowe do nauczania języków. Szwajcaria posiada bardzo dobrze rozwinięty system szkolnictwa zawodowego oferujący nauczanie w systemie dualnym łączący w sobie praktyki zawodowe w miejscu pracy z nauczaniem w klasie (1 do 2 dni tygodniowo). Szkolnictwo zawodowe jest w Szwajcarii bardzo poważane i popularne (w tym kraju oferowana jest możliwość nauki 230 zawodów). Około 1/3 absolwentów szkół zawodowych kontynuuje naukę w szkołach maturalnych, które umożliwiają kontynuację nauki na uniwersytecie. Około 90% uczniów w Szwajcarii zdobywa dyplom ukończenia szkoły średniej, który umożliwia zarówno rozpoczęcie pracy zawodowej na rynku pracy jak i kontynuację, edukacji na studiach wyższych. Edukacja jest przymusowa dla dzieci w wieku 4 do 15/16 lat. Jeśli chodzi o szkolnictwo wyższe to można wyróżnić dwa rodzaje uczelni: uniwersytety oraz instytucje zapewniające szkolnictwo zawodowe i szkolenie (PET). Ten drugi rodzaj szkół jest przeznaczony dla posiadaczy świadectwa maturalnego ze szkoły zawodowej, którzy legitymują się kilkoma latami praktyki zawodowej. Około 45% osób dorosłych w Szwajcarii kończy edukację z dyplomem szkoły wyższej: 2/3 z nich to absolwenci uniwersytetów a 1/3 to absolwenci PET. Nauczyciele szwajcarscy są dobrze opłacani a ich status w społeczeństwie jest wysoki. W zależności od poziomu w systemie edukacji poczynając

od przedszkoli a kończąc na szkołach maturalnych, nauczyciele szwajcarscy przeznaczają na swoją edukację od 3 do 5 lat, np. nauczyciele edukacji przedszkolnej 3 do 4 lat. Nauczyciele są oceniani ze względu na ich postawy moralne, predyspozycje psychologiczne, zdolności intelektualne i wiedzę przedmiotową. W szkołach podstawowych obowiązuje jeden rodzaj wykształcenia dla nauczycieli, natomiast w szkołach średnich wyróżnia się dwa rodzaje: nauczający przedmiotów ogólnych, nie wyspecjalizowani w żadnym konkretnym przedmiocie. Drogą grupę stanowią nauczyciele nauczający przedmiotów specjalistycznych. Zwykle wymaga się od nich posiadania dyplomu ukończenia uniwersytetu. Nauczyciele kierunków nauczycielskich otrzymują dyplom pozwalający na nauczanie w edukacji przedszkolnej oraz podstawowej oraz akademicki stopień licencjata z edukacji przedszkolnej lub/i podstawowej.

Podsumowanie opisu systemu szwajcarskiego

Szwajcaria: dobre praktyki i wnioski dla Polski

Na podstawie analizy sytuacji w Szwajcarii warto odnotować następujące dobre praktyki i rekomendacje dla zmian w polskim systemie kształcenia nauczycieli:

- W Szwajcarii podkreśla się znaczenie interakcji pomiędzy dobrym przygotowaniem pedagogicznym nauczyciela a dobrą znajomością wiedzy z przedmiotu, którego naucza.
- System kształcenia nauczycieli w Szwajcarii jest transparentny dzięki wykorzystaniu punktów ECTS do porównywania całkowitej liczby godzin przeznaczanych w danej uczelni na wykształcenie nauczyciela.
- Proporcje pomiędzy liczbą godzin przeznaczanych na kształcenie pedagogiczne oraz kształcenie w zakresie przedmiotu są obiektem analiz i porównań.
- W Szwajcarii obowiązuje scentralizowany system kilkunastu uniwersytetów nauczycielskich, które stanowią rdzeń system kształcenia nauczycieli w tym kraju. Pomimo dużego stopnia autonomii kantonów w Szwajcarii, warto zwrócić uwagę na wysoki stopień centralizacji kształcenia nauczycieli w tym kraju.
- Transparentna struktura kosztów ponoszonych przez uniwersytety nauczycielskie (działalność dydaktyczna, badania naukowe, CEP, inne usługi). Koszty kształcenia nauczycieli są ważnym czynnikiem opisującym efektywność całego systemu.

- Wyróżnia się dwie kategorie nauczycieli szkół średnich. Dzięki temu można zapewnić uczniom dostęp do wiedzy przedmiotowej na najwyższym poziomie.
- Przy czym celem ostatecznym nie jest tutaj stworzenie równoległego wobec uniwersyteckiego obszaru tworzenia wiedzy naukowej. Chodzi raczej o wykształcenie wśród nauczycieli umiejętności refleksji, analitycznego myślenia, szacunku dla wiedzy naukowej i innych pozytywnych postaw, które powinny cechować każdego dobrego nauczyciela.
- Na podstawie przeprowadzonych w Szwajcarii badań, zauważono, że nie występują istotne różnice w kompetencjach pomiędzy nauczycielami, którzy ukończyli tradycyjną ścieżkę kształcenia i osobami, które weszły do zawodu w inny sposób. Warto zastanowić się nad zwiększeniem możliwości i udogodnień systemowych w Polsce: zamiast na przykład inwestować w szkolenia nauczycieli przedmiotów zawodowych warto rozważyć opcję alternatywną – inwestowanie w szkolenia osób z praktyki gospodarczej, które nie posiadają kwalifikacji nauczycielskich i tworzenie dla takich osób dalszych ułatwień w podejmowaniu pracy nauczyciela (także w niepełnym wymiarze godzin, we współpracy z pracodawcami).
- W Szwajcarii stosunkowo łatwo rozpocząć pracę w zawodzie nauczyciela osobie, o odpowiednich kompetencjach i poziomie motywacji, która nie ukończyła studiów nauczycielskich. Obserwowane są ułatwienia wejścia do zawodu nauczyciela osób bez formalnego wykształcenia nauczycielskiego, np. praktyków z doświadczeniem, w tym dla osób powracających do zawodu nauczyciela.

Ocena silnych i słabych stron szwajcarskiego systemu kształcenia nauczycieli

Poniżej przedstawiono ocenę szwajcarskiego systemu kształcenia za pomocą scoringu. Wysoką ocenę scoringową należy utożsamiać ze stwierdzeniem, że dane kryterium jest silną stroną danego systemu kształcenia nauczycieli, a niską, że słabą stroną. W prawej kolumnie dokonano oceny każdego kryterium wg następującej skali: 1 - słaba strona; 2 - ocena neutralna; 3 - silna strona.

Kryteria scoringowe	Ocena
1. Rygorystyczne procedury rekrutacji do zawodu nauczyciela	2
2. Ewaluacje nauczycieli pracujących w tym zawodzie	1
3. Uznawanie i wynagradzanie najbardziej efektywnych nauczycieli	1
4. Przejrzyste oczekiwania wobec kandydatów do zawodu nauczyciela	2
5. Elastyczność systemu wobec oczekiwań otoczenia społeczno-gospodarczego – zdolność do szybkiej adaptacji do potrzeb zmieniającej się gospodarki	2
6. Przygotowanie nauczycieli do pracy w środowisku wielokulturowym (praca z uczniami cudzoziemców itp.)	2
7. Wyposażenia nauczycieli w kompetencje umożliwiające zindywidualizowanie procesu nauczania i dostosowanie go do indywidualnych potrzeb ucznia	2
8. Kształtowanie samodzielności wśród studentów studiów pedagogicznych	1
9. Wpływ pracodawców na kształtowanie programów nauczania	2
10. Intensywność współpracy Ministerstwa Edukacji/Rządu z samorządami	3
11. Instrumenty umożliwiające uzyskiwanie informacji zwrotnej na temat pracy nauczycieli (w tym ewaluacja)	1
12. Objętość (nasycenie treściami) programów kształcenia nauczycieli	2
13. Przygotowanie metodyczne do nauczania przedmiotów ścisłych	2
14. Przygotowanie metodyczne do nauczania innych przedmiotów, ze szczególnym naciskiem na rozbudzenie zainteresowania ucznia danym przedmiotem	1
15. Bariery utrudniające przyjęcie do zawodu nauczyciela oparte na wysokich wymaganiach odnośnie wyników matury	1
16. Dostępność kursów podyplomowych i innych form kształcenia	2
17. Nacisk na aspekty praktyczne nauczania w czasie studiów nauczycielskich	2
18. Możliwość wejścia do zawodu nauczyciela kompetentnych osób (po uzupełnieniu wiedzy pedagogicznej), które nie skończyły studiów nauczycielskich (kształcenie nauczycieli może odbywać się zarówno w modelu równoległym (kształcenie pedagogiczne jest zintegrowane z kształceniem ogólnym w programie studiów magisterskich) lub modelu sekwencyjnym, w którym zdobywanie kompetencji do nauczania odbywa się po ukończeniu wykształcenia ogólnego)	3
19. Zdolność do wyprzedzania zmian w otoczeniu (antycypowanie zmian)	1
20. Nauczyciele szkół średnich muszą legitymować się stopniem magistra z przedmiotu, którego nauczają	2

21. Orientacja na uczenie się na błędach	1
22. Mechanizmy odmówienia prawa do kontynuacji studiów tym studentom, którzy nie uzyskują satysfakcjonujących wyników w nauce	2
23. Kształtowaniu u nauczycieli umiejętności nauczania interdyscyplinarnego (cross curricular)	1
24. Istnienie wyselekcjonowanych uczelni kształcących nauczycieli obok uniwersytetów „tradycyjnych”	3
25. Mentoring na studiach nauczycielskich obejmujący większość studentów	3
26. Akcentowanie rozwoju kompetencji badawczych wśród studentów	3

Brytyjski system kształcenia nauczycieli

Brytyjski system edukacji ma duże i znane na całym świecie tradycje sięgające średniowiecza. Brytyjskie szkolnictwo wyższe (a więc miejsce kształcenia zdecydowanej większości nauczycieli brytyjskich) uchodzi za najbardziej elitarne na świecie. Dziwić może więc fakt, że absolwenci brytyjskich uniwersytetów nie są w stanie wykształcić najlepszych na świecie absolwentów szkół podstawowych czy średnich⁹. Trzeba jednak przyznać, że o ile brytyjski system oświaty nie należy do najlepszych na świecie (jako całość) o tyle pojedyncze, najlepsze na świecie szkoły średnie (np. Eton), to szkoły brytyjskie. Spadek wyników kształcenia w ostatnich latach jest zauważalny w rankingach międzynarodowych. Nastąpił on wśród uczniów brytyjskich pomimo zwiększenia finansowania oświaty w ostatnich latach o 30 mld funtów. Dowodzi to, że **samo zwiększenie nakładów na oświatę i zapewnienie wysokich płac nauczycielom nie gwarantuje sukcesu edukacyjnego uczniom.**

W Wielkiej Brytanii nad systemem edukacji pieczę sprawuje Ministerstwo Edukacji (Department of Education). Ministerstwo to deleguje część autonomii do Szkocji, Irlandii Północnej i Walii. Delegacja kompetencji dotyczy przede wszystkim podstawy programowej (National Curriculum). W praktyce oznacza, to, że uczniowie w Szkocji i w Irlandii Pn. mają inne treści programowe i a w ich systemach edukacji kształtowane mogą być inne kompetencje.

⁹ <http://www.telegraph.co.uk/education/educationnews/10486887/UK-pupils-languish-in-international-league-tables.html>, [05.11.2017].

Stopień unifikacji systemów edukacji pomiędzy Anglią i Walią jest znacznie większy niż w przypadku dwóch pozostałych dwóch krajów (Irlandia Północna i Szkocja). Ponadto istnieją nieformalne bariery w przepływie nauczycieli pomiędzy krajami. Z przyczyn kulturowych i historycznych angielskiemu nauczycielowi bardzo trudno jest podjąć pracę nauczyciela w Szkocji czy Irlandii. Wiąże się to także z niezajomością języków Szkockiego, Irlandzkiego i Walijskiego, ale nie tylko. Jeśli chodzi o podstawę programową, to w jej ramach nie ma przedmiotów artystycznych, co oznacza, że szkoły nie są zobligowane do nauczania tych przedmiotów. Poza podstawą programową jest przedmiot Business Studies, który jest bliski koncepcyjnie polskiemu odpowiednikowi „Przedsiębiorczość”. Obecnie trwają prace nad reformą podstawy programowej w Anglii i Walii. Nowa podstawa programowa w Wielkiej Brytanii jest krytykowana z powodu zbyt dużego przeciążenia danymi faktograficznymi.

Brytyjski system edukacji wyróżnia się na tle większości innych krajów europejskich większą liczbą możliwości zdobycia kwalifikacji nauczycielskiej. W systemie brytyjskim określa się je mianem „routes into teaching”. System jest uznawany za „skomplikowany” nawet przez profesorów edukacji z brytyjskich uniwersytetów.

Aby zostać wykwalifikowanym nauczycielem należy rozpocząć program ITT (Initial Teacher Training). Kryteria przyjęcia są niższe dla nauczycieli przedmiotów, w których nie jest odczuwany deficyt nauczycieli. Następnie należy zdobyć drugą kwalifikację QTS (Qualified Teacher Status - w Anglii i Walii lub TQ w Szkocji). Kwalifikację QTS może nie być wymagana w szkołach niezależnych, akademiach i wolnych szkołach (free schools).

Programy kształcenia w Wielkiej Brytanii są dwójakiego rodzaju: około 50% z nich odbywa się w uczelniach (university led) a drugie 50% w szkołach (school led).

Każdy program kształcenia nauczycieli zawsze składa się z następujących komponentów:

- Co najmniej 122 dni praktycznego nauczania w co najmniej w dwóch szkołach,
- Studia akademickie służące poznaniu wiedzy przedmiotowej,
- Odbycie programu mentoringowego w zakresie dydaktyki (classroom management),
- Regularna ocena umiejętności nauczania.

Zaleca się aby kandydaci do zawodu nauczyciela przed podjęciem decyzji o rozpoczęciu studiów sami poszukiwali doświadczeń edukacyjnych, np. jako wolontariusze w pracy z młodzieżą. Zwraca się także uwagę przyszłym kandydatom na właściwe ocenienie swoich predyspozycji do nauczania dzieci i młodzieży w różnych grupach wiekowych. Kandydat do

zawodu powinien także rozmawiać z doświadczonymi nauczycielami. System brytyjski jest mniej sformalizowany i daje więcej niezależności samym kandydatom w ocenieniu ich motywacji. Z punktu widzenia Polski, program kształcenia, w którym absolwent uniwersytetu jest przysposabiany w ciągu dwuletniego okresu do zdobycia kwalifikacji nauczycielskiej może budzić kontrowersje. W takiej ścieżce kształcenia rola państwa w zakresie nadzoru jest bardzo ograniczona. Z drugiej strony system taki pozwala na lepszą selekcję kandydatów oraz ułatwia wejście do zawodu osobom, które po ukończeniu uniwersytetu pracowały poza oświatą.

Bardzo popularną formą zdobywania kwalifikacji nauczycielskiej QTS jest trwający jeden rok kurs oferowany przez uniwersytety zwany PGCE (Post-graduate certificate in education). Pozwala on na nauczanie w szkołach podstawowych i średnich. Inną formą zdobycia kwalifikacji QTS jest kształcenie w programie SCITT (School-centred Initial teacher training). Kursy takie są oferowane przez grupy szkół. Większość czasu na takich kursach jest poświęcona na zajęcia praktyczne z doświadczonymi nauczycielami. Kursy takie są szczególnie przydatne dla osób posiadających wcześniejsze doświadczenie w nauczaniu lecz nie posiadających formalnych kwalifikacji. Brytyjski system edukacji jest bardzo zróżnicowany. Ma to odzwierciedlenia także w funkcjonowaniu programu Teach First, którym zarządza organizacja charytatywna o tej samej nazwie. Służy on kształceniu nauczycieli dla szkół o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Charakterystyczna dla Wielkiej Brytanii wielorakość ścieżek kształcenia nauczycieli nie ma zauważalnego przełożenia na jakość edukacji. Jednak zdaniem ekspertów brytyjskich najbardziej odpowiednia jest ścieżka akademicka, w ramach której kandydaci do zawodu nauczyciela.

Wśród umiejętności nauczycieli akcentuje się jakość posiadanej wiedzy w obszarze języka ojczystego (język angielski) oraz matematyki. Z wielu badań na temat kompetencji innowacyjnych wyłania się wnioski, że zaledwie te dwa przedmioty (tzn. umiejętność komunikacyjna związana z językiem ojczystym oraz umiejętności matematyczne) są niezwykle ważnymi meta-kompetencjami wspierającymi innowacyjność. Nauczyciel jest zobowiązany do zdania dość trudnego testu (skills test) z matematyki i języka angielskiego. Inną interesującą cechą systemu szkolenia nauczycieli w Wielkiej Brytanii jest to, że staże nauczyciele muszą odbywać w co najmniej dwóch szkołach. W Wielkiej Brytanii istnieją standardy dla nauczycieli (teaching standards). Wśród tych standardów nie znajdują się wyrażone explicite określenia dotyczące kreatywności i innowacyjności. Natomiast znajdują się tam określenia pośrednie,

wśród nich m.in. wysokie oczekiwania (high expectations), promowanie rozwoju, elastyczność. Jeśli chodzi o rekrutację do zawodu nauczyciela, każdy nauczyciel musi przejść przez jednoroczny okres próbny (probation period). Posiada wtedy status „prawie wykwalifikowanego nauczyciela” (NQT – nearly qualified teacher). Ostatnim etapem kwalifikacji jest lekcja pokazowa (show lesson), w czasie tej lekcji w klasie obecni są przedstawiciele komisji kwalifikacyjnej (governing body). Nie ma ściśle określonych standardów tego, co musi zrobić nauczyciel, żeby dobrze wypaść na takiej lekcji. Jest tutaj bardzo duży poziom decentralizacji. To komisja, w której skład wchodzi m.in. dyrektor szkoły decyduje, czy nauczyciel „nadaje się do zawodu”, czy nie. Ogólne oczekiwania Ministerstwa Edukacji na poziomie krajowym wobec nauczycieli, sprowadzają się do:

- a) Przekazywania wiedzy przedmiotowej,
- b) Promowania pewnych zachowań uczniów,
- c) Uzyskiwania przez uczniów odpowiednich wyników w nauczaniu.

Z perspektywy rządu, idealny nauczyciel powinien:¹⁰

- zapewniać postępy w nauce,
- niwelować luki w umiejętnościach i wiedzy uczniów,
- zapewniać dyscyplinę w klasie,
- zapewniać wysoki poziom do uczenia się.

Z perspektywy rodziców:

- na poziomie szkoły podstawowej dotyczą zapewnienia mile spędzonego czasu w szkole, troski i miłości ze strony nauczycieli,
- na poziomie szkół średnich liczą się przede wszystkim wyniki.

Jeśli chodzi o wykorzystanie wiedzy naukowej (evidence-based education), to nauczyciele brytyjscy raczej nie śledzą na bieżąco postępów w rozwoju nauki. Wyjątkiem mogą być nauczyciele pracujący z dziećmi ze środowisk problemowych. Ta grupa nauczycieli często sięga do wiedzy z najnowszych badań z zakresu psychologii.

Status materialny nauczycieli w Wielkiej Brytanii, w przeciwieństwie aż do niedawna był bardzo wysoki. Zawód nauczyciela należał do 12 najlepiej opłacanych zawodów dla osób z wyższym wykształceniem. W ostatnich latach nie następowała indeksacja plac nauczycieli co

---

¹⁰ Na podstawie 10 wywiadów pogłębionych przeprowadzonych przez autora z profesorami edukacji z Wielkiej Brytanii w 2017 r.

sprawia, że płace realne nieco spadły ale nadal znajdują się wśród 12 najlepiej opłacanych zawodów. System awansu zawodowego jest w porównaniu z innymi krajami bardzo skomplikowany ponieważ istnieje kilka równoległych ścieżek otrzymania podstawowej, niezbędnej kwalifikacji QTS. Jedną z nich jest program Teach First przeznaczony dla osób, które nie mają przygotowania nauczycielskiego lecz posiadają wyższe wykształcenie i pozwala na szybkie wejście do zawodu. Program ten pozwala na podjęcie pracy nauczyciela niewykwalifikowanego już po 6 tygodniach przygotowania. Następnie kandydat musi znaleźć się na dwuletnim okresie próbnym.

W Wielkiej Brytanii istnieje system awansu zawodowego. Awans jest oparty na praktycznych kryteriach wynikających z pracy zespołowej nauczycieli w szkole. Ważną jednostką w obrębie szkoły jest „Departament”. Jest to jednostka grupująca nauczycieli danego przedmiotu. Każda szkoła posiada tyle takich jednostek, ile znajduje się przedmiotów w podstawie programowej. W ramach awansu zawodowego nauczyciel może objąć funkcję zastępcy kierownika (Deputy leader) lub kierownika takiej jednostki (head of department). Najwyższym stopniem awansu zawodowego jest możliwość objęcia funkcji dyrektora szkoły (School Head). W systemie brytyjskim proces kształcenia jest podzielony na etapy (key stages) związane z wiekiem uczniów. Jedną z funkcji kierowniczych w ramach awansu zawodowego jest objęcie roli koordynatora nauczania w danej grupie wiekowej (Key Stage leader). Etap 4 kończy się egzaminem GSCE – odpowiednikiem egzaminu gimnazjalnego. Po ukończeniu 16 roku uczniowie wybierają albo nauczanie ogólnokształcące (A-level) albo mogą wybrać szkołę zawodową. Jest to najwyższa funkcja nie licząc wicedyrektora i dyrektora szkoły. Funkcje kierownicze w szkołach podstawowych i średnich nieznacznie się różnią. W Anglii nauczyciel, który ukończy studia nauczycielskie, musi dodatkowo zdać egzamin. I w tym sensie wyróżnia to system angielski od innych. Na tle innych krajów takich jak: Korea czy Japonia rozpoczęcie pracy w zawodzie nauczyciela jest bardzo łatwe. W Anglii bardzo duży nacisk kładzie się na ewaluację i okresowe oceny nauczycieli. W Anglii proces rekrutacji nauczycieli i certyfikacji jest rozproszony pomiędzy kilka agencji. W Anglii znajduje się około 120 instytucji kształcących nauczycieli. Żeby rozpocząć naukę w tych instytucjach należy mieć zdany egzamin maturalny z danego przedmiotu i stopień licencjata. W Anglii za ocenę i weryfikację treści programowych w edukacji nauczycieli odpowiada specjalna agencja. Okres praktyk zawodowych w Anglii wynosi do 24 tygodni, bez podanego minimalnego okresu. W Anglii ocena stażysty jest

dokonywana przez doświadczonego nauczyciela, dyrektora szkoły lub doradcę akademickiego. W Anglii można uzyskać kilka kwalifikacji uprawniających do wykonywania zawodu nauczyciela. Dla nauczycieli ze stopniem licencjata są to: Bachelor in Education (B.Ed.), Bachelor of Arts with Qualified Teaching Status [B.A.(QTS)]. Dla nauczycieli ze stopniem magistra są to Post-graduate, Certificate in Education (PGCE). W Anglii zdobyte kwalifikacje nauczycielskie nie są ważne bezterminowo. Dla ambitnych nauczycieli wprowadzono możliwość ubiegania się o kwalifikację „progową” (AST) - pozwala ona na zwiększenie wynagrodzenia po jej uzyskaniu. W Anglii podobnie, jak w wielu innych krajach nowo przyjętym nauczycielom oferuje się wsparcie. Wsparcie może przybierać formę mentoringu w szkole lub warsztatów poza szkołą. W Anglii przeważa ta pierwsza forma. Nauczyciele po zdobyciu odpowiednich kwalifikacji mogą, ale nie muszą uczestniczyć w formach rozwoju zawodowego. Angielski system edukacji na tle innych krajów można uznać, za mało rygorystyczny, jeśli chodzi o formalne kryteria (najbardziej rygorystyczny system edukacyjny znajduje się w Japonii i Korei Pd.).

Przyciąganie do zawodu nauczyciela nowych kandydatów jest priorytetem Ministerstwa Edukacji (the Department for Education) oraz National College for Teaching & Leadership (NCTL). Koszt kształcenia nauczycieli w Anglii i Walii wynosi około 700 milionów funtów każdego roku. Zawód nauczyciela wykonuje w Anglii i Walii 450 tys. osób a rocznie trafia do zawodu około 30 nauczycieli z kwalifikacją (NQTs). Coraz mniej nowo przyjmowanych do zawodu nauczycieli zdobywa swoje kwalifikacje dzięki kursom uniwersyteckim (spadek z 67% w roku akademickim 2013/14 do 56% w 2015 r.), a coraz więcej zdobywa kwalifikacje dzięki kursom organizowanym przez szkoły. Według badań przeprowadzonych w 2016 r. wśród nauczycieli w Wielkiej Brytanii, którzy niedawno podjęli pracę (Newly Qualified Teachers, NQT) 81% badanych oceniło jakość edukacji na 7 lub wyżej w skali 10-stopniowej, a 1/3 jako 9 lub 10; ¼ zarekomendowałoby instytucję, która ich kształciła innym kandydatom.

Nauczyciele, którzy wybrali ścieżkę kształcenia odbywającą się w szkole (school-centred initial teacher training (SCITT)) oceniali ją średnio lepiej, niż nauczyciele, którzy zdobyli kwalifikacje nauczycielskie w uniwersytetach (HEI-led courses lub University-Led) oraz kursach praktycznych (Teach First). Nie należy jednak utożsamiać tego wyniku z wyższą oceną efektywności kształcenia – wpływ na jakość oceny mogła mieć sama satysfakcja z procesu edukacji. W ramach ścieżki SCITT-led School Direct, ci nauczyciele, którzy otrzymywali

wynagrodzenie byli mniej zadowoleni niż ci, którzy płacili opłatę za naukę. Większość nauczycieli deklarowała, że są dobrze do wykonywania zawodu i posiadała umiejętności potrzebne w XXI wieku. Szczególnie dobrze oceniali swoje ogólne umiejętności nauczania umiejętności, Najwyższej oceniali swoje umiejętności absolwenci ścieżki kształcenia SCIT. Kształcenie nauczycieli (Initial teacher training (ITT)) jest realizowane przez uczelnie (University) lub w obrębie szkoły przez instytucję do tego powołaną (a school centred initial teacher training provider (SCITT)). Aby zdobyć uprawnienia nauczycielskie należy legitymować się dyplomem ukończenia szkoły wyższej (teaching is a graduate-profession) a większość kandydatów rozpoczyna naukę zawodu nauczyciela po uzyskaniu uprawnień podyplomowych (post graduate level). Poniżej opisano ścieżki kształcenia:

- Provider-led (uczestnik opłaca czesne) studia podyplomowe – oferowane zarówno przez uczelnie, jak i w formie SCITTs. Kończą się uzyskaniem kwalifikacji QTS,
- School Direct (uczestnik opłaca czesne) – zaprojektowany przez grupę szkół w partnerstwie z uczelnią lub instytucją SCITT. Zwykle trwają jeden rok i kończą się uzyskaniem kwalifikacji QTS, – a także PGCE
- School Direct (SD) (uczestnik otrzymuje wynagrodzenie) - zaprojektowany przez grupę szkół w partnerstwie z uczelnią lub instytucją SCITT. Uczestnicy kursu są wybierane bezpośrednio przez szkołę lub partnerstwo, w której uczestniczy szkoła i otrzymują wynagrodzenie w trakcie nauki. Kurs zwykle jeden rok i kończą się uzyskaniem kwalifikacji QTS, – a także PGCE. Praktykanci są zatrudnieni na stanowisku nauczyciela niewykwalifikowanego (unqualified teacher) i są wspierani przez doświadczonych nauczycieli.
- Teach First – ścieżka szkoleniowa umocowana w konkretnej szkole. Przeznaczona dla zdolnych absolwentów uczelni, którzy mogą się wylegitymować dobrymi wynikami w nauce i oferuje możliwość nauczania w szkołach ze środowisk defaworyzowanych. Jest to program doskonalący umiejętności przywódcze. Trwa dwa lata. Kurs kończy się uzyskaniem PGCE. Pierwszy rok nauki kończy się uzyskaniem kwalifikacji QTS; a drugi NQT.

W systemie rozróżnia się trzy kategorie kandydatów:

- 1) absolwenci szkół wyższych zaraz po ukończeniu studiów (graduates) do 27 lat,

- 2) „Poszukiwacze kariery (career finders) - 27-31 lat,
- 3) Osoby zmieniające zawód (career changers) – w wieku 32+ lat.

Na podstawie danych z Ministerstwa Edukacji wiadomo, że najwyższy w ciągu ostatniej dekady współczynnik zdawalności w kursach nadających kwalifikacje nauczycielskie QTS kształtował się na poziomie od 86% do 92% (2016). 95% absolwentów znajdowało zatrudnienie zgodne ze zdobytymi kwalifikacjami w ciągu 6 miesięcy. W roku akademickim 2014/2015 kształciło się 30 tys. nauczycieli w Anglii.

Nauczyciele w Wielkiej Brytanii są zobowiązani do zdania egzaminu GCSE :

- z oceną C (grade C/grade 4) z matematyki i języka angielskiego, aby nauczać na poziomie szkoły średniej,
- oceną C z matematyki i języka angielskiego i przedmiotu z obszaru nauk ścisłych (a science subject), aby nauczać na poziomie szkoły podstawowej.

GCSE (ang. "The General Certificate of Secondary Education") to ekwiwalent polskiego egzaminu gimnazjalnego. Jest zdawany powszechnie w trakcie piątego roku nauki w szkole średniej (ang. Secondary Education) przez uczniów w wieku 16 lat na tak zwanym 11 roku (ang. Year 11) w Anglii, Walii i północnej Irlandii. Jest to warunek konieczny do kontynuowania nauki w systemie A-levels lub matury międzynarodowej. Przedmioty obowiązkowe to: angielski, matematyka, walijski (we wszystkich walijskich szkołach) oraz przedmiot "science" (ang. nauka), w ramach którego nauczane są zagadnienia z fizyki, chemii i biologii. O przyjęciu na program, którego ukończenie pozwala na zdobycie kwalifikacji nauczycielskich decyduje instytucja, która prowadzi studia nauczycielskie. Po ukończeniu studiów nauczycielskich nauczyciel otrzymuje status certyfikowanego nauczyciela (qualified teacher status (QTS)). Kandydaci na nauczycieli, którzy chcą podjąć naukę mogą otrzymać wsparcie w postaci stypendium. Generalnie rzecz ujmując, w systemie jest wyróżnionych kilka ścieżek dochodzenia do celu, jakim jest uzyskanie uprawnień do wykonywania zawodu (qualified teacher status) i jest to cecha wyróżniająca system brytyjski od wielu innych systemów kształcenia i doskonalenia nauczycieli, w tym polskiego. Ponadto nauczyciele mogą zdobyć kwalifikację pod nazwą PGCE (postgraduate certificate in education). Kurs jest roczny lub dwuletni. Inną formą doskonalenia zawodowego są kursy praktyczne odbywające się w co najmniej dwóch szkołach (School-led training). Także taka forma doskonalenia zawodowego (trwa 1 rok) pozwala na zdobycie kwalifikacji (QTS). Takie kursy w szkołach dają także

możliwość otrzymania certyfikatu PGCE. Kursy realizowane w szkołach są określane mianem SCITT (school-centred initial teacher training) oraz "Bezpośredni program szkoleniowy" (School Direct programme). Ten ostatni pozwala nauczycielowi pobierać wynagrodzenie za prowadzone zajęcia. Absolwenci tej ścieżki często są zatrudniani w szkole, w której ukończyli kurs.

W Wielkiej Brytanii przywiązuje się dużą wagę do nauczania matematyki. Jeśli chodzi o kształcenie nauczycieli zawód nauczyciela jest reklamowany na stronach Brytyjskiego Ministerstwa Edukacji (British Department of Education) jako: „możliwość doświadczenia wyjątkowej satysfakcji z pracy poprzez nauczania umiejętności, która ma kluczowe znaczenie dla sukcesu w życiu.” Na kursach dla nauczycieli matematyki akcentuje się znaczenie angażowania uczniów, rozbudzania zapałowania do przedmiotu. Nauczyciele są przygotowywani do nauczania różnych obszarów matematyki (algebra, geometria, arytmetyka itd.) oraz prowadzenia zajęć z uczniami z różnych grup wiekowych. Tak, jak w przypadku innych kursów zwieńczeniem jest otrzymanie kwalifikacji QTS. W systemie są przewidziane kursy uzupełniające wiedzę przedmiotową (subject knowledge) szczególnie z zakresu nauczania matematyki i fizyki. Kursy te są oferowane zarówno do absolwentów studiów danego kierunku (np. matematyka), jak i dla osób nie posiadających formalnego wykształcenia kierunkowego. Większość z tego rodzaju kursów jest bezpłatna (a fully funded subject knowledge enhancement (SKE) course). Fizyka staje się w Wielkiej Brytanii coraz bardziej popularna co przekłada się na zapotrzebowanie na nauczycieli fizyki. **Państwo wykorzystuje poziom stypendium w trakcie trwania kursu nauczycielskiego jako instrument regulowania rynku pracy.** Stypendia dla nauczycieli "deficytowych" są większe niż dla innych.

Ministerstwo prowadzi aktywną politykę przyciągania nauczycieli do wykonywania zawodu nauczyciela w specjalnościach deficytowych (np. chemia), informując o rosnącym popycie na udział w zajęciach z chemii wśród uczniów oraz oferuje wynagrodzenie dla nauczyciela chemii na poziomie przynajmniej 22 tys. funtów lub 28 tys. na obszarze Londynu. Oferuje także możliwości rozwoju zawodowego oraz perspektywę podwyżek.

Przygotowanie do wykonywania zawodu jest skoncentrowane na metodyce nauczania. Zakłada się, że absolwent systemu edukacji na poziomie średnim posiada wystarczającą wiedzę rozwój zawodowy koncentruje się na "uczeniu, jak uczyć innych". W ramach kształcenia zapewniane jest wsparcie ze strony mentorów i doradców metodycznych. Jako cel

ostateczny kształcenia wskazuje się uczynienie z absolwenta programu "pewnego siebie i inspirującego nauczyciela" (a confident and inspiring teacher).

Rząd Brytyjski czyni starania mające na celu zwiększenie znajomości języków obcych (głównym językami obcymi nauczonymi w szkołach brytyjskich są: Francuski, Niemiecki i Hiszpański). Z tego powodu prowadzi aktywną politykę zwiększania naboru na stanowiska nauczycieli języków obcych, a jednocześnie informuje potencjalnych kandydatów o rosnącym zapotrzebowaniu na nauczycieli językowych. Nauczanie języków jest przedstawiane jako sposobność otwarcia na inne kultury i doskonalenia umiejętności komunikacyjnych. Ponadto Ministerstwo Edukacji zachęca do podejmowania pracy nauczyciela języków obcych posiłkując się danymi z badania potrzeb pracodawców w Wielkiej Brytanii (CBI's Education and Skills Survey 2015), z którego wynika, że ¾ respondentów potrzebuje pracowników znających języki obce.

Nauczanie biologii jest przedstawiane przez Ministerstwo jako możliwość lepszego zrozumienia siebie i świata wokół nas. Nauczycielom oferowane jest stypendium w wysokości 15 tys. funtów. Akcentuje się znaczenie biologii jako wiedzy pozwalającej na wybranie przez uczniów szerokiej gamy ścieżek zawodowych. Warunki finansowe oferowane nauczycielom są takie same, jak w poprzednim przypadku.

Nauczanie geografii jest przedstawiane przez Ministerstwo jako możliwość lepszego poznania świata co ma rosnące znaczenie w warunkach globalizacji. Nauczycielom oferowane jest stypendium w wysokości 15 tys. funtów. Akcentuje się znaczenie geografii jako sposobu na inspirowanie kolejnych pokoleń. Być może autorzy nawiązują do kolonialnej przeszłości Wielkiej Brytanii, kiedy to sukces był kojarzony z aktywnością zawodową poza metropolią. Od nauczycieli geografii oczekuje się, aby uczyli o narodach zamieszkujących ziemię, miejscach, krajobrazach, procesach oraz historii naturalnej.

W Wielkiej Brytanii istnieje przedmiot pod nazwą Projektowanie i Technika (design and technology - D&T). Jest on przedstawiany przez Ministerstwo, jako nie tylko jako szansa na nauczenie się szerokiego spectrum umiejętności praktycznych ale także możliwość wykorzystania wizerunku z innych przedmiotów w praktyce. Z perspektywy rozwoju kompetencji proinnowacyjnych definicja i cele przedmiotu D&T są szczególnie istotne. Dalej w opisie Ministerstwa czytamy, że nauczyciel przedmiotu D&T teacher, będzie rozwijał kreatywność (nurture pupils' creativity) oraz rozwijał umiejętności wymyślania pomysłów, oraz wdrażania

ich w praktyce. Definicja przedmiotu D&T idealnie wpisuje się w koncepcję rozwoju kompetencji proinnowacyjnych związanych z indywidualnym poziomem jednostki. Ministerstwo nie wspomina o rozwoju kompetencji społecznych na tym przedmiocie ale za to mocno akcentuje konieczność łączenia wiedzy z różnych przedmiotów. Ponadto nauczyciele tego przedmiotu mają za zadanie rozwijanie u uczniów zaradności, innowacyjności i przedsiębiorczości. Można więc zauważyć inne podejście do nauczania niż w Polsce, gdzie przedsiębiorczość jest nauczania w ramach osobnego przedmiot podczas, gry w Wielkiej Brytanii jest ona “produktem ubocznym” nauczania przedmiotu D&T.

W nauczaniu historii akcentuje się znaczenie historii Wielkiej Brytanii oraz historii świata: od wydarzeń, które kształtowały rozwój cywilizacji, oraz postaci historycznych, które je kształtowały. Kolejną specjalnością nauczycielską jest edukacja religijna (Religious education (RE)). Przykłada się do niego duże znaczenie. Na jego lekcja uczniowie uczą się szacunku dla różnych wyznań, poznają różne praktyki religijne i ich wpływ na współczesny świat. Z punktu widzenia rozwoju kompetencji proinnowacyjnych, tak zdefiniowane cele przedmiotu wydają się wspierać rozwój kreatywności ale także umiejętność krytycznego myślenia. Od nauczyciela przedmiotu RE oczekuje się “intrygowania uczniów i zainteresowania przedmiotem. Tak jak w przypadku przedmiotu D&T podkreśla się znaczenie łączenia i wykorzystania wiedzy pochodzącej z innych przedmiotów. Nauczyciel powinien pozwalać uczniom na lepsze zrozumienie społeczeństwa, kultury i ich wpływu na jednostkę ludzką. Nauczyciele są przygotowywaniu do organizacji pracy w klasie, demonstrowania technik artystycznych, przedstawiania różnych rodzajów muzyki oraz nauczania sztuk performatywnych.

Nauczanie języka angielskiego w Wielkiej Brytanii są uznawane przez Ministerstwo za specjalność dająca największą satysfakcję z pracy nauczycielowi. Ma służyć inspirowaniu uczniów w celu poznania wszystkich swoich umiejętności oraz ma na celu nauczanie pisania i czytania (alfabetyzmu). Język angielski jest rdzeniem podstawy programowej w Wielkiej Brytanii i z tego względu Ministerstwo stara się przyciągnąć do zawodu najlepszych absolwentów. Jako główne cele dla nauczycieli języka angielskiego Ministerstwo przedstawia:

- 1) Wychowanie zdolności do wyrażania siebie w najlepszy możliwy sposób, zarówno ustnie, jak i pisemnie,
- 2) Rozwijanie u uczniów zdolności do krytycznego myślenia,

- 3) Pracę w grupie w celu badania i analizowania literatury współczesnej i klasycznej,
- 4) Zapewnienie, aby uczniowie uzyskali minimalny progowy wynik w egzaminach GCSE, w celu umożliwienia im dalszej kontynuacji nauki i rozwoju zawodowego.

Uprawnienia do wykonywania zawodu nauczyciel przedmiotów nauczania początkowego wymagają zdobycia umiejętności nauczania wielu przedmiotów. Nauczyciele są nauczani, jak pełnić rolę opiekuńczą w klasie, zapewnienie dzieciom poczucia komfortu i startu do dalszych etapów rozwoju w życiu. Nauczyciel wychowania fizycznego w szkole podstawowej (primary as a PE specialist) ma za zadanie nie tylko nauczanie wychowania fizycznego ale także powinien być zdolny do prowadzenia lekcji z innych przedmiotów (delivering high-quality lessons across the curriculum). Nauczyciel matematyki w szkole podstawowej (primary as a maths specialist) ma za zadanie dokonanie zmiany w życiu ucznia (make a real difference to young pupils' lives). Ponadto nauczyciele matematyki są szkoleni, jak uczyć innych przedmiotów w tym także podstaw informatyki. Ministerstwo poszukuje nauczycieli matematyki w szkołach podstawowych i oferuje stypendium w wysokości 6 tys. funtów w czasie okresu szkolenia. Specjalista z matematyki ma za zadanie także kontrolowanie na poziomie szkoły jakości nauczania matematyki przez innych nauczycieli.

W systemach edukacji na świecie można wyróżnić dwa modele kształcenia nauczycieli. W modelu pierwszym nauczyciel (consecutive) otrzymuje wykształcenie ogólne na uniwersytecie, a następnie kontynuuje naukę, aby uzyskać kwalifikacje nauczycielskie, np. we Francji jest to 3+2 lata a w Anglii 3 do 4 lat + 1 rok. W modelu drugim (concurrent) kształcenie nauczyciela jest połączone z kształceniem ogólnym, uniwersyteckim (np. w Niemczech trwa ona 3 lata). Różnica polega na tym, że decyzja o wyborze zawodu nauczyciela w pierwszym modelu jest podejmowana znacznie wcześniej niż w drugim. Każdy z modeli ma swoje wady i zalety. Jeśli kandydat do zawodu nauczyciela nie zmieni decyzji podjętej na początku, to będzie miał znacznie lepsze przygotowanie do zawodu wykonywania nauczyciela po przejściu przez model pierwszy. Anglia jest krajem, w którym funkcjonuje model mieszany. Zróżnicowanie modelu angielskiego wynika z faktu, że na rynku usług edukacyjnym funkcjonują różne instytucje kształcące nauczycieli, zarówno takie przypominające model francuski i niemiecki. W Anglii można zostać nauczycielem zarówno studiując na studiach dziennych, zaocznych, a także na kursach doksztalających. W każdym z tych przypadków w Anglii bardzo ważne jest

doświadczenie praktyczne. W Anglii kandydaci do zawodu nauczyciela poświęcają dużo czasu na obserwowanie doświadczonych pracy w czasie pracy w klasie. Następnie zaczynają sami uczyć w klasie, gdy poczują pewność oraz gotowość do samodzielnej pracy. Okres nauki praktycznej zależy od długości wcześniejszego przygotowania teoretycznego kandydata do zawodu nauczyciela. Dla osób które studiowały 3 lata okres przyuczenia praktycznego trwa 24 tygodnie, a jeśli dana osoba kształciła się 4 lata okres trwa 32 tygodnie. Kandydaci do zawodu nauczyciela pracują pod nadzorem opiekunów uczelni w której studiowali oraz pod nadzorem starszych nauczycieli (opiekunów stażu ze szkół w których prowadzą zajęcia praktyczne). Nauczyciele w Anglii są pracownikami sektora publicznego ale nie mają statusu urzędnika państwowego. Są zatrudnienie albo przez samorząd albo inną instytucję zarządzającą szkołą. Kontrakty mogą być zarówno na czas określony jak i nieokreślony. Niedawno w Anglii przeprowadzono reformę wstępnej edukacji nauczycieli, która zakłada zróżnicowanie ścieżek prowadzących do statusu wykwalifikowanego nauczyciela (QTS). W ramach tej reformy kształcenia nauczycieli większy wpływ na jakość kształcenia przekazano szkołom. Rola szkół wyższych polega na akredytacji instytucji kształcących nauczycieli i szkół. Akredytacja dotyczy samych instytucji a nie kursów przez nie prowadzonych. Kandydaci do zawodu nauczyciela w Wielkiej Brytanii są zachęceni do rozpoczęcia szkolenia poprzez:

- 1) System stypendiów, który przysługuje w trakcie procesu nauki,
- 2) Możliwości uzyskiwania dochodów z nauczania w trakcie procesu szkolenia (przed uzyskanie formalnych kwalifikacji),
- 3) Siatkę wynagrodzeń. Szczególnie atrakcyjne płace są oferowane dyrektorom szkół.

Jednym z najczęściej wymienianych przez Ministerstwo argumentów, który ma przyciągać do zawodu nauczyciela jest wysokość stypendiów, jakie można otrzymywać w czasie procesu szkoleniowego. Ponadto ważny jest poziom płacy minimalnej. Poziom oferowany stypendiów jest bardzo zróżnicowany ze względu na zapotrzebowanie na nauczycieli danego przedmiotu i specjalności. Jak się wydaje jest to ważny instrument regulujący popyt i podaż na rynku pracy w brytyjskiej oświacie.

Poza płacami nauczycieli brytyjskich przyciągają do zawodu następujące bodźce materialne:

- Płatny urlop, dłuższy niż w wielu innych zawodach w Wielkiej Brytanii, nauczyciele w Wielkiej Brytanii pracują 195 dni w roku,
- Wysokie emerytury,

- Dodatek za pracę z dziećmi o specjalnych potrzebach (special educational needs (SEN) allowance) – wynosi on od 2-4 tys. funtów rocznie,
- Dodatkowe wynagrodzenie za przyjęcie na siebie dodatkowych obowiązków (teaching and learning responsibility (TLR) payments).

Nauczyciele ponadto mają możliwość otrzymania spersonalizowanej usługi w postaci doradztwa (Premier Plus service), gdzie nauczyciel może skontaktować się z ekspertem.

Proces selekcji do zawodu nauczyciela jest zdecentralizowany. Instytucje oferujące szkolenie nauczycieli analizują ich dorobek i podejmują decyzje o przyjęciu bądź odrzuceniu kandydatury. Jednym ze sposobów na zwiększenie szans na przyjęcie jest odbycie praktyki w szkole (school experience), gdzie praktykant współpracuje z doświadczonym nauczycielem (shadowing). W Wielkiej Brytanii jest szeroka oferta instytucji oferujących możliwość zdobycia kwalifikacji nauczycielskich. Potencjalni kandydaci mogą je wstępnie ocenić w Internecie, lecz także są organizowane targi edukacyjne (information event). Ministerstwo prowadzi badania satysfakcji wśród absolwentów kierunków nauczycielskich. Dzięki temu kandydaci mogą się zapoznać z opiniami absolwentów kierunków nauczycielskich.

Kandydat może jednocześnie złożyć aplikację do maksymalnie trzech instytucji kształcenia. Zaleca się, aby kandydat wybrał kursy zarówno praktyczne jak i teoretyczne (school-led oraz university-led courses). Aplikację składa się przez portal (UCAS Teacher Training portal). W liście motywacyjnym należy wskazać:

- 1) Powody, dla których kandydat chce zostać nauczycielem, dlaczego nauczanie będzie sprawiało mu radość i dlaczego wybrał dany przedmiot i grupę wiekową,
- 2) Cechy osobiste, które predestynują kandydata do pracy w szkole, umiejętności komunikacyjne, organizacyjne, i kreatywność są najważniejsze (sic!),
- 3) Jak poprzednie doświadczenia zawodowe wpływają na decyzję o podjęciu nauki. Należy podać przykłady tego, co dana osoba się nauczyła i w jaki sposób to doświadczenie pomoże jej w pracy w szkole,
- 4) Jakie doświadczenia zdobyła osoba w czasie staży (school experience placements) i jaki wpływ miał staż na podjęcie decyzji o aplikowaniu,
- 5) Inne doświadczenia w pracy z młodzieżą.

List motywacyjny ma decydujące znaczenie o przyjęciu na studia nauczycielskie. Jego objętość jest ograniczona do 4 tys. znaków. Organizacja UCAS na bieżąco monitoruje treść

składanych listów i porównuje je z już złożonymi w celu wykrycia ewentualnych plagiatów. Ponadto potrzebne są dwie referencje: jedną główną ('principal') i drugą ('secondary'). W referencji głównej należy przedstawić informacje pochodzące z instytucji edukacyjnej, a w drugiej z instytucji rynku pracy. Referencje pochodzące ze szkoły powinny pochodzić od dyrektora szkoły. Kolejnym etapem na drodze do rozpoczęcia kursu nauczycielskiego jest rozmowa kwalifikacyjna. Nie ma jednego standard scenariusza takiej rozmowy. Ponadto kandydacie przystępują do egzaminów wstępnych z języka angielskiego i matematyki (professional skills tests in numeracy and literacy). Pierwsze podejście jest bezpłatne, do egzaminu można podchodzić trzy razy ale poprawki (resits) są płatne. Egzaminy można zdawać w certyfikowanych centrach egzaminacyjnych.

Ministerstwo zachęca kandydatów do pracy w zawodzie nauczyciela za pomocą następujących argumentów:

- 1) Duża satysfakcja z pracy,
- 2) Bezpieczeństwo zatrudnienia,
- 3) Łatwość znalezienia pracy: 9 na 10 absolwentów kierunków nauczycielskich znajduje pracę w ciągu 6 miesięcy lub mniej po ukończeniu studiów,
- 4) Atrakcyjność pracy czego dowodem jest, że po pięciu latach pracy 70% nauczycieli nadal pozostaje w zawodzie,
- 5) Trzynastotygodniowy urlop,
- 6) System awansu zawodowego,
- 7) Rozwój zawodowy, np. w obszarze przywództwa oferowany jest program rozwoju zawodowego,
- 8) Możliwość ukierunkowania swojego rozwoju zawodowego na przedmiot nauczania. Można objąć stanowiska Head of Department lub Leading practitioner. Nauczyciel na takich stanowiskach nadal udziela się ucząc w klasie ale jednocześnie ma za zadanie szkolenie nowych nauczycieli albo jako ekspert od nauczania danego przedmiotu w szkole (leading authority on your subject within the school),
- 9) Możliwość przyjęcia roli opiekuna (pastoral care) udzielania się w obszarze wychowawczym, w tym także dla młodzieży ze środowisk de faworyzowanych.

Ministerstwo oferuje specjalny program powrotu do zawodu nauczyciela z resortu nauczania języków obcych, matematyki i fizyki. Zawiera on możliwość konsultacji z ekspertem, szkolenia, i dostęp do informacji o wakatach na stanowiskach nauczycielskich w okolicy zamieszkania danej osoby. W czasie okresu przygotowawczego do powrotu do zawodu oferowane są niewielkie wynagrodzenie (600 funtów). Ministerstwo zachęcając do zdobycia kwalifikacji nauczyciela przedmiotów początkowych akcentuje znaczenie nauczyciela dla dalszego rozwoju dziecka.

Aby zostać nauczycielem nauczania początkowego należy mieć ukończone studia wyższe oraz zdany egzamin GCSE na poziomie conajmniej C (lub jego odpowiednik equivalent) z języka angielskiego, matematyki oraz nauki (science). Należy także zdać test z zakresu matematyki i posługiwania się językiem (numeracy oraz literacy).

Dla kandydatów dostępne są cztery ścieżki szkoleniowe (training routes). Wszystkie prowadzą do uzyskania statusu nauczyciela przedmiotów początkowych (EYTS):

Podsumowanie opisu systemu brytyjskiego

Wielka Brytania: dobre praktyki i wnioski dla Polski

- Decentralizacja systemu polegająca na pozostawianiu pełnej swobody Ministerstwo Edukacji Irlandii, Walii i Szkocji może stanowić asumpt o dyskusji nad stworzeniem regionalnych systemów oświaty. Zróżnicowanie kulturowe Polski jest faktem. W związku z tym niebezzasadne mogłoby być danie większej swobody regionom (województwom) w decydowaniu o pewnych komponentach podstawy programowej. Na przykład w bardziej konserwatywnych częściach kraju możnaby więcej czasu uczniów przeznaczać na nauczanie religii itp.
- Państwo wykorzystuje poziom stypendium w trakcie trwania kursu nauczycielskiego jako instrument regulowania rynku pracy – warunki finansowe oferowane kandydatom nauczycieli są proporcjonalne do deficytu nauczycieli od danej specjalności na rynku pracy).
- Bardzo dużą wagę przykładają do wyników egzaminów maturalnych. Słabe wyniki eliminują. W sytuacji niżu demograficznego jedynie radykalne zmniejszenie liczby

uczelnii kształcących nauczycieli mogłoby poprawić stosunek liczby kandydatów do liczby miejsc (tzn. de facto utrudnić kandydatom przyjęcie na studia).

- Elastyczność systemu rekrutacji - wielorakość ścieżek (routes) otrzymania kwalifikacji nauczycielskiej pozwoliłaby w Polsce otworzyć możliwość nauczania w szkołach większej liczbie osób, które nie ukończyły kierunków nauczycielskich. Rząd Wielkiej Brytanii czyni starania aby do zawodu nauczyciela mogli trafiać praktycy. Przejawem tego jest m.in. program Teach First, gdzie praktykując w szkole i jednocześnie ucząc się zawodu można osiągnąć status nauczyciela (QTS).
- Specjalne, podwyższone wynagrodzenie dla nauczycieli zatrudnianych w obszarze, gdzie PKB na głowę mieszkańca jest znacząco wyższy niż w pozostałych częściach kraju przyciąga do zawodu nauczyciela osoby, które z łatwością znalazłyby pracę w sektorze przedsiębiorstw (Londyn). Można rozważyć także wprowadzenie zróżnicowania dochodów nauczycieli ze względu na region Polski, np. obecnie siła nabywcza pensji nauczyciela mianowanego w Białymstoku jest znacznie większa niż jego odpowiednika w Warszawie czy w Gdańsku.
- Wysoki status społeczny i reputacja zawodu nauczyciela w społeczeństwie. Nauczyciele są poważani a ich płace należą do 12 najlepiej opłacanych zawodów w Wielkiej Brytanii (choć w ostatnich latach płace nie były indeksowane co nieco obniżyło realny poziom wynagrodzeń). Jednak w przeciwieństwie do Polski przypadki posiadania dodatkowego źródła zatrudniania i dochodu przez nauczycieli są rzadkie. W Polsce płace nauczycieli nie są bardzo wysokie ale nie są one tożsame z dochodami uzyskiwanymi przez nauczycieli. Wielu nauczycieli w Polsce prowadzi równoległe działalności dochodowe.
- Atrakcyjność finansowa na początku jest wysoka. Oferowane są dodatki za pracę w Londynie oraz stypendia dla nauczycieli wybranych specjalności (m.in. matematyki). Stypendia dla najlepszych studentów kształcących się w zawodzie nauczyciela mogłby przyciągnąć osoby o najwyższych aspiracjach intelektualnych.
- W Wielkiej Brytanii zwraca się uwagę na konieczność odbywania praktyki w więcej niż jednej szkole. Zwiększenie liczby szkół, w których praktykę musiałby odbywać nauczyciel byłoby cennym posunięciem w Polsce.
- Brytyjski systemie edukacji słynie z wysokiego poziomu edukacji na poziomie średnim. Można więc wnioskować, że ciężar kształcenia nauczycieli spoczywa ... na szkołach

średnich, które wyposażają absolwentów w kompetencje na tyle wysokie, że dalsze kursy i doskonalenie zawodowe nie wymagają rozłożonych w czasie form doskonalenia nauczycieli, takich jakie mamy w Polsce.

- W Wielkiej Brytanii obowiązuje system szkolenia i edukacji nauczycieli (teaching standards). W ramach tego systemu wyróżnia się kilka ścieżek (routes), prowadzących do uzyskania kwalifikacji niezbędnych do wykonywania zawodu nauczyciela. Być może warto także wprowadzić w Polsce większe zróżnicowanie możliwości uzyskiwania uprawnień do nauczania w szkole. Może mieć to pozytywny wpływ na jakość systemu edukacji, ponieważ trafiają do niego nauczyciele, o znaczenie bardziej zróżnicowanym doświadczeniu zawodowym, pochodzący z różnych środowisk profesjonalnych, np. jedną ze ścieżek w Wielkiej Brytanii jest ścieżka związana z doświadczeniem wojskowym kandydata na nauczyciela (troops).
- W Wielkiej Brytanii stosunkowo łatwo rozpocząć pracę w zawodzie nauczyciela osobie, o odpowiednich kompetencjach i poziomie motywacji, która nie ukończyła studiów nauczycielskich. Obserwowane są ułatwienia wejścia do zawodu nauczyciela osób bez formalnego wykształcenia nauczycielskiego, np. praktyków z doświadczeniem, w tym dla osób powracających do zawodu nauczyciela.

Ocena silnych i słabych stron brytyjskiego systemu kształcenia nauczycieli

Poniżej przedstawiono ocenę brytyjskiego systemu kształcenia za pomocą scoringu. Wysoką ocenę scoringową należy utożsamiać ze stwierdzeniem, że dane kryterium jest silną stroną danego systemu kształcenia nauczycieli, a niską, że słabą stroną. W prawej kolumnie dokonano oceny każdego kryterium wg następującej skali: 1 - słaba strona; 2 - ocena neutralna; 3 - silna strona.

Kryteria scoringowe	Ocena
1. Rygorystyczne procedury rekrutacji do zawodu nauczyciela	2
2. Ewaluacje nauczycieli pracujących w tym zawodzie	1
3. Uznawanie i wynagradzanie najbardziej efektywnych nauczycieli	1

4. Przejrzyste oczekiwania wobec kandydatów do zawodu nauczyciela	2
5. Elastyczność systemu wobec oczekiwań otoczenia społeczno-gospodarczego – zdolność do szybkiej adaptacji do potrzeb zmieniającej się gospodarki	1
6. Przygotowanie nauczycieli do pracy w środowisku wielokulturowym (praca z uczniami cudzoziemców itp.)	3
7. Wyposażenia nauczycieli w kompetencje umożliwiające zindywidualizowanie procesu nauczania i dostosowanie go do indywidualnych potrzeb ucznia	1
8. Kształtowanie samodzielności wśród studentów studiów pedagogicznych	1
9. Wpływ pracodawców na kształtowanie programów nauczania	1
10. Intensywność współpracy Ministerstwa Edukacji/Rządu z samorządami	1
11. Instrumenty umożliwiające uzyskiwanie informacji zwrotnej na temat pracy nauczycieli (w tym ewaluacja)	1
12. Objętość (nasylenie treściami) programów kształcenia nauczycieli	2
13. Przygotowanie metodyczne do nauczania przedmiotów ścisłych	2
14. Przygotowanie metodyczne do nauczania innych przedmiotów, ze szczególnym naciskiem na rozbudzenie zainteresowania ucznia danym przedmiotem	1
15. Bariery utrudniające przyjęcie do zawodu nauczyciela oparte na wysokich wymaganiach odnośnie wyników matury	2
16. Dostępność kursów podyplomowych i innych form kształcenia	3
17. Nacisk na aspekty praktyczne nauczania w czasie studiów nauczycielskich	1
18. Możliwość wejścia do zawodu nauczyciela kompetentnych osób (po uzupełnieniu wiedzy pedagogicznej), które nie skończyły studiów nauczycielskich (kształcenie nauczycieli może odbywać się zarówno w modelu równoległym (kształcenie pedagogiczne jest zintegrowane z kształceniem ogólnym w programie studiów magisterskich) lub modelu sekwencyjnym, w którym zdobywanie kompetencji do nauczania odbywa się po ukończeniu wykształcenia ogólnego)	3
19. Zdolność do wyprzedzania zmian w otoczeniu (antycypowanie zmian)	1
20. Nauczyciele szkół średnich muszą legitymować się stopniem magistra z przedmiotu, którego nauczają	1
21. Orientacja na uczenie się na błędach	1
22. Mechanizmy odmówienia prawa do kontynuacji studiów tym studentom, którzy nie uzyskują satysfakcjonujących wyników w nauce	1
23. Kształtowaniu u nauczycieli umiejętności nauczania interdyscyplinarnego (cross curricular)	1

24. Istnienie wyselekcjonowanych uczelni kształcących nauczycieli obok uniwersytetów „tradycyjnych”	3
25. Mentoring na studiach nauczycielskich obejmujący większość studentów	3
26. Akcentowanie rozwoju kompetencji badawczych wśród studentów (dotyczy tylko ścieżek nauczania na uniwersytetach)	3

Wnioski końcowe

W niniejszym opracowaniu dokonano przeglądu systemów kształcenia nauczycieli w wybranych krajach europejskich. Opis systemu kształcenia w każdym z siedmiu analizowanych krajów został zakończony sekcją zawierającą dobre praktyki i wnioski dla wprowadzenia ewentualnych zmian w polskim systemie kształcenia nauczycieli a także oceną scoringową 26 kryteriów.

W dalszej części niniejszego podsumowania przedstawione zostaną najważniejsze wnioski i rekomendacje. W celu zapewnienia najbardziej syntetycznego wyводу wnioski i rekomendacje te nie zawierają wskazań dotyczących kraju pochodzenia. W niektórych przypadkach dany wniosek lub rekomendacja może pochodzić z więcej niż jednego kraju np. wnioski dotyczące decentralizacji polskiej oświaty pochodzą z analizy krajów takich, jak Wielka Brytania, Niemcy, Szwajcaria. Przedstawione poniżej wnioski i rekomendacje nawet jeśli nie zostaną w pełni wykorzystane i wdrożone mogą stanowić wartościowy materiał do debaty publicznej i wypracowania silniej niż dotychczas osadzonych w badaniach empirycznych przesłanek za niedokonywaniem zmian i utrzymaniem obecnego status quo.

1. Należy stworzyć wizję polskiego systemu oświaty. Obecnie w debacie publicznej brakuje zrozumiałego dla większości obywateli inspirującego celu, jakiemu ma służyć polska oświata, w tym także kluczowy dla niej system kształcenia nauczycieli.
2. Należy zadbać o zrównoważoną dystrybucję kompetencji nauczycieli tak, aby najlepsi nauczyciele trafiali do różnych szkół w całym kraju, a nie tylko szkół elitarnych, zwykle w dużych miastach.
3. Nauczyciele powinni w czasie trwania całego programu studiów doskonalić się w zakresie współpracy zarówno między sobą, jak i z podmiotami zewnętrznymi w otoczeniu szkoły.
4. Należy stworzyć zintegrowany dokument (mapę) pokazującą obszary autonomii oraz obszary centralizacji i dopiero po opracowaniu takiego dokumentu tworzyć przepisy wykonawcze. Centralizacja/decentralizacja to jeden z ważnych aspektów kształcenia nauczycieli. W niektórych krajach decentralizacja jest związana z autonomią uczelni kształcących nauczycieli, a w innych z kolei centralizacja jest przejawem kontroli państwa. Warto więc ustalić najpierw co będziemy w Polsce w zakresie kształcenia

- nauczycieli „centralizować” a co „decentralizować”. Generalnie jednak można powiedzieć, że autonomia szkół i nauczycieli sprzyja podnoszeniu jakości kształcenia.
5. Ewentualne zwiększenie autonomii polskiego nauczyciela powinno iść w parze z radykalnym podniesieniem jakości zarówno kandydatów do wykonywania zawodu jak i absolwentów. Jeśli to się stanie nie stanie zwiększenie autonomii może pogorszyć jakość kształcenia.
  6. W ramach działań zmierzających do centralizacji/standaryzacji należy wprowadzić egzamin wewnętrzny pozwalający na zdobycie kwalifikacji do nauczania w szkole, niezależny od kwalifikacji uzyskiwanych na uczelniach.
  7. Ewentualne zmiany w systemie kształcenia nauczycieli można sprowadzać w sposób ewolucyjny tak, jak np. w Korei Pd., gdzie w systemie oświaty są zatrudnieni nauczyciele „starszego systemu” i „nowszej systemu”.
  8. Biorąc pod uwagę zmiany w otoczeniu globalnym oraz kulturowe predyspozycje Polaków warto postawić na kształcenie nauczycieli na potrzeby edukacji interdyscyplinarnej, ponieważ z wyników wielu badań wynika, że takie będą wymogi przyszłej gospodarki.
  9. Należy zwiększyć ilość i jakość staży nauczycielskich. Można to osiągnąć m.in. poprzez wprowadzenie wymogu staży w większej niż jeden liczbie szkół.
  10. Na studiach nauczycielskich należałoby zwiększyć wymagania odnośnie prowadzenia przez studentów badań naukowych. Umiejętność ta jest niezwykle przydatna do samodoskonalenia. Ponadto studenci studiów nauczycielskich osiągający słabe wyniki w zakresie rozwijania zdolności do prowadzenia badań naukowych byli niejako automatycznie selekcjonowani w toku studiów. Polska oświata potrzebuje więcej nauczycieli potrafiących myśleć analitycznie, refleksyjnie i przekazywać tę umiejętność uczniom.
  11. System awansu zawodowego w polskich szkołach ma swój odpowiednik w niewielu systemach oświaty najlepszych krajów na świecie (jeśli chodzi o wyniki uczniów). Jest to system drogi i mało efektywny kosztowo ponieważ angażuje wielkie środki a ostatecznie okazuje się mało skutecznym w pozytywnej selekcji do zawodu nauczyciela. Alternatywą dla obecnego dla obecnego systemu awansu zawodowego mógłby być bardziej rygorystyczny system oceniania na studiach. Zamiast dyplomu absolwent

kierunku nauczycielskiego mógłby otrzymywać od uczelni portfolio przedstawiające jego cząstkowe osiągnięcia na studiach. Dokument ten byłby dobrym predyktorem przyszłej przydatności do wykonywania zawodu.

12. Problemem polskich nauczycieli jest duże rozwarstwienie kompetencji. W tym samym środowisku można spotkać absolwentów renomowanych polskich państwowych uczelni, takich jak: Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet A. Mickiewicza oraz uczelni stawiających bardzo niskie wymagania zarówno kandydatom jak i absolwentom. Ewentualne zmiany w systemie kształcenia nauczycieli w Polsce powinny dążyć także do zmniejszenia rozrzutu w zakresie kompetencji nauczycieli wchodzących na rynek pracy.
13. Jak się wydaje decentralizacja systemów oświaty ze względu na regiony w danym kraju może być czynnikiem wyjaśniającym dobre rezultaty w nauczaniu. Warto zastanowić się nad przekazaniem Kuratorom Oświaty większych kompetencji w zakresie kształtowania wymagań wobec nauczycieli w danym regionie/województwie. Ta decentralizacja umożliwiłaby lepsze dopasowanie kompetencji nauczycieli do:
  - Potrzeb lokalnego rynku pracy,
  - Lokalnej kultury i tradycji,
  - Zasobów jakimi dysponują samorządy.
14. Należy wprowadzić efektywny dialog społeczny w zakresie kompetencji nauczycieli. Środowisko nauczycielskie może stać na stanowisku, że uwagi krytyczne wobec kompetencji nauczycieli w Polsce są przesadzone i nietrafne. Biorąc pod uwagę ogólnonarodowy interes należy do debaty nad kompetencjami nauczycieli zaprosić przedstawicieli innych środowisk w tym także przedsiębiorców, wśród których znajduje się duża liczba najlepiej wykształconych w Polsce osób (jak to wykazano wielokrotnie w niniejszym opracowaniu, w przeciwieństwie do Finlandii, Holandii, Wielkiej Brytanii prawdopodobieństwo, że najlepsi absolwenci uniwersytetów trafią zawodu nauczyciela jest w Polsce znacznie niższe). Stąd oczywisty wniosek, że do debaty na temat jakości oświaty i jej współtworzenia należy włączyć osoby spoza „systemu”.
15. Należałoby poświęcić więcej uwagi procesowi selekcji do zawodu nauczyciela. Wiadomo, że kreatywność nauczyciela jest skorelowana z jego skutecznością w pracy z uczniem. W związku z tym przy selekcji do zawodu możnaby wykorzystywać testy

twórczego myślenia, np. testy Pracowni Psychologicznej PTP (np. S. Popka (pedagog) Kwestionariusz Twórczego Zachowania Rysunkowy test Twórczego Myślenia A. Matczak) jako metodę wspomagającą , choć w praktyce u nas nie stosowaną.) W trakcie rozmów kwalifikacyjnych pytać kandydatów o akceptację niekonwencjonalnych zachowań społecznych. Dobrym predyktorem jest posiadanie znajomych ze zróżnicowanych kręgów społecznych i autentycznej pasji im dalej od zawodu nauczycielskiego tym lepiej (pytamy wtedy o to w sposób szczegółowy w interview). Warto regularnie organizować rozmowy ze studentami w celu oceniania ich poziomu motywacji do przyszłej pracy w szkole. Kontrakt psychologiczny ma sens tzn. prowadzimy rozmowy weryfikujące wzajemne oczekiwania po 3,6 tygodniach, pół roku. staż trwa rok. W kryteriach zarówno przyjęcia na studia jako i w przyszłym ewentualnym egzaminie państwowym warto oceniać m.in. wizyjność - jako umiejętność budowania wizji swojej pracy ale z tendencją do modyfikowalności; pasję i niesłabnący entuzjizm w poszukiwaniu rozwiązań i wypracowywaniu strategii. Ponadto warto oceniać nauczyciela na rozmowie kwalifikacyjnej - np. aktywność w zespołach, kołach naukowych, stowarzyszeniach, organizacjach, indywidualnych projektach, indywidualnej działalności twórczej. Jednak brać pod uwagę, że niektórzy kreatywni nauczyciele stanowią typ „samotnika- indywidualisty/-tki”.